T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖN ASYA ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

HİTİT ÇAĞINDA ORTA KARADENİZ BÖLGESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ASUMAN BALDIRAN

HAZIRLAYAN
MUSTAFA S. KOLAĞASIOĞLU

KONYA – 2009

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ……..……...…….. iii
ÖZET ……..…… iv
ABSTRACT …...…….…… v
KISALTMALAR VE KAYNAKÇA ……...……..… vi

1. GİRİŞ ……..……...…. 1
1.1. Konu ……...……..……. 1
1.2. Amaç ……...……...…….……..... 1
1.3. Yöntem ……...…… 2

2. ORTA KARADENİZ BÖLGESİ'NİN COĞRAFYASI VE BÖLGEDE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR .....……. 4
2.1. Orta Karadeniz Bölgesi'nin Coğrafyası ….……...…….. 4
2.2. Orta Karadeniz Bölgesi'nde Yapılmış Araştırmaların Tarihçesi …...……..... 5

3. ORTA KARADENİZ BÖLGESİ TARİHİ ……..…… 9
3.1. Başlangıcından M. Ö. 2. Bine Kadar Orta Karadeniz Bölgesi …..……...……. 9
3.2. M. Ö. 2. Binyıl Orta Karadeniz Bölgesi Yerleşmeleri ……...……...… 13

4. HİTİT YAZILI KAYNAKLARINDAN ORTA KARADENİZ BÖLGESİ HAKKINDA ELDE EDİLEN BİLGİLER ……..……...…… 18
4.1. Zalpa ……..……..……..... 18
4.2. Nerik ……..……..……...… 23
4.3. Tapigga ….……...……..……...… 28
4.3.1. Tapigga Stratigrafisi ……..……..……...… 28
4.3.2. Tapigga Metinleri ……..……...… 30
4.4. Kaşkalar ……..……...…….... 33
4.4.1. Hitit Metinlerine Göre Kaşkalar ……..……...……..... 33
4.4.2. Mısır ve Assur Metinlerinde Kaşkalar ……..…….. 43
4.4.3. Kaşkalar'ın Yaşadığı Coğrafya ……....……..... 44

4.5. Metinlerde Geçen Diğer İsimler ……....……...… 46
SONUÇ ……..……... 47
HARİTA VE ÇİZİMLER LİSTESİ
HARİTA VE ÇİZİMLER

ÖNSÖZ

Hitit çekirdek bölgesi olarak tanımlanan alanın kuzeyinde yer alan Orta Karadeniz Bölgesi, Hitit Çağı Anadolu'sunun en az bilgi sahibi olunan kısmıdır. Bilgi azlığının temel sebebi olarak Hitit yazılı kaynaklarının gösterdiği izlerin henüz bölge coğrafyasına uygulanmamış olması gösterilebilir. Bu çalışmada da hedeflendiği gibi yazılı kaynakların arkeolojik verilerle desteklenmesi bölge tarihi açısından faydalı sonuçlar ortaya koyabilir. Böylelikle bölgenin Hitit Çağı'ndaki sosyal ve siyasal yapısı hakkında bilgi sahibi olunacak, tarihsel coğrafya ile ilgili kimi sorunlara ilişkin yeni fikirler ortaya konulmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla ortaya çıkacak sonuçlar, bölgenin yeri ve önemi bakımından Anadolu arkeolojisine de katkı sağlayacaktır.

Öncelikle çalışmanın hazırlanması sırasında beni yönlendiren ve denetleyen değerli hocam Doç. Dr. Asuman BALDIRAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca her türlü desteğini hiçbir zaman esirgemeyen aileme de sonsuz şükranlarımı sunarım.

Mustafa S. KOLAĞASIOĞLU

KONYA – 2009

ÖZET

Orta Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleşen kazı ve yüzey araştırmalarından elde edilen sonuçlar ile Hitit yazılı kaynakları bir arada değerlendirildiğinde bölgenin Hitit Çağı'ndaki kültür tarihi hakkında önemli bilgiler elde edilir. Bu bakımdan M. Ö. 2. binyılda Anadolu'da büyük bir siyasi güç haline gelen Hititler'in varlıkları süresince bölgeyi en çok meşgul eden konu Kaška toplulukları olmuştur. Merkezi otoriteden yoksun, boylar halinde ve yarı göçebe şekilde yaşayan Kaškalar Orta Karadeniz Bölgesi coğrafyasına yayılarak çoğu zaman Hitit şehirlerini ele geçirmişlerdir. Kaška topluluklarına ait maddi kültür izlerine rastlanılmaması ve Hitit metinlerinde Kaška dili hakkında hiçbir bilginin bulunmayışı, bu topluluğun Anadolu'nun yerli halkı olup olmadığı sorusunu cevapsız bırakmaktadır. Orta Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesiminde bulunan yerleşmelerin, M. Ö. 2. binyılın ilk çeyreğinden sonra terk edilmesi ise Kaška topluluklarının bölgeye gelmeleri ile açıklanabilir. Bu durum, Kaškalar'ın bölgenin ya da en azından bu yerleşmelerin yabancısı olduğunun göstergesidir. Ayrıca Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenen yazılı kaynaklarda, Kaškalar'ın varlıklarını gösteren herhangi bir verinin bulunmaması, bu dönemde Hititler'in Orta Karadeniz Bölgesi'nde faaliyetlerinin yoğun olmadığını gösterir.

Bütün bunların yanında yazılı kaynaklar bölge içerisinde bulunması gereken önemli şehir ve coğrafya isimlerine işaret etmektedir. Bunlar içinde en önemlileri, Assur Koloni Çağı'nda önemli bir merkez olan Zalpa Kenti ve Hitit dinsel yapısının önemli şehirlerinden olan Nerik Kenti'dir.

Zalpa Kenti ile ilgili Hitit metinlerinde Orta Karadeniz Bölgesi'nden Orta Anadolu'ya yapılan bir göçün belirtileri sezilmektedir. Bunun yanı sıra Zalpa Kenti'nin Bafra yöresindeki yoğun yerleşmelerin birinde olabileceği de metinlerden anlaşılmaktadır.

Nerik ise Kaškalar ile Hititler arasında devamlı mücadelelerin yaşandığı bir sınır kentidir. Hitit yazılı kaynakları Nerik Kenti'nin Kızılırmak yakınında ve Karadeniz'e çıkan bir yol güzergahı üzerinde bulunması gerekliliğine işaret eder.

Hitit merkezi otoritesine bağlı askeri nitelikte bir sınır kenti olan Tapigga Şehri de bölge coğrafyası içerisinde yer almaktadır.

ABSTRACT

Studying the outcome of excavations and surveys that have been conducted in the Middle Black Sea Region along with Hittite textual sources, significant information on cultural history of the region during the Hittite period can be obtained.

Through out the entire history of the Hittites who were the dominant political power in Anatolia during the second millennium BC it was the Kaška people who caused most conflict in the region. Spreading across the Middle Black Sea Region, the Kaška were a loosely federated group of clans, with no central authority, the Kaška people although semi-nomadic occupied Hittite towns for a long time.

As there are no remains of material culture for the Kaška people and their language not being mentioned in Hittite's textual sources at all, the question on whether these people are indigenous to Anatolia or not has remained unanswered.

The abandonment of settlements along the coast of Middle Black Sea Region after the first quarter of second millenium BC, can be explained with arrival of new people the Kaška. This situation suggests that Kaška were alien to the region or at least to the settlement. Also absence of any data on Kaška existence in textual sources dating from early Hittite period can be regarded as lack of intense Hittite activity in Middle Black Sea Region.

Later textual sources indicate the name of important cities or geographical areas within the region. Among them are Zalpa which was an important centre during the Assurian Colonial Age and the city of Nerik a significant Hittite cultural centre.

Hittite texts about Zalpa city suggest a possibility of immigration from the Middle Black Sea Region to Central Anatolia. The texts also indicate that the city of Zalpa might be in one of the most intensely inhabited settlements of the Bafra region.

Nerik was a border town where a continuous struggle took place between Kaškas and Hittites. Hittite textual sources point out that the city of Nerik must have been on a route to the Black Sea around Kızılırmak.

A border garrison town attached to the Hittite central authority, the city of Tapigga takes place in this geographical zone as well.

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

Akkan 1970	E. Akkan, Bafra Burnu-Delice Kavşağı Arasında Kızılırmak Vadisinin Jeomorfolojisi, Ankara.
Alkım 1979	U. B. Alkım, "İkiztepe Kazısı: İlk Sonuçlar", 8. TTKong-I.
Alkım-Alkım-Bilgi 1988	U. B. Alkım, H. Alkım, Ö. Bilgi, İkiztepe I. Birinci ve İkinci Dönem Kazıları (1974 – 1975), Ankara.
Alp 1962	S. Alp, "Amasya Civarında Zara Bucağında Bulunan Hitit Heykeli ile Diğer Hitit Eserleri", Anadolu VI.
Alp 1977	S. Alp, "Hitit Kenti Hanhana'nın Yeri", Belleten XLI/161.
Alp 1978	S. Alp, "Maşat Höyük'te Keşfedilen Çivi Yazılı Hitit Tabletleri", 8. TTKong.
Alp 1986	S. Alp, "Maşat Tabletlerinin Eski Anadolu Coğrafyasına Katkıları", 9. TTKong.
Alp 1991	S. Alp, Hethitische Briefe aus Maşat Höyük, Ankara.
Alp 2000	S. Alp, Hitit Çağında Anadolu, Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar, Ankara.
Ardos 1984	M. Ardos, Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi, İstanbul.
Atalay-Mortan 1997	İ. Atalay - K. Mortan, Türkiye Bölgesel Coğrafyası, İstanbul.
Balkan 1957	K. Balkan, Mama Kralı Anum – Hirbi'nin Kaniš Kralı Waršama'ya Gönderdiği Mektup, Ankara.
Bilgi 1983	Ö. Bilgi, "1981 Dönemi İkiztepe Kazıları", 4. KST.
Bilgi 1990	Ö. Bilgi, "İkiztepe Kazılarının 1988 Dönemi Sonuçları ve Çevre Araştırmaları", Höyük I.
Bilgi 1998	Ö. Bilgi, "MÖ 2. Binyılda Orta Karadeniz Bölgesi", 3. UHK.
Bilgi 1999	Ö. Bilgi, "İkiztepe Kazılarının 1997 Dönemi Sonuçları", 20. KST-I.

Bostancı 1965	E. Bostancı, "Beldibi, Belbaşı Mezolitiği ve Diğer Mezolitik Buluntularla Olan Münasebetleri", Antropoloji 3.
Burney 1956	C. A. Burney, "Northern Anatolia Before Classical Times", AS VI.
Büyükkarcı 1988	S. Büyükkarcı, M. Ö. 2. Binyıl Karadeniz Bölgesi Kavimlerinden Kaşkalar'ın Tarihi, (S.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
Cate 1979	H. ten Cate, Flarilegium Anatolicum, Melanges offerts a E. Laroche, Paris.
Cavaignac 1931	E. Cavaignac, "L' Extension de la Zone Gasgas a I Quest", RHA 4.
Cornelius 1959	F. Cornelius,"Der Text des Hattusilis III, Geographisch Erlautert", RHA 17.
Czichon – Klinger 2006	R. Czichon – J. Klinger, Interdisziplinare Gelandebegehung ım Gebiet von Oymaağaç – Vezirköprü/Provinz Samsun, mit Beitragen von H. Kürscher und V. v. Seckendorff, MDOG 138.
Dengate 1978	J. A. Dengate, "A Site Survey Along the South Shore of the Black Sea", The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology, vol I, Ankara.
Dinçol – Yakar 1974	A. M. Dinçol – J. Yakar, "Nerik Şehrinin Yeri Hakkında", Belleten XXXVIII/152.
Doonan 1997	O. Doonan, "Sinop İli Yoğun Alan Araştırmaları", 16. AST-II.
Dönmez 2000	Ş. Dönmez, İTÇ II Öncesi Orta Karadeniz Bölgesi'nin Kültürel Gelişimi (İkiztepe Çanak – Çömleği İle Küçük Eserleri Işığında), (İ.Ü. Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Dönmez 2001	Ş. Dönmez, "1997 – 1999 Yılları Yüzey Araştırmalarında İncelenen Samsun Amasya İlleri İ.Ö. 2. Binyılı Yerleşmeleri", Belleten LXV/244.
Elmalı 1991	A. O. Elmalı, Hititler'de Mitoloji, (S.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
Erinç 1957	S. Erinç, "Türkiye'de Akarsu Rejimlerine Toplu Bakış", TCD – 13.
Erkut 1998	S. Erkut, "Hititlerden Eski Bir Anadolu Hikayesi", Argos Gemicileri 6.
Ertem 1980	H. Ertem, Hitit Devletinin İki Eyaleti: Pala – Tum(m)ana İle Yakın Çevrelerindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Denemeler, Ankara.
Erzen 1956	A. Erzen, "Sinop Kazısı 1953 Yılı Çalışmaları", TAD VI–1.
Forrer 1921	E. Forrer, "Ausbeute aus den Boğazköi – Inschiften", MDOG 61.
Forrer 1927	E. Forrer, "Ergebnisse einer archaologischen Reise in Kleinasien", MDOG 65.
Garstang – Gurney 1959	J. Garstang – O. R. Gurney, The Geography of the Hitite Empire, London.
Götze 1924	A. Götze, "Kleinasien zur Hethiterzeit" OA I, Heidelberg.
Götze 1930	A. Götze, " Bemerkungen zu dem Hethitischen Text AO 9608 " RHA 1.
Götze 1940	A. Götze, Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography, London.
Götze 1957	A. Götze, Kleinasien 2 neubearbeitete Auflage, München.
Götze 1964	A. Götze, "Remarks on the Old Babylonian Itinenary", JCS XVIII.
Gurney 1983	O. R. Gurney, "The Hittite Title Tuhkanti", AS 33.

Gurney 2001	O. R. Gurney, Hititler, Ankara.
Gürsoy 1950	C. Gürsoy, "Samsun Gerisinde Karadeniz İntikal İklimi", DTCFD – 8.
Güterbock 1956	H. G. Güterbock, "The Deeds of Šuppiluliuma as Told by his Son Muršili II", JCS X, 1956.
Güterbock 1961	H. G. Güterbock, "The North – Central Area of Hittite Anatolia", JNES XX.
Haas 1970	V. Haas, Der Kult von Nerik, Roma.
Haas 1977	V. Haas, "Zalpa, die Stadt am Schwarzen Meer und das althatitische Königtum", MDOG 109.
Hardy 1941	O. R. Hardy, "The Old Hittite Kingdom, A Political History", AJSL 58.
Hrozny 1940	B. Hrozny, Die Alteste Geschichte Vorderasiens Prag, Melantrich.
Işın 1998	M. A. Işın, "Sinop Region Field Survey", AnaAnt – VI.
İpek 2001	Ö. İpek, "Orta Karadeniz Bölgesi'nde Eski Tunç Çağı Seramik Sanatı", (A. Ü. Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
İzbırak 1996	R. İzbırak, Türkiye I, İstanbul.
Kaptan 1987	E. Kaptan, "Türkiye Madencilik Tarihine Ait Merzifon – Bakırçay Yöresindeki Kalıntılar", 3. ArkST.
Karauğuz 2002	G. Karauğuz, Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti'nin Siyasi Antlaşma Metinleri, Konya.
Kempinski – Košak 1982	A. Kempinski – S. Košak, "CTH 13: The Extensive Annals of Hattušili I (?)", Tel Aviv 9.
Kıymet 2004	K. Kıymet, M. Ö. II. Binde Orta Karadeniz Bölgesi, (A. Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
Kızıltan 1992	Z. Kızıltan, "Samsun Bölgesi Yüzey Araştırmaları", Belleten LVI/215.
Klengel 1999	H. Klengel, Geschihte des Hethitischen Reiches, Brill.

Koşay – Akok 1950	H. Z. Koşay - M. Akok, "Amasya Mahmatlar Köyü Definesi", Belleten XIV/5.
Köksal 1972	A. Köksal, Bafra Ovasının Coğrafya Etüdü, Ankara.
Kökten 1941	İ. K. Kökten, "Samsun Vilayeti Tekeköy Civarında Prehistorik Araştırmalar", Ülkü XVII.
Kökten 1944	İ. K. Kökten, "Orta, Doğu Kuzey Anadolu'da Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları", Belleten VIII/32.
Kökten 1963	İ. K. Kökten, "Anadolu'da Ünye'de Eski Taş Devrine (Paleolitik) Ait Yeni Buluntular", DTCFD XX/3–4.
Kökten-Özgüç-Özgüç 1945	İ. K. Kökten – N. Özgüç – T. Özgüç, "1940 ve 1941 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Hakkında İlk Kısa Rapor", Belleten IX/35.
Larsen 1976	M. T. Larsen, "The Old Assyrian City – State and its Colonies", Mesopotamia 4, Copenhagen.
Macqueen 1980.	J. G. Macqueen, "Nerik and its Weather God", AS XXX.
Macqueen 2001	J. G. Macqueen, Hititler ve Hitit Çağında Anadolu, Ankara.
Makridy 1907	T. Makridy, "Une Citadelle Archaique du Pont", MVAG 12.
Martino 2002	S. de Martino, "Hitit İmparatorluğu'nda Kült ve Bayram Kutlamaları, Din – Devlet Bağımlılığının Aleni İfadesi", Hititler ve Hitit İmparatorluğu, Bonn.
Mayer – Garstang 1923	L. A. Mayer – J. Garstang, İndex of Hittite Names, London.
Murat 1998	L. Murat, "Hitit Dünyasında Gaškaların Yeri", III. UHK.
Neu 1974	E. Neu, Der Anitta Text, StBoT 18, Wiesbaden.
Orlin 1970	L. Orlin, Assyrian Colonies in Cappadocia, The Hague/Paris.

Otten 1973	H. Otten, Eine althethitische Ertzahlung um die Statd Zalpa, StBoT 17, Wiesbaden.
Özbal – Pehlivan – Earl 2001	H. Özbal – N. Pehlivan – B. Earl, "Durağan ve Bakırçay Arsenik Cevherleşmelerinin Jeolojik, Mineralojik ve Kimyasal İncelenmesi", 16. ArkST.
Özgüç 1946	T. Özgüç, "Zile Maşathöyüğü Kazısı", Belleten X/37.
Özgüç 1948a	T. Özgüç, "Samsun Hafriyatının 1941 – 1942 Yılı Neticeleri", 3. TTKong.
Özgüç 1948b	T. Özgüç, Öntarihte Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri, Ankara.
Özgüç 1978	T. Özgüç, Maşathöyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar, Ankara.
Özgüç 1982	T. Özgüç, Maşat Höyük II, Ankara.
Özgüç 2002	T. Özgüç, "Maşathöyük, Kaşka Sınır Bölgesinde Bir İdare Merkezi", Hititler ve Hitit İmparatorluğu, Bonn.
Özgüç – Akok 1958	T. Özgüç – M. Akok, Horoztepe. Eski Tunç Devri Mezarlığı ve İskan Yeri, Ankara.
Özsait 1989	M. Özsait, "1987 Yılı Amasya-Suluova Tarihöncesi Araştırmaları", 6. AST.
Özsait 1990	M. Özsait, "1988 Yılı Gümüşhacıköy Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları", 7. AST.
Özsait 1998	M. Özsait, "1995 ve 1996 Yıllarında Amasya – Merzifon ve Gümüşhacıköy Yüzey Araştırmaları", 15. AST/2.
Özsait – Koçak 1996	M. Özsait – Ö. Koçak, "1994 Yılı Amasya – Taşova Yüzey Araştırmaları", 13. AST-II.
Özsait – Özsait 1998	M. Özsait – N. Özsait, "Amasya'da M. Ö. 2. Binyılı Yerleşmeleri", 3. UHK.
Sandalcı 2003	S. Sandalcı, İkiztepe İlk Tunç Çağı III Çanak Çömleği, (İ.Ü. Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Steiner 1993	G. Steiner, "Acemhüyük: Karum Zalpa ım Meer", Aspect of Arts and Iconography: Anatolia and its neigbors Studies in Honor of N. Özgüç, Ankara.
Süel 1995	A. Süel, "Ortaköy'ün Hitit Çağındaki Adı", Belleten LIX/225.
Süel 1998	A. Süel, "Ortaköy Šapinuwa Tabletlerinin Tarihlendirilmesi", III. UHK.
Taşdöner 2005	K. Taşdöner, Hititler'in Tarihinde Gaşkalar'ın Rolü ve Önemi, (K.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon.
Temizer 1954	R. Temizer, "Kayapınar Höyüğü Buluntuları", Belleten XVIII/71.
Ünal 1973	A. Ünal, "Zum Status der Augures bei den Hethitern", RHA XXXI.
Ünal 1981/83	A. Ünal, "Orta ve Kuzey Anadolu'nun M. Ö. 2. Binyıl İskan Tarihiyle İlgili Sorunlar", Anadolu XXII.
Ünal 2003	A. Ünal, Hititler Devrinde Anadolu II, İstanbul.
Velibeyoğlu 1991	J. Velibeyoğlu, İkiztepe Maden Sembolleri, (İ. Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
von der Osten 1929	H. H. von der Osten, Explorations in Central Anatolia Season of 1926, OIP V.
von Schuler 1965	E. von Schuler, Die Kaškaer. Ein Beitrag zur Etnographie des Alten Kleinasien, Berlin.
Yakar 1980	J. Yakar, "Recent Contributions to the Historical Geography of the Hittite Empire", MDOG 112.
Yakar – Dinçol 1974	J. Yakar – A. M. Dinçol, "Remarks on the Historical Geography of North Central Anatolia during the Pre – Hittite and Hittite Periods", Tel Aviv.
Yalçınkaya 1981	I. Yalçınkaya, "Lé Paléolithique Inférieur de Turquie", Préhistorie du Levant, Lyon.

Yurtsever 2004 A. Yurtsever, M. Ö. 2. Binyılı Orta Karadeniz Bölgesi Çanak Çömleği (İkiztepe Kazıları Işığında), (İ. Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

http://www.nerik.de/oezet/, Erişim Tarihi: 21/01/2009.

Kaynakça Kısaltmaları

AJSL	American Journal of Semitic Languages and Literatures, Chicago
AnaAnt	Anatolica Antiqua, Paris
Anadolu	Anadolu (Anatolia), Ankara Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi, Ankara
Antropoloji	Antropoloji, Ankara
ArkST	Arkeometri Sonuçları Toplantısı, Ankara
AS	Anatolian Studies, London
AST	Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara
Belleten	Belleten, Türk Tarih Kurumu, Ankara
CTH	Catalogue des Textes Hittites, Paris, 1971
DTCFD	Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara
Höyük	Höyük, Türk Tarih Kurumu, Ankara
JCS	Journal of Cuneiform Studies, New Haven
JNES	Journal of Near Eastern Studies, Chicago
KBo	Keilschrifttexte aus Boghazköi, Leipzing – Berlin
KST	Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara
KUB	Keilschrifturkunden aus Boghazköi, Berlin
MDOG	Mitteilungen der Deutschen Orient – Gesellschaft, Berlin
MVAG	Mitteilungen der Varderasiatischen Gesellschaft, Berlin
OA	Oriens Antiquus, Roma
OIP	Oriental Institute Publications, Chicago
RHA	Revue Hittite et Asianique, Paris
StBoT	Studien zu den Boghazköy – Texten, Wiesbaden
TAD	Türk Arkeoloji Dergisi, Ankara
TBKKB	Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, Samsun
TCD	Türk Coğrafya Dergisi, Ankara
Tel Aviv	Journal of Tel Aviv University Instutite of Archaeology, Jerusalem
TTKong	Türk Tarih Kongresi, Ankara

UHK	Uluslararası Hititoloji Kongresi, Ankara
Ülkü	Eski Ülkü Mecmuası, Ankara

Metin Kısaltmaları

M.Ö.	Milattan Önce
OKB	Orta Karadeniz Bölgesi
vd.	ve devamı
yy.	yüzyıl

1. GİRİŞ

1. 1. Konu

Hititler Anadolu'daki bölgesel küçük idari birimlerini birleştirerek M. Ö. 2. binyıl içinde Orta Anadolu merkez olmak üzere siyasi bir birlik oluştururlar. Daha sonra zamanla sınırlarını genişleterek büyük bir imparatorluk haline gelirler. Hititler Anadolu'daki varlıkları süresince, kullandıkları dile bağlı olarak hazırladıkları tarihi, dini ve edebi belgeler Anadolu'daki sosyal hayat ve siyasi yapı hakkında çok önemli bilgiler yansıtmaktadır. Özellikle bu belgeler ışığında arkeolojik verilerden faydalanılarak OKB'nin, Hitit Çağı boyunca içinde bulunduğu sosyal ve siyasi yapının ortaya konmasının yanı sıra bu belgelerin bölge için işaret ettiği kent devletleri, Hitit şehirleri ve tarihi coğrafya adları çalışmanın konusu oluşturur.

1. 2. Amaç

Çalışmada, OKB'nin Hitit Çağı'ndaki durumunu ortaya koymak, buna ilişkin tarihi coğrafya problemlerine ve siyasal meselelere ışık tutmak hedeflenmiştir.

Hitit siyasi tarihini yansıtan metinler, Hititler'in devamlı mücadele halinde oldukları Kaşkalar'ın, Hattuša'nın kuzeyindeki topraklarda yaşadığını ortaya koyar. Aynı metinlere dayalı olarak, Kaşka topluluklarının yaşam sahası sınırları tam olarak çizilemese de OKB olarak adlandırdığımız coğrafyada yayılmış oldukları ve Hititler'e sonu gelmez saldırılarda bulundukları anlaşılmaktadır.

Kaşka halkının OKB'ndeki oluşumunu incelemek ve Hititler'le olan ilişkisini ortaya çıkarmak çalışmanın hedefine ulaşması açısından önemlidir. Bu nedenle Kaşka topluluklarının OKB içindeki yaşam sahalarını bulup sınır tespiti yapmak ve Kaşka oluşumunun devlet niteliği taşıyıp taşımadığı sorusuna cevap aramak çalışmanın amaçları arasında yer alır. Bütün bunların yanında Kaşkalar'ın, OKB'nin yerli halkı olup olmadığı sorununa çözümler bulup, bu çözümleri arkeolojik verilerle desteklemek bölge tarihi için önemli sonuçlar ortaya koyabilir.

OKB'ni yansıtan Hitit yazılı kaynaklarına bakıldığında bölge için birçok şehir ve coğrafya ismi geçtiği görülür. Bunlar içinde en önemlileri, Assur Koloni Çağı'nda önemli bir merkez olan Zalpa Kenti ve Hitit dinsel yapısının önemli şehirlerinden olan Nerik Kenti'dir. Her iki kentinde bölge içinde bulunabilecekleri yerlere ait kimi

araştırmacılar tarafından çeşitli lokalizasyon denemeleri yapılmasına rağmen bu lokalizasyonların gerçekliği henüz kazı çalışmaları ile sabitlenmemiştir. Bu açıdan çalışmada, bu iki kentin lokalizasyon meselesine katkı sağlayacak veriler elde etmek de amaçlanmaktadır.

OKB'ni yansıtan Hitit yazılı kaynakları, Hint – Avrupa kökenli Hititler'in Orta Anadolu'ya gelmeden önce izledikleri göç yolları hakkında bilgiler içerebilir. Çünkü bölgenin Kuzey Anadolu'yu, Orta Anadolu'ya bağlayan müsait bir coğrafyası vardır. Bu nedenle belgelerde, Hint – Avrupalı kavimlere ait izler aramak çalışmanın başka bir amacını oluşturmaktadır.

Bölgede gerçekleşmiş kazı ve yüzey araştırmaları faaliyetleri sonucunda tespit edilen kültür katları ve maddi kültür kalıntılarının, OKB'ni işaret eden yazılı metinlerle birlikte değerlendirmek, bölgenin Hitit Çağı'ndaki kültür tarihini yansıtması açısından önemlidir. Böylelikle çalışmada Hitit siyasi tarihine katkılar sağlanacak ve Hititler'in OKB'ndeki siyasi faaliyetleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. 3. Yöntem

Çalışma, OKB tarihinin anlatıldığı kısım ile Hitit yazılı kaynaklarından OKB hakkında elde edilen bilgileri değerlendiren kısım olmak üzere iki temel bölümden oluşmaktadır. Bölgenin tarihinin anlatıldığı ilk kısımda arkeolojik araştırmalar dikkate alınarak, bölgede yapılmış kazı ve yüzey araştırmalarından elde edilen sonuçlar ayrıntılı olarak incelenmiş olup madencilik, mimari, çanak – çömlek ile ölü gömme adetleri gibi veriler değerlendirilerek, OKB bu açıdan Anadolu'nun diğer bölgeleriyle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sırasında ortak tavırlar ya da farklı yanlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Hitit yazılı belgelerinin incelendiği diğer kısımda ise metinlerin OKB'ni işaret eden bölümlerinden faydalanılarak, Hitit Çağı'nda bölgede bulunan şehirler ve topluluklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hitit krallarının yaptıkları seferler, geçtikleri yollar, önceki araştırıcıların görüşleri de aktarılarak bu kısımda incelenmiştir. Adı Hitit yazılı kaynaklarında sıklıkla geçen bazı şehirler hakkında ortaya konulmuş lokalizasyon denemeleri de incelenerek, tarihi coğrafya konusunda ne gibi ilerlemenin yaşandığı gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bölgede yer alan bir

Hitit şehri olan Tapigga ile ilgili bilgiler ve bu şehirde ele geçen yazılı kaynaklar bu kısımda yer almaktadır. Bölgede yaşadığı bilinen Kaškalar da sadece Hitit metinlerine sadık kalınarak değil diğer toplumların kaynakları da göz önünde bulundurularak, bölge içindeki yaşadıkları alanın sınırları ve sosyal yapıları hakkında veriler ortaya konulmuştur.

Böylelikle kazı ve yüzey araştırmaları ile Hitit yazılı belgelerini kullanıp şimdiye kadar yapılmış çalışmaları da dikkate alarak, OKB'nin Hitit Çağı'ndaki durumu sonuç bölümünde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada çözüm bekleyen kimi sorunlar ve tartışmalı durumlar yeri geldikçe ele alınmış olup bazı sorunlar kısıtlıda olsa sonuç bölümünde çözülmeye çalışılmıştır.

2. ORTA KARADENİZ BÖLGESİ'NİN COĞRAFYASI VE BÖLGEDE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

2. 1. Orta Karadeniz Bölgesi'nin Coğrafyası

Karadeniz kıyı şeridinde Batı ve Doğu Karadeniz Bölgelerine göre daha az bir alan kaplayan OKB, Tokat ile Çorum illerinin kuzeyini sınırları içine alarak İç Anadolu'ya doğru sokulmaktadır. Gösterdiği yeryüzü ve iklim farklılıkları nedeniyle Doğu ve Batı Karadeniz Bölgelerinden ayrılan OKB'nin kuzey sınırını Karadeniz, güney sınırını ise Laçin, Aydıncık, Artova ilçeleri ve Kelkit Irmağı'nın güneyindeki tepelik alan oluşturur. Batı sınırı Sinop'tan başlayıp, Durağan'da Gökırmak'ın Kızılırmak ile birleştiği yerden güneye inerek Çorum'un batısında Kızılırmak'ta son bulur[1]. Bölgeyi Doğu Karadeniz'den ayıran sınır ise Ordu'nun doğusundaki Melet Irmağı boyunca güneye uzanıp Koyulhisar İlçesi'ni geçtikten sonra Hafik ve Zara'nın kuzeyindeki dağlık bölgede son bulur[2] (Harita 1 – 2).

Kıyı ve iç kesimi olarak ikiye ayrılan Orta Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesimini Canik Dağları'nın kuzey yamaçları ile Karadeniz arasındaki kıyı şeridi[3], iç kesimini ise Canik Dağları'nın güneyinde faylanma sonucu çöken oluklar ve bunların içerisine yerleşmiş ovalar oluşturmaktadır[4].

Karadeniz Bölgesi'nin doğusundan batısına uzanan yüksek, geçilmesi güç dağlar OKB'nde alçalmaktadır ve akarsular tarafından fazlaca parçalanmıştır. Sahilin hemen güneyinde uzanan Canik Dağları'ndan başka, Amasya - Akdağ, Tavşan Dağı, Toraç, Tekeli ve Köse dağları yörenin belli başlı yükseltilerini oluşturmaktadır. Ortalama yüksekliğin 1500 metreyi bulduğu yörede irili ufaklı dağlar Karadeniz'in İç Anadolu ile olan ulaşımını engellemez[5].

OKB'nde Kızılırmak ve Yeşilırmak nehirlerinin getirdiği alüvyonların birikmesiyle oluşan Bafra ve Çarşamba ovalarının dışında, Kuzey Anadolu fay zonu içinde yer alan, oluşumları henüz tamamlanmamış, çevreleri genellikle yüksek dağlar ve tepelerle çevrelenmiş, akarsuların getirdiği alüvyonların birikmesiyle oluşmuş,

[1] Kıymet 2004: 15.
[2] Atalay – Mortan 1997: 74.
[3] Atalay – Mortan 1997: 75 – 76.
[4] Atalay – Mortan 1997: 76 – 77.
[5] Kıymet 2004: 16.

pek fazla büyük olmayan alüvyal çöküntü – dolgu ovaları da yer almaktadır[6]. Bunların önemlileri Vezirköprü – Havza – Ladik depresyonları ile Suluova (Merzifon-Gümüşhacıköy havzası), Zile ovası, Turhal-Tokat ovası ve Erbaa-Niksar ovasıdır[7].

Yoğun bir akarsu ağına sahip olan OKB'nde, bölgenin en önemli nehri olan Kızılırmak, İç Anadolu yaylasında büyük bir kavis çizdikten sonra bölge içine girmekte ve Karadeniz'e ulaşmaktadır. Bölgenin ikinci önemli nehri olan Yeşilırmak'ın, iki büyük kolu olan Çekerek ile Kelkit Irmakları da kaynaklarını bölge dışından aldıktan sonra Yeşilırmak ile birleşerek Karadeniz'e ulaşmaktadır[8]. Karadeniz ırmakları, üzerinde taşımacılık yapmak için uygun değildir. Bunda akış karakteri, taşıdıkları su miktarı ve bu bakımdan mevsimden mevsime gösterdikleri rejim farklılıkları etkilidir[9]. Yine bu ırmaklar, getirmiş oldukları çok miktarda alüvyonla Kuzey Anadolu kıyılarının iki büyük kıyı ovasını oluşturmuştur.

Bölgedeki iklim koşullarının kıyıdan güneye doğru dereceli olarak değiştiği ve karasallaştığı görülmektedir. Sinop'tan Yeşilırmak Deltası'na kadar Orta Karadeniz kıyı kuşağında Akdeniz ikliminin izlerine rastlanmaktadır. Yörede yetişen zeytin ve zakkum gibi Akdeniz Bölgesi'ne özgü bitkiler de bunu ortaya koymaktadır. Çarşamba Ovası ve Ordu'ya gidildikçe yükselen dağlar nemli havayı tuttuğu için yağışların bir hayli yüksek olduğu en sıcak aylar temmuz ve ağustosta bile kuraklığın olmadığı görülmektedir[10]. Bununla beraber, Orta Karadeniz kıyı kuşağına göre daha sert bir kış ve üç aylık kurak devreyle ayırt edilebilen Yeşilırmak kısmı, İç Anadolu'nun karasal iklimine bir geçiş niteliği gösterdiğini yetişen bozkır bitkileriyle kanıtlamaktadır[11].

2. 2. Orta Karadeniz Bölgesi'nde Yapılmış Araştırmaların Tarihçesi

OKB'ndeki ilk arkeolojik çalışma 1883 yılında Samsun'un Kavak İlçesi yakınlarındaki Çamurlu Tepe (Çirişli Tepesi) denilen yerde, A. Biliotti tarafından yapılmıştır. Çamurlu Tepe'deki araştırmalarda Roma Çağı'na ait çift dilli bir yazıt ve

[6] İzbırak 1996: 47 – 48.
[7] Ardos 1984: 101 – 112.
[8] İzbırak 1996: 163 – 164.
[9] Erinç 1957: 13.
[10] Köksal 1972: 17 – 50.
[11] Gürsoy 1950: 23.

çok sayıda pişmiş toprak özellikle boğa figürinlerinin bulunduğu bildirilmektedir[12]. Bölgedeki ilk önemli çalışma ise 1907 yılında Müze-i Hümayun adına T. Makridy tarafından bir Geç Demir Çağı merkezi olan Akalan Kalesi'nde gerçekleştirilmiş kazıdır[13]. Bundan sonra bir süre duraklayan araştırmalar 1920'li yıllarda Amerikan Şarkiyat Enstitüsü adına Samsun, Kavak – Kaledoruğu, Ladik ve Suluova gibi yerleşmelerde incelemeler yapan H.H. von der Osten tarafından yeniden başlamıştır. Bu araştırmalar sırasında saptanmış olan Kavak – Kaledoruğu, OKB kıyı kesimine doğru höyük tipi yerleşmelerin olduğuna dair ilk işarettir[14].

1940 yılında OKB'nde geziler yapan K. Kökten, Tek(k)eköy'de gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları sonucunda, Paleolitik ve Mezolitik Çağa ait birçok mağara ve küçüklü büyüklü kaya sığınakları saptamıştır[15]. 1940 ve 1941 yıllarında K. Kökten, N. Özgüç ve T. Özgüç, Samsun İli sınırları içinde yer alan Dündartepe, Tek(k)eköy ve Kavak – Kaledoruğu'nda kısa süreli kazılar gerçekleştirmişlerdir. Aynı ekip Bafra – Alaçam arasında yüzey araştırmaları gerçekleştirerek; İkiztepe, Şirlek Tepe ve Sivri Tepe gibi önemli yerleşmeleri bilim dünyasına tanıtmış olup Ladik, Havza, Vezirköprü ve Suluova kesimlerinde de inceleme gezilerinde bulunmuştur[16].

1945 yılında E. Akurgal, T. Özgüç, N. Özgüç ve Y. Boysal'dan oluşan bir ekip Zile'nin 20 km. güneybatısında bulunan Maşat Höyük'te ilk kazı çalışmasını gerçekleştirmiştir[17]. 1949 yılında H. Z. Koşay ve M. Akok, köylüler tarafından bulunan metal buluntular üzerine Amasya Mahmatlar Köyü'nde kısa süreli bir kazı çalışması gerçekleştirmişlerdir[18]. 1950'li yılların başında dönemin Kastamonu Müzesi Müdürü A. Gökoğlu, Batı ve OKB'nde bir yüzey araştırması gerçekleştirmiş ve Kastamonu İli Merkez, Devrekani, Kargı, Küre, Tosya ve Taşköprü İlçeleri, Sinop İli Merkez, Ayancık, Boyabat ve Gerze İlçeleri ile Samsun İli Bafra İlçesi'ni gezerek, hem yeni yerleşmeler tespit etmiş hem de İkiztepe ve Şirlek Tepe gibi önceden

[12] Dönmez 2000: 23.
[13] Makridy 1907: 167 – 175; Dönmez 2000: 23.
[14] von der Osten 1929: 28 – 32.
[15] Kökten 1941: 121.
[16] Dönmez 2000: 24.
[17] Özgüç 1946: 220 – 222.
[18] Koşay – Akok 1950: 481 – 485.

bilinen yerleşmeleri incelemiştir[19]. 1952 yılında R. Temizer başkanlığında bir ekip Tokat'ın Artova İlçesi sınırları içinde yer alan Yenice Köyü civarındaki Kayapınar Höyük'ünde kısa süreli bir kazı çalışması gerçekleştirmiştir[20]. 1951 – 1953 yılları arasında Sinop'ta E. Akurgal, A. Erzen ve L. Budde tarafından çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca A. Erzen, Sinop'un güneybatısında yer alan Demirci Köyü'ndeki Kocagöz Höyük'te kazı çalışmaları gerçekleştirmiştir[21]. 1955 yılında C. Burney Tokat, Samsun ve Sinop Bölgesi'ni dolaşarak Samsun'daki Alaçam – Gökçeboğaz Tepe'yi bilim dünyasına tanıtmıştır[22]. 1957 yılında T. Özgüç ve M. Akok, Tokat'ın Erbaa İlçesi yakınlarında yer alan Horoztepe'de gerçekleştirdikleri kazılar neticesinde İlk Tunç Çağı'na ait bir yerleşim ile mezarlık sahası saptanmıştır[23]. 1970 yılında ise J. A. Dengate Sinop ve Samsun illeri sınırları içinde bir yüzey araştırması gerçekleştirmiştir[24].

1973 yılında T. Özgüç başkanlığındaki bir ekip tarafından Maşat Höyük'te yeniden kazı çalışmalarına başlanmıştır[25]. Aynı ekip Tokat İli sınırları içinde yüzey araştırmaları da gerçekleştirmiştir[26]. 1971 – 1977 yılları arasında U. B. Alkım başkanlığındaki büyük bir ekip Samsun İli sınırları içinde geniş kapsamlı yüzey araştırması gerçekleştirmiştir. U. B. Alkım, yapmış olduğu bu araştırmalar sonucunda M. Ö. 2. binyıl yerleşmelerinin özellikle Bafra'nın batı, güneybatı ve güneyinde, kısmen Kızılırmak havzasında ve onun batısında yoğun olduğunu belirtmiştir[27]. Bu araştırmalar yürütülürken 1974 yılında yine U. B. Alkım başkanlığındaki aynı ekip Samsun İli, Bafra İlçesi yakınlarındaki İkiztepe'de kazılara başlamıştır. U. B. Alkım'ın 1981 yılında vefat etmesinden sonra İkiztepe kazısı başkanlığı Ö. Bilgi tarafından yürütülmektedir. Ayrıca Ö. Bilgi, İkiztepe'de özellikle mezarlıkta ele geçirilmiş olan çok sayıdaki arsenikli bakır eserin imal edilmiş oldukları bakır ve arsenik yataklarını saptamak amacıyla 1987 – 1988 ve 1997 – 1999 yıllarında Samsun İli Bafra, Havza ve Vezirköprü, Amasya İli Merzifon ve

[19] Dönmez 2000: 25.
[20] Temizer 1954: 317 – 330.
[21] Erzen 1956: 1 – 14.
[22] Burney 1956: 176 – 203.
[23] Özgüç – Akok 1958: 201 – 219.
[24] Dengate 1978: 245 – 258.
[25] Özgüç 1978: 5 – 8.
[26] Özgüç 1982: 69 – 71.
[27] Kızıltan 1992: 213 – 241.

Gümüşhacıköy ile Sinop İli Durağan İlçelerinde, yüzey araştırmaları gerçekleştirmiştir[28]. M. Özsait tarafından 1986 yılında başlatılmış ve halen devam etmekte olan yüzey araştırmaları OKB'nin süreklilik gösteren ve kapsamı geniş arkeolojik çalışmalarından biridir. Söz konusu yüzey araştırmaları Samsun'un Ladik, Amasya'nın Gümüşhacıköy, Merzifon, Hamamözü, Göynücek, Suluova ve Taşova, Tokat'ın Merkez İlçe, Erbaa ve Reşadiye ile Ordu'nun Mesudiye İlçelerinde gerçekleşmiştir[29].

1987 yılında dönemin Sinop Müze Müdürü M. A. Işın ile İ. Tatlıcan tarafından Sinop bölgesinde yapılan yüzey araştırmasında birçok yerleşme saptanmıştır[30]. Chicago Üniversitesi'nden O. Doonan başkanlığında, Karadeniz Ticaret Projesi kapsamındaki Sinop İli yüzey araştırmaları 1996 yılında başlamıştır[31]. 1997 – 1999 yılları arasında Ş. Dönmez, Samsun İli Merkez, Bafra, Alaçam, 19 Mayıs, Tek(k)eköy, Çarşamba, Terme, Asarcık, Ayvacık, Kavak, Vezirköprü, Havza ve Ladik İlçeleri; Sinop İli Merkez, Erfelek, Gerze, Durağan, Boyabat ve Saraydüzü İlçeleri; Amasya İli Merkez, Gümüşhacıköy, Hamamözü, Merzifon, Suluova ve Taşova İlçeleri ile Tokat İli Merkez, Turhal ve Erbaa İlçelerinde yüzey araştırmaları yapmıştır[32].

Samsun, Vezirköprü İlçesi sınırları içinde yer alan Oymaağaç Höyük'te, Berlin Freie Üniversitesi'nden R. Czichon tarafından 2005 – 2006 yıllarında yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Oymaağaç Höyük ve yakın çevresindeki yüzey araştırmalarında, Hitit çivi yazılı tablet parçalarına ve Assur Koloni Çağı, Hitit Çağı, Orta Demir Çağı'na ait çanak – çömlek parçalarına rastlanmıştır. Jeomagnetik ölçümlerden ve yüzey araştırmalarından elde edilen bilgiler ışığında, Oymaağaç Höyük'te R. Czichon başkanlığındaki kazı çalışmalarına 2007 yılından bu yana devam edilmektedir.

Amasya İli'nde 1997 – 1999 yılları arasında yapılan yüzey araştırmaları sırasında saptanan Oluz Höyük'te ise kazı çalışmalarına ilk defa 2007 yılında Ş. Dönmez başkanlığında başlanmış olup çalışmalara halen devam edilmektedir.

[28] Bilgi 1990: 26 – 27; Bilgi 1999: 491 – 492.
[29] Dönmez 2000: 27.
[30] Işın 1990: 241 – 276.
[31] Doonan 1997: 359 – 371.
[32] Dönmez 2000: 27.

3. ORTA KARADENİZ BÖLGESİ TARİHİ

3. 1. Başlangıcından M. Ö. 2. Bine Kadar Orta Karadeniz Bölgesi

OKB'nde gerçekleştirilmiş araştırmalar sonucunda, bölgenin en erken kültürünün Alt Paleolitik Çağ'a kadar uzandığı görülmektedir. Süreklilik yansıtmasa da Paleolitik Çağ kültürlerinin OKB içerisinde yayılış sahası kıyı kesimde toplanmaktadır.

Ünye'nin doğusundaki Yüceler Köyü yakınlarında yapılan araştırmalarda, Alt Paleolitik Çağ'a ait çakmaktaşından iki yüzeyli bir el baltası ve kazıyıcılar bulunmuştur [33] . Samsun, Tek(k)eköy araştırmalarında ise Fındıcak – Çınarcık Vadisi'ndeki kaya sığınaklarında Alt Paleolitik Çağ'a ait çakmaktaşı aletler ortaya çıkmıştır[34]. OKB'nde Orta Paleolitik Çağ'ın varlığı, Ünye yakınlarındaki Tilkikaya Mevkii[35] ile yine Tek(k)eköy – Fındıcak Vadisi'nden ele geçmiş olan çakmaktaşı aletlere dayandırılmıştır [36] . Ünye yakınlarındaki Tozkoparan Mevkii ve Sinop İnceburun'da ele geçmiş çakmaktaşı buluntular ise Üst Paleolitik Çağ'a tarihlendirilmektedir[37].

OKB'nde Mezolitik Çağ kültürüne ait olduğu iddia edilen buluntular tartışmalıdır. Tek(k)eköy – Fındıcak vadisindeki "A" olarak kodlanmış kaya sığınağında bulunan mikrolit nitelikli yontma taş aletlerin Mezolitik Çağ'a ait olduğu K. Kökten tarafından öne sürülmüştür[38]. Ancak elde edilen bu mikrolit aletlerin içinde Mezolitik Çağ'ın karakteristik özelliği olan geometrik şekilli örneklerin bulunmayışı bu tarihlendirmenin kesin olmadığı yönünde tartışmalara sebep olmuştur[39].

Bölgede, bugüne kadar yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında Neolitik Çağ'a tarihlendirilebilecek yerleşme yeri ve buluntuya rastlanmamıştır. Anadolu'nun diğer bölgelerinde bu döneme ait yerleşmeler bulunurken, OKB'nde Neolitik Çağ

[33] Kökten 1963: 275 – 276; K. Kökten Yüceler Köyünde yer alan yerleşmeyi Üst Paleolitik Çağ'a ait buluntu yeri olarak tanıtmasına karşın, I. Yalçınkaya Yüceler'i bir Alt Paleolitik Çağ buluntu yeri olarak yorumlamıştır. (Yalçınkaya 1981: 214.)
[34] Kökten 1941: 124.
[35] Dönmez 2000: 28.
[36] Kökten 1941: 126.
[37] Dönmez 2000: 28.
[38] Kökten 1944: 660.
[39] Bostancı 1965: 58 – 63.

yerleşmelerinin saptanmamış olması bu konuyla ilgili pek çok varsayımı ortaya çıkarmaktadır. Bu varsayımlardan en eskisi, Neolitik Çağ yerleşmelerinin yoğun bitki örtüsü tarafından kaplanmış olduğudur[40]. Bir diğer kanı, Neolitik Çağ'a ait özellikle ova kenarlarındaki yerleşmelerin bazı jeomorfolojik nedenlerle alüvyal dolgu altında kalmış olabileceğidir[41]. Ayrıca başka bir kanı olarak; OKB Neolitik Çağ topluluklarının, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da olduğu gibi yerleşik yaşam biçimi yerine avcı – toplayıcı yaşamı tercih ederek yarı göçebe düzende yaşadıkları söylenebilir[42].

OKB'nde, Erken Kalkolitik Çağ kültürlerine ait bulgular yüzey araştırmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Amasya İli, Suluova İlçesi'nde Aşı Tepe[43], Taşova İlçesi'nde Akyazı Tepesi[44], Gümüşhacıköy İlçesi'nde Çaltepe[45] ve Sinop İli, Kabalı Vadisi'nde[46] Erken Kalkolitik Çağ'a ait çanak – çömlek parçaları bulunmuştur. Fakat Ş. Dönmez, çanak – çömleklerin tarihlenmesindeki bazı şüpheler üzerine söz konusu merkezlerde yüzey araştırmaları gerçekleştirmiştir. Ş. Dönmez, özellikle İkiztepe ile bölgede yapılmış yüzey araştırmalarından sağlanılan bilgilerin ışığı altında OKB'nde Erken Kalkolitik Çağ'a tarihlenebilecek hiçbir bulguya rastlanılmadığı kanısındadır[47].

Geç Kalkolitik Çağ kültürleri Kocagöz Höyük[48], İkiztepe[49], Dündartepe[50], Maşat Höyük[51], Horoztepe[52] ve Kayapınar[53] gibi merkezlerin kültür katlarında ortaya çıkarılmıştır. İkiztepe'de ana toprak üzerinde saptanmış olan ve 8 mimari tabakadan oluşan Geç Kalkolitik Çağ kültür katı, OKB'nde yerleşim ile kültür sürekliliğinin başlangıcını yansıtır. Bu dönem içerisinde, seramik buluntular OKB kültürlerinin çoğunda ortak özellikler göstermektedir. OKB kültürlerine ait çanak –

[40] Forrer 1927: 27 – 43.
[41] Dönmez 2000: 29.
[42] Kıymet 2004: 30.
[43] Özsait 1989: 290.
[44] Özsait – Koçak 1996: 277.
[45] Özsait 1990: 127 – 128.
[46] Işın 1998: 97 – 99.
[47] Dönmez 2000: 30.
[48] Burney 1956: 184.
[49] Alkım – Alkım – Bilgi 1988: 50 – 52.
[50] Özgüç 1948a: 397 – 398.
[51] Özgüç 1946: 220.
[52] Özgüç – Akok 1958: 3.
[53] Temizer 1954: 317.

çömleklerin, İç Anadolu'nun Pazarlı, Alaca Höyük ve Alişar gibi Kalkolitik Çağ kültürleriyle ve Balkanlar'la olan benzerlikleri dikkati çekmektedir[54]. Elle yapılmış ve süslemelerinde yöreye has özellikleri olan Geç Kalkolitik Çağ seramiği, Kuzey Anadolu'da uzun süre kullanılmış olup İlk Tunç Çağı'nda da kullanımına devam edilmiştir[55].

Bölge mimarisinde özellikle dışı kil ile sıvalı ahşap yapıların ağırlıkta olduğu ve bunların Geç Kalkolitik Çağ'da kullanıldığı İkiztepe ve Dündartepe'de yapılan kazılardan anlaşılmıştır[56]. Tomrukların üst üste bindirilip geçme tekniğiyle birbirine tutturulmasıyla oluşturulmuş dikdörtgen planlı İkiztepe konutları, Geç Kalkolitik Çağ'da, Tunç Çağı'na göre daha büyük ve genellikle tek olarak yapılmıştır. Yapıların avlularında bu dönemde ocaklar bulunmaktadır[57]. Yangınla tahrip olmuş Dündartepe'de ise dört köşeli bir yapının çürümüş hatıl kalıntıları ile kalın sıva parçaları bulunmuştur[58].

OKB'nin kültür sürekliliğinin Geç Kalkolitik Çağ ile başladığı ve İlk Tunç Çağı I ile devam ettiği görülmektedir. Geç Kalkolitik Çağ'dan İlk Tunç Çağı'na geçiş akıcı olmuş, yerleşmelerin sayısı ve nüfus artmıştır[59]. OKB'nde, İlk Tunç Çağı için en iyi bilgilere; İkiztepe, Tek(k)eköy, Dündartepe, Kaledoruğu, Horoztepe, Oymaağaç Höyük ve Maşat Höyük'te ulaşılmaktadır. İkiztepe'de Tepe I ve Tepe II'de İlk Tunç Çağı olarak isimlendirilebilecek kültür katları ortaya çıkmıştır. Bu dönem içerisinde Dündartepe ve Tek(k)eköy'de, Orta Anadolu'dakilerden farklı fincan, bardak ve çengel biçimli kulpları olan kırmızı kaplara rastlanılmıştır[60]. İkiztepe'de de yoğun olarak görülen bu tür seramikler değerlendirildiğinde; OKB'nin İlk Tunç Çağı I evresinde Ege Adaları ve Balkanlar'la olan ilişkilerinden söz edilebilir[61].

Tokat, Maşat Höyük'te İlk Tunç Çağı'nda, kıyı kesimdeki yerleşimlerin aksine taş temelli kerpiç yapılar dikkati çeker[62]. Bu dönemde İkiztepe'de Geç Kalkolitik

[54] Burney 1956: 183; Kıymet 2004: 30.
[55] Kıymet 2004: 31.
[56] Alkım – Alkım – Bilgi 1988: 67.
[57] Alkım 1979: 151 – 153.
[58] Kökten – Özgüç – Özgüç 1945: 368; Kıymet 2004: 31.
[59] Kıymet 2004: 31.
[60] Özgüç 1948a: 399 – 400.
[61] Alkım – Alkım – Bilgi 1988: 50 – 52.
[62] Özgüç 1982: 2; Kıymet 2004; 32.

Çağ'dan beri süregelen ahşap mimari terk edilmemiş, yapılar gruplar halinde ve küçük boyutlu olarak yapılmıştır[63].

Kazısı yapılmış merkezlerden, İlk Tunç Çağı'nda ölülerin basit toprak mezarlara gömüldüğü anlaşılmaktadır[64]. İkiztepe Tepe I'de, İlk Tunç Çağı III'e ait geniş bir alana yayılmış mezarlık sahası bulunur. Tepe I'deki mezarlıkta ölüler sırt üstü yatırılarak gömülmektedir[65]. İkiztepe, Maşat Höyük, Dündartepe ve Kaledoruğu'nda evlerin tabanlarının altında da mezarlara rastlanılmıştır[66].

OKB, İlk Tunç Çağı'nda maden işlemede ileri seviyededir. Bu dönemde nüfusun artmasının nedeni, Kalkolitik Çağ'dan beri işlenen zengin bakır ve gümüş yataklarının toplulukları buraya çekmesinde aranabilir. Özellikle arsenli bakırdan silah, alet, takı ve sembollerin yapımı yaygındır. Bölgede tunç eserlerin en fazla yoğunluk kazandığı dönem İlk Tunç Çağı III evresidir[67].

Alaca Höyük mezarlarına ölü armağanı olarak bırakılan maden eserlerin benzerlerine Horoztepe[68], Mahmatlar[69], Kayapınar[70] ve Oymaağaç Höyük[71]'te rastlanmıştır. Bu benzerliklerden yola çıkarak Alaca Höyük eserlerinin daha kuzeyden ithal edildiği ileri sürülmektedir[72]. İkiztepe'de yapılan kazılarda herhangi bir maden filizi kalıntısı veya cüruf bulunmaması, metal kaynaklarının başka yerlerde aranması gerekliliğini ortaya çıkarır[73]. Bu sebeple yapılan yüzey araştırmalarında, Merzifon'un kuzeyindeki Tavşan Dağı'nda yer alan Bakırçay Vadisi civarında bakır ve yine Merzifon'da Peynirçay Vadisi ile Sinop'un Durağan İlçesi'nde arseniğin bol miktarda bulunduğu tespit edilmiştir[74]. Sözü edilen yerlerde görülen filiz yatakları ve cüruf kalıntıları, OKB'ndeki eskiçağ madenciliğinin kanıtı olup geç dönemlerde sürdürülen yoğun faaliyet Kalkolitik Çağ ve İlk Tunç Çağı

[63] Alkım – Alkım – Bilgi 1988: 72.
[64] Özgüç 1948b: 26.
[65] Bilgi 1983: 51 – 52.
[66] Kökten – Özgüç – Özgüç 1945: 384 – 388; Alkım – Alkım – Bilgi 1988: 80 – 94.
[67] Kıymet 2004: 33.
[68] Özgüç – Akok 1958: 26 – 32.
[69] Koşay – Akok 1950: 481 – 485.
[70] Temizer 1954: 325.
[71] Özgüç 1978: 31 – 36.
[72] Özgüç 1978: 49.
[73] Kıymet 2004: 35.
[74] Kaptan 1987: 225 – 235; Özbal – Pehlivan – Earl 2001: 29 – 40.

metalurji izlerini silmiştir. Bu dönem içerisinde tunç üretimi için gerekli olan kalayın nereden getirildiği ise anlaşılamamıştır[75].

3. 2. M. Ö. 2. Binyıl Orta Karadeniz Bölgesi Yerleşmeleri

OKB'nde M. Ö. 2. binyıl kültürleri, bölgede yapılan kazı ve yüzey araştırmaları sonucunda ortaya çıkan öncelikle çanak – çömlek olmak üzere tunç silah ve aletlerle tanımlanabilmektedir[76].

Alaca Höyük mezarları ile çağdaş olduğu anlaşılan Horoztepe Mezarlığı ve Mahmatlar İlk Tunç Çağı yerleşmeleri olup Horoztepe Höyük'te sistematik kazı çalışmaları yapılmadığından tabakaları hakkında kesin bilgiler elde edilememiştir. Ancak yüzey araştırmalarında Horoztepe Höyük'te Hitit çanak – çömleklerinin varlığı saptanmıştır[77].

Samsun, Dündartepe'de yapılan kazı çalışmalarında ise, Geç Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağ ve Hitit Çağı olmak üzere üç yapı katı belirlenmiştir. Üçüncü ve son kültür katı başlangıçta Hitit Çağı olarak değerlendirilmiş, fakat bu kültür katının sonradan İkiztepe'nin Er – Hitit ya da Geçiş Çağı denilen I. kültür katı ile aynı dönemi içerdiği anlaşılmıştır[78]. Er – Hitit ya da Geçiş Çağı denilen dönem İkiztepe'de yapılan kazılar sonucunda netlik kazanmış, Hitit öncesi bir döneme yani Orta Tunç Çağı'nın Assur Ticaret Kolonileri ile çağdaş evrelerine tarihlenmiştir[79].

Dündartepe'de bulunan Er – Hitit çağına tarihlenen seramik tipleri, Tek(k)eköy ve Kaledoruğu'nda İlk Tunç Çağı kültür katının üstünde görülmektedir. Bu merkezlerde bulunan M. Ö. 2. binyıla tarihlenen seramik türleri Alaca Höyük ve Alişar'da ortaya çıkan türlerle aynı özellikler gösterir. Hızlı çarkta şekillenmiş bu kaplar kırmızı veya bej rengi tonlarındadır. Çoğu astarlı olup hamurunda kum katkılar olduğu görülür[80].

OKB'nin kültür tarihinin aydınlatılmasında çok önemli veriler ortaya koyan İkiztepe'de, Er – Hitit Çağı ya da Geçiş Çağı olarak isimlendirilen M. Ö. 2. binyıl

---

[75] Macqueen 2001: 44 – 47; Kıymet 2004: 35.
[76] Bilgi 1998: 63 – 70.
[77] Özgüç – Akok 1958: 45; Kıymet 2004: 36.
[78] Dönmez 2001: 873 – 903.
[79] Dönmez 2000: 37; Er – Hitit Çağı M. Ö. 2000 – 1750 yılları arasına tarihlenmektedir. (Alkım – Alkım – Bilgi 1988: 17.)
[80] Kökten – Özgüç – Özgüç 1945: 379, 383 – 384.

kültürleri Tepe I, III ve IV'de saptanmıştır[81]. İkiztepe'de I. kültür katını kapsayan bu dönemde, İlk Tunç Çağı gelenekleri azda olsa sürmesine rağmen özellikle metal eserlerde büyük değişimler olduğu görülmektedir. İlk Tunç Çağı boyunca kullanılmış olan mızrakuçlarına M. Ö. 2. binyıl kültür katlarında rastlanmamıştır. Silahlar sadece birden fazla perçin delikli hançer ve baltalardan oluşmuştur. İlk defa bu dönemde hilal biçimli oraklar ortaya çıkmış olup günlük gereçler olarak dikiş iğneleri ve deliciler kullanılmıştır[82]. Mezarlardan elde edilen metal eserlere bakıldığında, İkiztepe'yi Tokat, Amasya, Çorum çevresinin maden endüstrisi içinde değerlendirmek mümkündür[83].

İkiztepe çanak – çömleğine bakıldığında renk, biçim ve hamur bakımından İlk Tunç Çağı örneklerinden oldukça farklı olduğu görülür. Gaga ağızlı testiler, kadehler, çaydanlıklar, ibrikler, büyük küpler ve düz ya da saplı bardaklar dönemin kap formlarını oluşturur[84].

İkiztepe'de M. Ö. 2. binyıl yapı katları değerlendirildiğinde; bu kültürün sahibi insanların yaşamlarını, özellikle hayvancılık ile avcılığa dayanan bir ekonomik düzene bağladıkları ve ahşap yapılarda yaşadıkları kazılarda ortaya çıkartılan kalıntılar ile ele geçen buluntulardan anlaşılmaktadır[85]. Bu dönemde az da olsa tahıl kalıntılarına rastlanılması bu insanların tarımla da uğraştıklarını göstermektedir. Hilal biçimli dokuma tezgahı ağırlıklarının ve ağırşakların çokluğu ise dokumacılıkta ileri düzeyde bulunduklarına işaret etmektedir[86]. Evler, temel çukurları kazılmadan düzeltilmiş zeminler üzerine tahtaların üst üste konulmasıyla inşa edilmiştir. Geçiş Çağı'nda maden teknolojisinin gelişmesiyle beraber düzleştirilmiş tahtalar ev yapımında kullanılmıştır. Birbirine sıkıca geçirilerek yükseltilen ahşap duvarlarda artık İlk Tunç Çağı'nda olduğu gibi kalın sıvalara gerek duyulmamıştır[87]. Yapı katları İkiztepe ile çağdaş olan Dündartepe'de de bu dönem içerisinde ahşap mimari izlerine rastlanmaktadır[88].

[81] Bilgi 1999: 49.
[82] Bilgi 1998: 65.
[83] Kıymet 2004: 40.
[84] Bilgi 1998: 64.
[85] Alkım – Alkım – Bilgi 1988: 12.
[86] Bilgi 1998: 65.
[87] Alkım 1979: 154.
[88] Bilgi 1998: 65.

İkiztepe ve Dündartepe'nin, M. Ö. 2. binyıl yapı katlarından elde edilen çanak – çömlek ve metal eserlerin benzerlerine Orta Anadolu'da özellikle Alişar 10T ve Kültepe'nin Ib mimari tabakalarında rastlanmaktadır. Gerek İkiztepe gerekse Dündartepe, Orta Anadolu'daki Acem Höyük ve Konya – Karahöyük gibi M. Ö. 18. yüzyılda terkedilmiştir. Bu iki merkezde Eski Hitit Çağı'na ait herhangi bir kalıntı yoktur. Buna sebep olarak Orta Anadolu'daki siyasi gelişmeler gösterilebilir. Ayrıca İkiztepe ve Dündartepe'de Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait de herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır[89].

Maşat Höyük'te M. Ö. 2. binyıl kültürlerini beş yapı katından oluşmuş Hitit Çağı temsil eder. Maşat Höyük'teki Hitit yerleşmesinin en erken evresinde, sarayda açığa çıkartılan çivi yazılı tabletler, Hitit Çağı'nda burasının "Tapigga" ismini taşıdığını ortaya koymuştur[90]. Tabletler, Tapigga Kenti'nin Kaşkalılar'ın sürekli tehdidi altında bulunan bölgenin sınırına kurulmuş, stratejik önemi büyük askeri, idari, ekonomik bir merkez olduğu gösterir. Tabletlerin çoğu, III. Tuthaliya dönemine ait olan, Hattuša'daki büyük kralın Tapigga'daki temsilcisine, Tapigga'daki yetkililerin büyük krala ve diğer şehirlerdeki yetkililerin birbirine yazdıkları mektuplardan oluşmuştur[91].

Üzerinde şahıs adları bulunan bullalar, Orta ve İmparatorluk Çağı yazı stilinde yazılmış tabletler, kilden boğa ve geyik figürleri, hayvan biçimli içki kapları, mühürler ve bol miktarda çanak – çömlek Maşat Höyük'ün Hitit Çağı kültür katı buluntularıdır[92].

Maşat Höyük'teki Hitit sarayı Kültepe, Acem Höyük, Boğazköy ve Alaca Höyük'teki yapılardan farklı bir teknikte inşa edilmiştir. Maşat Höyük'e özgü bir teknikle inşa edilen bu saray İlk Tunç Çağı'nda da iskan görmüştür[93]. Saray, bu plandaki avlulu, revaklı anıtsal Hitit yapılarının en eski örneklerinden biridir.[94]

Tokat'ın Artova İlçesi'nde yer alan Kayapınar Höyük'ünde Hitit İmparatorluk Dönemine ait çanak – çömlekler bulunmuştur[95].

---

[89] Bilgi 1998: 66.
[90] İpek 2001: 42.
[91] Özgüç 2002: 447.
[92] Özgüç 2002: 446 – 447.
[93] Özgüç 1978: 3.
[94] Alp 1978: 194.
[95] Temizer 1954: 323.

Samsun'un Vezirköprü İlçesi'nde bulunan Oymaağaç Höyük'teki kazı çalışmalarında bol miktarda Hitit çanak – çömleklerine, hiyeroglif yazılı bullalara ve çivi yazılı tablet parçalarına rastlanmıştır. Tablet parçalarının birinde "Nerik'in Hava Tanrısı için fedakarlık" yazısı okunur[96]. Ayrıca 2007 yılında bulunan Hitit Çağı'na ait hiyeroglif yazılı bir damga mühür parçası üzerinde "Hatti Bölgesi" yazısı yer almaktadır[97].

Oymaağaç Höyük'te kazısı yapılmamış alanlarda yapılan jeomagnetik ölçümlerde Hitit Çağı'nda yapılmış olması muhtemel yapı izlerine rastlanmıştır. U. B. Alkım ise daha önce yapmış olduğu yüzey araştırmalarında burada bir poterni andıran monolit bloklar görmüş ve inşa tekniğine göre bunu Hitit Çağı'na tarihlemiştir [98] . Oymaağaç'ın konumu göz önünde tutularak tüm bu veriler değerlendirildiğinde burada önemli bir Hitit şehri olduğu ortaya çıkar. J. G. Macqueen burasının Hititler'in kutsal şehri Nerik olduğu kanısındadır[99]. Ö. Bilgi ise Oymaağaç'ın Zalpa olabileceğini düşünmektedir[100]. Çok stratejik bir noktada olduğu anlaşılan bu yerleşme, muhtemelen Karadeniz sahilini Vezirköprü'ye bağlayan dağ yolunun güney girişlerini kontrol altında tutmuş olmalıdır.

Amasya Doğantepe'de tunçtan bir Hitit tanrısı heykelciği, tunçtan bir damga mühür ve Hitit Çağı'na tarihlenen iki adet pişmiş toprak hayvan başı bulunmuştur[101]. Doğantepe, bir kült merkezi ya da bulunduğu konumdan dolayı Kaşkalar'a karşı kullanılan öncü bir kale olarak tanımlanır. Yerleşmenin yüzeyinden İlk Tunç Çağı II – III, Orta Tunç Çağı ve Demir Çağı çanak – çömlekleri toplanmıştır[102].

Merzifon'un Ortova Köyü yakınlarında yer alan Büyük Küllük Tepe Höyüğü'nde yapılan yüzey araştırmalarında ise M. Ö. 2. binyılın ilk yarısına tarihlenen pişmiş topraktan yapılmış törensel bir içki kabına (rython) ait koçbaşı bulunmuştur[103].

---

[96] http://www.nerik.de/oezet/Oymaagac Araştırma 2006.pdf, Erişim Tarihi: 21/01/2009.
[97] http://www.nerik.de/oezet/Oymaagac 2007 Nerik Kazı Projesi.pdf, Erişim Tarihi: 21/01/2009.
[98] http://www.nerik.de/oezet/Oymaagac Araştırma 2006.pdf, Erişim Tarihi: 21/01/2009.
[99] Macqueen 1980: 187.
[100] Bilgi 1998: 69.
[101] Alp 1962: 192.
[102] Dönmez 2001: 885; Kıymet 2004: 44.
[103] Özsait 1998: 150 – 151.

Bölgenin kıyı kesiminde yer alan yerleşmelerde M. Ö. 2. binyılın ilk çeyreğinde kullanılan çanak – çömlek türleri Orta Anadolu'daki Koloni Çağı merkezleriyle önemli benzerlikler gösterir. Bu benzerlikler, OKB'nin kıyı kesiminde yer alan yerleşmelerin Alişar, Alaca Höyük, Kültepe ve Boğazköy gibi merkezlerin ait olduğu geniş kültür bölgesinin bir parçası olduğunu gösterir[104].

OKB'nde yapılan yüzey araştırmaları sonucunda saptanan M. Ö. 2. binyıla ait yerleşmelerin Samsun ve Amasya'da yoğunlaştığı gözlenmektedir. Oymaağaç Höyük dışında, Samsun, Sinop ve Ordu illerinde yapılan yüzey araştırmalarında saptanan M. Ö. 2. binyıl yerleşmelerini incelediğimizde göze çarpan en temel özellik yerleşmelerin M. Ö. 2. binyılın ilk çeyreğinden sonra terk edildiği gerçeğidir. Bu durum İkiztepe ve Dündartepe'nin tabakaları ile doğru orantılıdır[105]. Kıyı kesimdeki bu yerleşimlerin terkedilmiş olmasına, büyük olasılıkla Hititler'in düşmanı olan savaşçı ve yarı göçebe Kaşkalar'ın Sinop'tan Ordu'ya kadar olan geniş bölgede yer yer hakimiyeti ele geçirmeye başlamalarının neden olabileceği düşünülmektedir[106]. Buna karşılık, OKB'nin kara kesiminde yer alan Amasya ve Tokat illerinde bulunan yerleşmelerde M. Ö. 2. bin yılın ilk çeyreğinden sonra yani Eski Hitit Çağı'na tarihlendirilen arkeolojik verilerin ele geçmesi, bölgenin bu kesiminde kronolojik bir boşluk olmadığını, Eski Hitit Çağı'nda da yerleşmelerin kesintisiz iskan edildiğini göstermektedir[107].

OKB'nde yapılan araştırmalar neticesinde, Geç Kalkolitik Çağ'da yerleşmelerin çok az olduğu, İlk Tunç Çağı'nda nüfusun giderek arttığı ortaya çıkmıştır. Bölgede M. Ö. 2. binyılın ilk yarısında yani Assur Ticaret Kolonileri ve Eski Hitit Çağı'nda iskan yoğunluğu azalmış ve durum Hitit İmparatorluk Çağı'nda da sürmüştür[108].

[104] Yurtsever 2004: 74.
[105] Kıymet 2004: 45.
[106] Bilgi 1998: 68.
[107] Yurtsever 2004: 73.
[108] Kıymet 2004: 44.

4. HİTİT YAZILI KAYNAKLARINDAN ORTA KARADENİZ BÖLGESİ HAKKINDA ELDE EDİLEN BİLGİLER

4. 1. Zalpa

M. Ö. 2. binyılın ilk çeyreğinde Assurlu tüccarlar ile Anadolu'nun yerli tüccarları arasında uluslararası bir ticaret sistemi kurulmuştu. Assur'dan Anadolu'ya kalay ve dokuma ürünleri, Anadolu'dan Assur'a ise altın ve gümüş ticareti başlamıştı[109]. Assurlu tüccarlar, başkent olarak Kültepe/Kaneš(Neša)'e yerleşmişler ve ticareti buradan yönetmişlerdir. Assurlular bu dönemde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Karum ve Wabartum adı verilen iki tür ticaret merkezi kurmuşlardır[110]. Bu ticaret merkezlerinden biri Karadeniz kıyısında olduğu ileri sürülen ve Hitit Çağı'nda da varlığını sürdüren Zalpa Kenti'dir.

Zalpa Şehri, Hitit ve Assur yazılı metinlerinde, Zalpa/Zalpuwa ve Zalpah olmak üzere iki farklı şekilde yazılır. Ayrıca yazılı kaynaklar iki farklı coğrafyada Zalpa Kenti olduğuna işaret etmektedir[111]. Yapılan araştırmalarda bu kentlerden biri Güneydoğu'da, bir diğeri ise Kuzey Anadolu'da aranmıştır.

Metinlerdeki Zalpa isminin farklı şekilde yazılmasını, coğrafi kıstasları göz önüne alarak değerlendiren A. Götze, iki farklı Zalpa Şehri'nin aranması fikrini doğurur[112]. Mari mektuplarında Zalpa Şehri, Ahuna Zergi, Tutul, Abattum ve Emar gibi Kuzey Suriye şehirleriyle yakından ilişkilidir[113]. Kuzey Suriye ile yapılan bir savaşı anlatan Hitit metninde "Zalpa Adamı" ifadesi Emar prensi Yarimlim ile birlikte geçmektedir[114].

Başka bir Hitit metninde[115] ise Mama kralı Anum – Hirbi'nin Zalpa ile mücadele içinde olduğu anlatılır. V. Haas, burada sözü edilen Zalpa Şehri'nin OKB'nde olduğunu ileri sürerek Anum – Hirbi'nin nüfus alanını Güneydoğu Anadolu'dan Karadeniz'e kadar uzatır[116].

---

[109] Macqueen 2001: 5.
[110] Larsen 1976: 273 vd.
[111] Kıymet 2004: 53.
[112] Götze 1964: 116; Kıymet 2004: 53.
[113] Götze 1964: 116; Steiner 1993: 584.
[114] KUB XL 5; KBo XXII 4; Otten 1973: 60; Kıymet 2004: 53.
[115] KBo XII 3 II (CTH 2); Otten 1973: 66.
[116] Haas 1977: 17; Kıymet 2004: 53.

Boğazköy'de bulunan ve Kaneš Kraliçesi olarak adlandırılan belge[117], Zalpa Kenti'nin yeri hakkında yeni fikirler doğmasına neden olmuştur[118]. Hitit Eski Krallık Dönemi'ne ait bu metin şu sözlerle başlar: "Kaneš Kraliçesi tek bir yılda 30 erkek çocuk doğurdu. 'Ben ne biçim bir şey doğurdum' dedi. Kraliçe sepetleri pislikle doldurdu, oğullarını sepete koydu ve ırmağa bıraktı. Irmak bebekleri Zalpuwa Ülkesi'ne denize kadar taşıdı. Ama tanrılar, oğulları denizden çıkardılar ve büyüttüler. Yıllar geçtikten sonra kraliçe yine doğurdu. Bu kez 30 kızı oldu. Kraliçe kızlarını kendi yetiştirdi." Daha sonra metinde 30 erkek çocuğun büyüdükten sonra Neša'ya geri geldikleri anlatılır. Tanrılar bu çocuklara başka bir görünüm verdiğinden anneleri onları tanıyamamış ve 30 erkeğe kızlarını eş olarak vermiştir. Yaşları büyük olan oğullar bu durumun farkına varamamışlardır. Ancak en küçük oğul durumu fark ederek kardeşlerini kızlara dokunmamaları için uyarır. Bu kısımda metin kesilir. Metin kırık olduğu yerden sonra şöyle devam etmektedir: "Sabah olunca Zalpuwa'ya gitti(ler)." Bundan sonra metin Güneş Tanrısı'nın Zalpa'yı kutsamasıyla devam etmektedir. Arkasından metin tarihi zamanlara geçer ve Zalpa ile en eski Hitit Krallığı arasındaki çatışmalar anlatılır. Bu çatışmaların Zalpa'nın yıkılmasıyla son bulduğu görülmektedir[119].

Bu metinde geçen Zalpa Kenti'nin deniz kenarında bulunduğu görülmektedir. Bu nedenle Zalpa'nın, Kızılırmak/Marašantiya'nın Karadeniz'e döküldüğü yerde olan İkiztepe olabileceği düşünülmüştür[120]. U. B. Alkım göre, Bafra Yöresi'nde M. Ö. 2. binyıl yerleşmelerinin çokluğu burada bölgesel bir beylik veya krallığın bulunduğunun göstergesidir (Harita 3). Metinlerde hem Kızılırmak, hem de deniz kenarında olduğu anlatılan Zalpa'nın bölgedeki en büyük yerleşme olan İkiztepe olabileceği U. B. Alkım tarafından ileri sürülmüştür[121]. Ö. Bilgi tarafından daha sonra geliştirilen kazılarda, yerleşmenin Zalpa Ülkesi olduğunu kanıtlayacak hiçbir buluntuya rastlanmamıştır. Bu nedenle Ö. Bilgi, hem coğrafi koşulların, hem de yazılı belge, mühür veya baskısı, kurşun figürin ve Alişar III boya bezekli çanak – çömleği gibi Koloni Çağı'nın önemli maddi kültür kalıntılarının İkiztepe'de ele

[117] KBo XXII 2; KBo III 38; Otten 1973: 6 – 7; Erkut 1998: 24.
[118] Kıymet 2004: 54.
[119] Kaneš Kraliçesi olarak adlandırılan metin birtakım tarihi gerçekleri barındırdığı düşünülse de belge yorumlanırken mitolojik içerik taşıdığı unutulmamalıdır.
[120] Otten 1973: 58 – 61.
[121] Alkım 1979: 157.

geçmemiş olması nedeni ile İkiztepe'nin Zalpa olamayacağını ileri sürmüştür. Ayrıca Ö. Bilgi, Zalpa'nın Karadeniz dağlarının iç kesimlerinde aranması gerektiğini, Vezirköprü İlçesi'ndeki Oymaağaç Höyük'ün bunun için ideal bir yer olduğunu belirtmiştir[122].

H. Otten, Kaneš Kraliçesi olarak adlandırılan Hitit belgesinde geçen kraliçenin doğurduğu 30 erkek çocuğun Zalpuwa Ülkesi'nden tekrar Neša'ya doğru yola çıkmasını, kuzeyden Orta Anadolu'ya yapılan Hint – Avrupalı kavimlerin göç belirtisi olarak değerlendirmiştir. Ancak bu metindeki Zalpa'nın mutlaka Bafra çevresinde aranan Zalpa olması gerekmediğini de belirtmiştir. H. Otten, Hititler'in Kafkaslar'dan Anadolu'ya girdikten sonra Karadeniz'in doğu sahili boyunca ilerleyip Kızılırmak'ın denize döküldüğü yere geldiklerini oradan da güneye doğru göç ettiklerini savunmuştur[123].

Özellikle Anadolu'nun zengin bakır yatakları nedeniyle güçlü bir ticaret ağının kurulduğu Koloni Çağı'nda Assurlular'la Anadolu'nun yerli halkının hammadde açısından birbirine olan bağımlılığı, beraberinde barışçıl bir ilişkiyi de getirmiştir. Ancak bu döneme ait metinlere bakıldığında şehir devletleri arasındaki mücadele açıkça hissedilmektedir. Hititçe yazılan, M. Ö. 18. yy.'ın siyasi durumunu yansıtan Anitta metni incelendiğinde bu mücadeleye Zalpa Krallığı'nın da dahil olduğu görülür[124].

Metinde Zalpuwa/Zalpa Kralı Uhna'nın Tanrı Šiušummi heykelini Neša'dan kendi ülkesine götürdüğünden bahsedilmektedir. Bu İfadeden, Neša/Kaneš ile Zalpuwa arasında bir savaş olduğu ve Neša/Kaneš'in bu savaşta yenik düştüğü anlaşılmaktadır[125]. Bu olaydan sonra Kuššara Kralı Pithana'nın, Neša/Kaneš'in zayıf durumundan yararlanarak şehri ele geçirdiği söylenebilir. Tabletten, Zalpuwa'nın o dönem Neša'yı kendi egemenliği altına alıp almadığı ise anlaşılamamaktadır. Kültepe/Kaneš II. tabakasını sonuçlandıran, höyükteki sitadeli ve kărum'u tahrip eden yangının Zalpa Kralı Uhna'nın Neša/Kaneš'e yaptığı baskınla ilgili olabileceği bazı araştırmacılar tarafından öne sürülmüştür[126].

[122] Bilgi 1998: 69.
[123] Otten 1973: 47 – 48, 64.
[124] Neu 1974: 10 – 15, 17 vd.; Kıymet 2004: 55.
[125] Haas 1977: 20; Alp 2001: 54.
[126] Balkan 1957: 64 – 65; Orlin 1970: 244; Klengel 1999: 26.

Pithana'nın oğlu Anitta'nın Neša'ya hakim olduğu yıllarda Zalpuwa, Neša'ya muhalefet ülkeler arasında yer alır. Anitta'nın Zalpuwa'ya düzenlediği bir sefer tablette şu şekilde anlatılır[127]: "Babam Pithana'dan sonra; deniz kenarındaki Zalpuwa'ya sefere gittim ve deniz kenarındaki Zalpuwa'yı yendim." Belgenin sonraki kısımlarında Zalpuwa'nın istilası hakkında şunlar kaydedilmiştir: "Arkadan (ben) Büyük Kral Anitta Tanrı Šiušummi; Zalpuwa'dan tekrar Neša'ya götürdüm; Zalpuwa kralı Huzziya'yı sağ olarak; Neša'ya götürdüm …" Bu ifadelerden, Anitta'nın, Neša'nın tarihi düşmanı olan Zalpuwa'yı mağlup ettiği anlaşılmaktadır[128].

Belge şu şekilde sonlanmaktadır: "Ben sefere çıkınca, Purušhanda'lı adam bana armağanlar getirdi; bunlar demirden yapılma bir taht ile yine demirden yapılma bir asa idi. Neša'ya geri dönerken Purušhanda'lı adamı da birlikte götürdüm. O taht odasına girince önümde sağda oturacak." Metnin "B" nüshasında taht odası ifadesi Zalpa olarak değişmektedir. Buradan anlaşıldığına göre Zalpa tamamen Neša/Kaneš Krallığı'nın hakimiyetine alınmıştı[129].

Hattuša ile Zalpa Şehri'nin üç kuşak krallar (kral, kralın babası, kralın büyükbabası) zamanındaki ilişkilerini konu alan Eski Krallık Çağı'na ait bir Hitit metninde[130] Hattuša'dan Zalpa'ya idareci olarak gönderilen iki prensin adı yer almaktadır. Metinde "Kralın babası" zamanında Zalpa Şehri'nin yaşlıları idareci olmak üzere ondan bir oğlunu isterler. O da oğlu Hakkarpili'yi gönderir. Ancak daha sonra bu oğul Zalpalılar'ın da etkisiyle babasına karşı isyan eder[131]. Yine aynı metinde bu defa kralın zamanında yine Zalpa'ya idareci olarak giden ve orada babasına isyan eden Happi ile ilgili anlatım yer alırken, bu isyanların Zalpa'ya savaş açılıp mağlup düşmesine neden olduğu da anlatılmaktadır[132]. Bu belgede ismi yer almayan kralların kimler olduğu konusunda farklı görüşler yer almakta olup bu kralların I. Hattušili ya da I. Muršili olabileceği üzerinde durulur. Metni yazan ve metin içinde yer alan kralın I. Muršili olabileceği kanısı daha fazla geçerlilik görmektedir[133]. Bu durumda belgenin ilerleyen kısımlarında I. Hattušili'nin

[127] Alp 2000: 53 – 55; Neu 1974: 14.
[128] Alp 2000: 54; Haas 1977: 21.
[129] Haas 1977: 24; Neu 1974: 15; Kıymet 2004: 55.
[130] KBo III 38; Otten 1973: 62; Gurney 1983: 247.
[131] KBo III 38 (ön yüz 18 – 28); Otten 1973: 8 – 9.
[132] KBo III 38 (arka yüz 20 – 29); Otten 1973: 10 – 13.
[133] Otten 1973: 64; Gurney 1983: 249.

I. Muršili'ye söylediği şu sözler Zalpa'nın Hitit saldırılarından ne derece etkilendiğini ortaya koymaktadır[134]: "Zalpa kralı babamın sözlerini bir tarafa atmıştı. Bak işte o Zalpa'nın halini gör." Sözü edilen Zalpa'nın OKB'nde olduğu düşünülerek I. Hattušili'nin iktidarı altında Hitit topraklarının kuzeyden, güneyde Kızılırmak çevresini de içine alarak muhtemelen Akdeniz'e kadar uzandığı iddia edilmiştir[135].

Hitit yazılı kaynaklarında geçen bu tarihi olaylara bakıldığında, Hititler'in Zalpa'ya büyük ilgi gösterdikleri açıkça anlaşılmaktadır. Zalpa Şehri'nin OKB'nde bulunduğu kabul edildiğinde bu ilginin sebebi olarak zengin bakır madeni yatakları gösterilebilir. Ayrıca Zalpa Şehri'nin Assur Koloni Çağı'nda bir ticaret merkezi olduğu da unutulmamalıdır. Hititler'in yanı sıra Kaneš ve çevresindeki karum ile wabartumlarda yaşayan Assurlular'ın da bu çevrenin zenginliğinden yararlanmış oldukları açıktır[136].

Bütün bunların yanı sıra Zalpa ile Hititler arasında organik bağ olduğu, Hatti kökenli bir Hitit belgesinde[137] "Biz güneşin denizden doğduğu yerden geldik" ifadesiyle açıklanmaya çalışılmış olup saltanatın denizden gelmiş olduğu iddia edilmiştir[138]. Metinde Hattili Taht Tanrıçası Halmašuit ile kral arasında egemenlik sahaları paylaşılması sırasında Taht Tanrıçası'nın "dağların arkasındaki ülke" ile yetindiği de belirtilir[139]. Bu ülkenin Zalpa olarak yorumlandığı görülmektedir[140].

I. Arnuwanda – Ašmunikal dönemine ait Arnuwanda ve Ašmunikal'ın duası olarak adlandırılan Hitit belgesinde[141], Kaškalar'ın yaşadıkları Hitit kent ve eyaletleri arasında Zalpuwa Şehri'nin de geçtiği görülür.

[134] Ünal 1981/83: 23.
[135] Kempinski – Košak 1982: 98 – 99; Kıymet 2004: 56.
[136] Kıymet 2004: 56.
[137] KUB XXIX 1; Haas 1977: 24.
[138] Haas 1977: 24; Ünal 1981/83: 30.
[139] Haas 1977: 25.
[140] Haas 1977: 25; Kıymet 2004: 57.
[141] KUB XVII 2; KUB XXIII 115 (CTH 375); Alp 2001: 73.

4. 2. Nerik

Hitit belgelerinden Orta Anadolu'nun kuzeyinde bulunduğunu ve Fırtına Tanrısı'nın tapınağının yer aldığı öğrendiğimiz Nerik Şehri, Hititler'in önemli kült merkezlerinden biridir. Metinlerde Nerik, Kaška – Hitit savaşlarında kaybedilmesi ve kazanılması her iki taraf için önemli olan bir sınır kenti olarak geçmektedir.

III. Hattušili zamanında yazılmış belgelerde, başkentin kuzeydoğusuna yakın bir mesafede bulunan Nerik Kenti'nin Kaškalar tarafından Hantili zamanında işgal edilmesinden bahsedilir [142] . IV. Tuthaliya zamanında yazılan Hitit belgelerine bakıldığında da Nerik Şehri'nin Hantili zamanında Kaškalar'ın eline geçtiği görülür[143].

I. Arnuwanda – Ašmunikal çiftinden kalan dua metninde[144] Kaškalar'ın işgal ettiği şehirler arasında Nerik'in de olduğu görülür. Metinde, işgal edilen Nerik'te bulunan kült içerikli objelerin daha iyi korunan Hakmiš'e naklinden söz edilir. Tanrılara hizmet için yapılan bu nakil işlemi sırasında Hitit konvoyunun karşılaştıkları zorluklar da belgede anlatılmaktadır[145].

I. Šuppiluliuma tarafından sayısız akınlar düzenlenmesine rağmen Kaška işgalindeki Nerik tekrar geri alınamamıştır. II. Muršili de Nerik çevresinde pek çok sınır kentine saldırmasına rağmen bu kutsal kenti ele geçirememiştir. Uzun süre Kaškalar'ın istilası altında kalan Nerik, III. Hattušili zamanında tekrar Hititler'in sınırlarına dahil olur. Şehir kurtarıldıktan sonra kültlerinin yeniden canlandığı ve tekrar kült merkezi haline geldiği söylenebilir. IV. Tuthaliya döneminde ise şehrin önemli bir eyalet merkezi haline geldiği görülmektedir[146].

Uzun süre Kaška işgali altında kalan Nerik Şehri'nin yeri hakkında bilinmesi gereken en önemli nokta bu kentin denizle olan yakın ilişkisidir. Özellikle II. Muršili'nin yıllık metinlerinde, Nerik'in denize olan yakınlığından bahsedilir[147]. Bu metinlerde Nerik Kenti'nin bulunduğu bölgeye yapılan seferler anlatılır.

---

[142] Gurney 2001: 30.
[143] Hardy 1941: 207; Ünal 1981/83: 34; Kıymet 2004: 67; Tiliura Kenti de aynı metinlerden anlaşıldığına göre Kaškalar'ın hakimiyeti altına girer.
[144] KUB XVII 2; KUB XXIII 115 (CTH 375); Alp 2000: 73.
[145] Hass 1970: 8.
[146] von Schuler 1965: 160 – 161; Kıymet 2004: 68.
[147] KBo XIX 76; KBo XXIII 36; Macqueen 1980: 179.

Belgelerden birinde[148], II. Muršili'nin seferi sırasında Šapinuwa ve Ištahara'yı zorunlu geçit olarak kullanıp düşmanın peşine düşmesi ve yakalaması anlatılır. Belgede kral denize ulaşmak niyetini açıklar ve o zamana kadar hiçbir Hatti kralının ulaşamadığı yere gitmek istediğini belirtir. Nerik'le ilgili fragmanların yer aldığı son kısımda kralın ulaşmak istediği deniz ve Nerik bir arada geçer. Burada geçen deniz Karadeniz olarak kabul edilmiştir[149].

Bunun yanı sıra Nerik Kenti'nin denizle olan yakın ilişkisi İlluyanka Efsanesi'nde geçen mitolojik sahnelerle de açıklanmak istenmiştir. Efsane metinleri[150] Nerik Kenti'nde kutlanan ve Purulli[151] adı verilen ayin içerikli festivallerde anlatılan öykülerden oluşur[152]. Efsanede, Nerik'in Fırtına Tanrısı, yılan İlluyanka tarafından mağlup edilir. Bunun üzerine Fırtına Tanrısı fakir bir adamın kızını eş olarak alır. Bu eşinden olan oğlunu İlluyanka'nın kızı ile evlendirir. Daha sonra Fırtına Tanrısı oğluna İlluyanka'nın evine gitmesini daha önce yitirdiği kalbini ve gözlerini alması talimatını verir. Böylece oğul babasının kalbini ve gözlerini İlluyanka'nın evinden alarak babasına teslim eder. Eski haline geri dönen Nerik'in Fırtına Tanrısı ve yılan İlluyanka denizde savaşa tutuşurlar. Bütün bunların sonunda Fırtına Tanrısı İlluyanka'yla birlikte oğlunu da öldürmek zorunda kalır. Bu sahne metinde şu şekilde anlatılır: "Vücudu eski şekline kavuşunca; savaşmak için deniz'e gitti; yılan İlluyanka ile; savaşa tutuştu ve; onu neredeyse yeniyordu; fakat İlluyanka ile; beraber olan Fırtına Tanrısı'nın; oğlu, babasına; bağırdı; beni de onunla say; beni gözetme dedi; böylece Fırtına Tanrısı, yılan İlluyanka; ve kendi oğlunu öldürdü; Fırtına Tanrısı yılan İlluyanka'dan intikamını bu yolla aldı." Bu parçada geçen Fırtına Tanrısı ile İlluyanka'nın savaşa tutuştuğu deniz tıpkı II. Muršili yıllıklarında olduğu gibi Karadeniz olarak değerlendirilir[153].

---

[148] KBo XXIII 36; Cate 1979: 165 – 167.
[149] Macqueen 1980: 178.
[150] KBo III 7; KUB XIII 66; KUB XII 5; KUB XVII 6; KUB XXXVI 54; Macquenn 1980: 179.
[151] Bayramın adı Hattice Purilli(ya) yani "toprak" sözcüğünden alınmadır. Bu bayram Hatti geleneğidir. Kutlamalar sırasında yılan İlluyanka'nın, Fırtına Tanrısı ile olan savaşı söylencesi okunur ve temsil edilir. Söylence krali tahakkümün kuvvetlenmesi ve ülkenin üretim yeteneklerinin yenilenmesi öğelerine değinir. Bu nedenle Purulli Bayramı'nın yılın başında kutlandığı düşünülmektedir. (Martino 2002: 447.)
[152] Elmalı 1991: 58 – 71.
[153] Macqueen 1980: 179.

H. G. Güterbock, daha önce değerlendirilmeyen bir Hitit belgesine [154] dayanarak Nerik Kenti'nin yerini tespite çalışmıştır. Bu metnin arka yüzünde şöyle bir ifade bulunmaktadır: "Maraššanta Nehri eskiden başka bir yönde akardı; fakat Fırtına Tanrısı onu çevirdi ve onu tanrıların Güneş Tanrısı'na doğru akıttı. Onu Nerik Şehrine; yakın akıttı." Bu parçadan çıkan kesin ve en önemli sonuç, Nerik Şehri'nin Marašantiya/Kızılırmak kenarında veya yakınında bulunduğudur. Şehrin dini önemini belirtmek için, Nerik'in bulunduğu coğrafi konum semavi bir istekle açıklanmaya çalışıldığı belli olmaktadır. H. G. Güterbock ise, bu ifadeyi, etiyolojik bir mythos olarak kabul etmekte ve bunun, Kızılırmak'ın gerçek bir yön değiştirmesine işaret ettiğine inanmaktadır[155]. Nerik Şehri'nin Kızılırmak'ın doğuya yaptığı keskin bir dirseğin yakınlarında olabileceğini öne sürer. Ayrıca başka metinlere [156] bakıldığında Nerik Kenti'nin etekleri üzerinde yer aldığı Haharwa Dağı'nın da Kızılırmak'ın doğuya yaptığı bu dirseğin yakınlarında olması gerektiğini açıklar [157]. Araştırmaları sonucunda H. G. Güterbock, Haharwa Dağı'nı Kargı yakınlarındaki Adadağı ile eşitleyerek Nerik Şehri'nin bu dağın eteklerinde olabileceğini savunur[158].

Haharwa Dağı ile eşitlenmek istenen Adadağı üzerinde ve eteklerinde A. Dinçol ve J. Yakar tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında, ne Nerik ne de başka yerleşimin kalıntılarına rastlanmamıştır. Halbuki Hitit yazılı kaynaklarına bakıldığında Nerik Şehri'nin etrafı yoğun yerleşmelere sahne olmuştur. Bu nedenle A. Dinçol ve J. Yakar, H. G. Güterbock'un teorisini reddeder[159]. Nerik Şehri'nin II. Muršili'nin seferleri sırasında Hitit kuvvetlerinin erişemediği bir kesimde bulunması, şehrin Marašantiya Nehri'nin yakınında kurulmuş olması, dağlık veya hiç olmazsa engebeli bir arazi üzerinde yer alması ve arazinin sık iskan edilmiş olması gibi veriler A. Dinçol ve J. Yakar'ı, Nerik'in Boyabat – Durağan – Vezirköprü hattını kuzeyinde, Kızılırmak ile İsfendiyar Sıradağları'nın batıya uzanan uçları arasında aranması gerekliliğine inandırmıştır [160]. Burada yapılan araştırmalarda

[154] KUB XXXVI 89; Dinçol – Yakar 1974: 565.
[155] Güterbock 1961: 94.
[156] KUB V 1; KUB XXII 25.
[157] Güterbock 1961: 92 – 97.
[158] Güterbock 1961: 93 – 95.
[159] Dinçol – Yakar 1974: 570.
[160] Dinçol – Yakar 1974: 571 – 572.

üzerinden M. Ö. 2. binyıl seramiği toplanan çok sayıda höyük tespit edilmesi iskanın sıklığına işaret etmektedir.

Marašantiya'nın yön değiştirip Güneş Tanrısı'na doğru aktığını ve Nerik'in yakınından geçişini anlatan metin [161] J. G. Macqueen tarafından da değerlendirilmiştir. J. G. Macqueen, Nerik Şehri'nin yine Kızılırmak ve denizle, bunun yanı sıra pınarlarla ilişkisini ortaya koyar. Araştırmacı Nerik'in pınarlarla olan ilişkisini Havza çevresindeki yeraltı su kaynakları ile açıklamaya çalışmış olup Vezirköprü kuzeyindeki Oymaağaç Höyük'ün, Nerik için en ideal yer olduğunu belirtmiştir (Harita 4) [162]. Ayrıca eğer Nerik bu çevredeyse Haharwa Dağı'da Adadağı değil Merzifon'un kuzeyindeki Tavşan Dağı olması gerektiğini söyler[163]. Tavşan Dağı, H. G. Güterbock'un Harharwa Dağı'nın tek bir dağ adı değil de bir dağ silsilesinin adı olduğu görüşüne[164] uymaktadır.

Nerik ve Haharwa Dağı çevresinde Tašmaha, Tanizila, Aštigurka, Taggašta, Talmaliya, Hanhana gibi pek çok yer olduğu Hitit metinlerinden anlaşılmaktadır[165]. S. Alp, Hanhana'yı İnandık'a lokalize etmiş, A. Dinçol ve J. Yakar'ın tekliflerinin aksine Nerik için Devrez Çayı vadisinin Kızılırmak'a yakın olan taraflarını önermiştir[166].

Bafra Ovası'nın hemen güneyinde yer alan üzerinde sur kalıntıları ile bir potern bulunan Oymaağaç Höyük (Harita 5) için Zalpa teklifi de yapılmıştır[167]. I. Hattušili döneminde Hititler tarafından yıkılan Zalpa Kenti ilerleyen yıllarda önemini kaybetmiştir. Oysa Nerik Şehri'nin Hititler için her zaman önemli olduğu ve III. Hattušili tarafından ele geçirilip tekrar tahkim edildiği düşünüldüğünde Oymaağaç için Nerik teklifi daha mantıklı görünmektedir.

Oymaağaç Höyük'te R. M. Czichon tarafından yapılan kazı ve yüzey araştırması çalışmaları, Nerik Kenti'nin lokalizasyon meselesine çözüm getirecek önemli veriler elde etmek amacıyla gerçekleşmektedir. R. M. Czichon, Oymaağaç Höyük'teki ilk çalışmalarında yüzeyden Hitit İmparatorluk Çağı'na tarihlenen hem

[161] KUB XXXVI 89 (arka yüz 12 – 14. satırlar.)
[162] Macqueen 1980: 185 – 187.
[163] Macqueen 1980: 186; H. Ertem göre Tavşan Dağı Tehšina Dağı'dır.(Ertem 1980: 22.)
[164] Güterbock 1961: 94.
[165] Güterbock 1961: 94; Kıymet 2004: 70.
[166] Alp 1977: 649 vd.
[167] Bilgi 1998: 69.

çivi yazılı tabletler hem de çanak – çömlek parçaları toplamış olup yerleşmede Hitit İmparatorluk Çağı iskanını ortaya koymuştur[168].

Yüzey araştırması kapsamında yapılan Jeofizik taramalarda, biri küçük biri büyük olmak üzere iki avlulu ve avluların etrafındaki odalardan oluşan bir yapı gözükür. Bu yapının hem ölçü[169] hem de plan bakımından Hattuša'daki mabet – 5 ve Kusaklı Sarissa'daki mabet – 1 ile benzerliği dikkat çekmektedir. Hattuša ve Sarissa'daki mabetlere bakıldığında yapıların girişlerinin özel taşlardan oluştuğu bilinmektedir. Oymaağaç'ta ise andezit bloktan yapılmış kapı bloğu bulunmuştur. Oymaağaç yakın çevresinde andezit taşına rastlanmaması ve bu kapı bloğunun özel bir caba sonucu kullanılmak üzere uzaktan getirilmiş olması binanın herhangi bir yapı olamayacağına işaret eder[170].

Oymaağaç Höyük'ün yüzeyinde bulunan ve aynı tablete ait olduğu düşünülen iki parça halindeki Hitit çivi yazılı metninde[171] tarihi bir olay anlatılmaktadır. Bir kralın yukarı ülkelere gittiği ve orada savaştığından bahseden belgede "Yukarı Ülke" ifadesi Nerik'inde içinde bulunduğu bölgeyi işaret etmektedir. Ayrıca metinde Nerik'e yakın olan Haharwa Dağı'ndan da bahsedilmesi dikkat çekmektedir. Başka bir tablet parçasında ise yüzeyi tahrip olmasına rağmen "Nerik'in Hava Tanrısı için bir fedakarlık" ifadesi okunabilmiştir. Tablet parçalarının üzerindeki yazıların karakterlerine bakıldığında ise III. Hattušili zamanında yazılmış belgelerdeki yazı karakterleri ile uyuştuğu gözükür. Bilindiği gibi III. Hattušili Nerik Kenti'ni Kaškalar'dan kurtararak iskana tekrar açmıştır[172].

R. M. Czichon, Oymaağaç Höyük'teki kazı çalışmalarına, Jeofizik taramalarda tespit edilen ve Hitit mabedi olarak nitelendirdiği yapının güneybatı köşesinde başlamıştır. Ortaya çıkan duvarlarının kalınlığı 5.2 m. olan yapının taş temeller üzerine oturtulduğu ve kerpiç duvarlarla örüldüğü tespit edilmiştir. R. M. Czichon

[168] Czichon – Klinger 2006: 11; http://www.nerik.de/oezet/Oymaagac Araştırma 2006.pdf, Erişim Tarihi: 21/01/2009; U. B. Alkım, Ö. Bilgi ve Ş. Dönmez tarafından da Oymaağaç Höyük'te Hitit çanak – çömlek parçalarına rastlanmış fakat bu parçalar Hitit İmparatorluk Çağı'na tarihlenmemiştir.
[169] Oymaağaç'taki yapıda yer alan büyük avlunun ölçüleri 17 x 14m. olup Kusaklı mabet – 1'in avlusu 17 x 16m. ve Hattuša mabet – 5'in avlusu 19 x 14m. ölçülerindedir.
[170] Czichon – Klinger 2006: 14; http://www.nerik.de/oezet/Oymaagac Araştırma 2006.pdf, Erişim Tarihi: 21/01/2009.
[171] OyT05/1+2.
[172] http://www.nerik.de/oezet/Oymaagac 2007 Nerik Kazı Projesi.pdf, Erişim Tarihi: 21/01/2009.

biraz erken olmasına rağmen yapının İlk Tunç Çağı'nda inşa edildiğini kabul eder[173]. Bu bölümdeki çalışmalarda yoğun miktarda minyatür kapların ortaya çıkması kapların sunu için yapıldığını ortaya koyar. Kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkan Hitit Çağı'na ait hiyeroglif yazılı bir damga mühür üzerinde bozulmadan dolayı sadece "Hatti Bölgesi" ibaresi okunabilmiştir[174].

Oymaağaç'ta yapılan çalışmalara bakıldığında burasının konumu nedeniyle önemli bir Hitit şehri olabileceği söylenebilir. Tabletler ve mühürler üzerinde Nerik'i işaret eden ifadeler dikkat çekici olsa da şu an için kentin ismini koymada yeterli değildir.

4. 3. Tapigga

4. 3. 1. Tapigga Stratigrafisi

Tokat'ın Zile İlçesi'nin 30km. güneybatısında yer alan Maşat Höyük[175]'te kazılarla ortaya çıkarılan çivi yazılı belgeler incelendiğinde burasının Hitit Çağı'nda Tapigga ismini taşıdığı anlaşılmıştır (Harita 6)[176]. Tapigga, Kaşkalar tarafından sürekli tehdit edilen bölgenin sınırına kurulmuş, askeri, idari ve ekonomik bir merkezdir.

Şehir savunması kolay sarp kaya kütleleri üzerine kurulmuştur. Yerleşim alanının boyutu 450 x 225 metre olup sitadelin üç yönü dik kaya kütleleri halindedir[177].

Yerleşmede Demir Çağı – Frig, Hitit Çağı ve Eski Tunç Çağı olmak üzere üç yapı katı saptanmıştır.

İlk kültür katının tarihlendiği Frig Çağı'nda yalnız sitadele yerleşilmiş olup Tapigga bu çağda çok küçülmüştür. Bu kültür evresi M. Ö. 8. yüzyıl ile M. Ö. 300/275 arasına tarihlenir. Hitit yapılarının üstüne kurulmuş evler, onların tahribine neden olmuştur. Eski evrede (M. Ö. 800 – 650) Orta Anadolu üslubuna bağlı seramik, II. yapı katının orta ve son evresi (M. Ö. 650 – 450) ile I. katın

[173] http://www.nerik.de/oezet/Oymaagac 2007 Nerik Kazı Projesi.pdf, Erişim Tarihi: 21/01/2009.
[174] http://www.nerik.de/oezet/Oymaagac 2007 Nerik Kazı Projesi.pdf, Erişim Tarihi: 21/01/2009.
[175] Tokat İli, Zile İlçesi'ne bağlı bugünkü adı Yalınyazı olan Maşat Köyü'nün 1.5km. batısındadır. (Özgüç 1978: 1 – 2.)
[176] Alp 1978: 165 vd.
[177] Özgüç 2002: 446.

(M. Ö. 450 – 300/275) büyük bölümünde Med – Pers egemenliğinde yerli seramik kullanılmıştır. Bu evrede Amisos/Samsun üzerinden gelen, Doğu Yunan seramiğinin etkisi M. Ö. 375 – 350 arasında artmıştır. Tapigga bundan sonra iskan edilmemiştir[178].

Tapigga'nın en parlak dönemini beş yapı katına sahip Hitit Çağı temsil eder. Hititler sarp kaya tabanını ve eteklerini iskan etmişlerdir. Son Hitit kültür katı olan kat I, her Hitit şehrinde olduğu gibi yangınla tahrip edilmiştir. Bu evrede İmparatorluk Çağı yazı stilinde dini içerikli tabletler, hiyeroglif bullalar ve bol miktarda Hitit seramiği ele geçmiştir[179].

II. Hitit katı, yangınla tahrip edilmiş III. Hitit katının üzerine kurulmuştur. Bu evrenin planı ve buluntuları bakımından en bilgilendirici yapısı 16 odası korunmuş büyük binadır. Bu yapı içinde bulunduğu evrede Tappiga'nın yönetildiği resmi bina işlevini taşır. Yapının özenle hazırlanmış sunaklı odasında Orta Hitit yazısı stilinde tabletler, şahıs adları okunan hiyeroglifli bullalar ve I. Šuppiluliuma'nın lejandını taşıyan bulla keşfedilmiştir. Bu evrede şehir I. Šuppiluliuma ile çağdaştır[180].

I. Šuppiluliuma, Kaška saldırıları sonrası Tapigga'nın III. Hitit yapı katını imar eder. Bu kültür katı Tapigga'nın Hitit Çağı'nda en parlak evresini oluşturur. Bu evrede 72 x 62 metre boyutlarında yapılmış bir saray yapısı yer almaktadır. Yapıda taş temeller üzerinde yatay hatıllar ve kerpiç duvarlarda dikey direkler kullanıldığı tespit edilmiştir. Duvarlar ince sıvalı olup açık kırmızı boya ve koyu kırmızı şeritlerle süslüdür. İki katlı sarayın 45 odası açığa çıkarılmıştır. Ortaya çıkarılan depo ve ambarlarda testi ve şahıs adları yazılı bullalar bulunmuştur. Saray arşivi ise yan yana inşa edilmiş oda da bulunur. Sarayın ortadaki büyük avlusu ve onun iki yanındaki galerileri iyi korunmuştur. Yapının oturduğu ana kayanın düz olmayan çukur ve dik yerleri tesviye edilerek yapı için geniş, suni bir teras meydana getirilmiştir[181].

Bu evrede Tapigga, Hattuša'daki büyük krala bağlı bir sınır beyinin, yerel kral veya komutanın merkezidir. Sarayda ortaya çıkarılan belgelerde Tapigga'daki yerel yöneticinin Hattuša'daki büyük krala "majesteleri" şeklinde hitap ettiği görülür. Bu evrede tabletler Orta Hitit yazı üslubunda yazılır. Metinlerin bir kısmı Hattuša'daki

[178] Özgüç 2002: 446.
[179] Özgüç 2002: 446.
[180] Özgüç 2002: 446.
[181] Özgüç 2002: 447.

büyük kralın Tapigga'daki temsilcisine, Tapigga'daki yetkililerin büyük krala ve diğer şehirlerdeki yetkililerin birbirine yazdıkları mektuplardan oluşmuştur.[182]

Sarayda bulunan iki tablet üzerinde II. Tuthaliya'nın ve kraliçenin adları yazılı mühür baskıları görülür. Tablette yer alan metin, sarayın Kaškalar tarafından bu kral zamanında tahrip edildiğini ortaya koyar[183].

Aşağı şehirde sarayla çağdaş, 20 mekanı ve taş döşeli bir avlusu bulunan 50 metre uzunluğunda bir mabet bulunur. Bu mabet sarayla birlikte tahrip görerek yanmıştır. Mabette kilden yapılmış iki büyük tanrının kutsal hayvanları, hayvan biçimli içki kapları, seramikler, lejandlı bullalar ve damga mühürler bulunmuştur[184].

Eski Hitit Çağı'nı IV. Hitit yapı katı temsil eder. Tapigga bu evrede de büyük bir şehirdir. Mühürlerin üslubu, seramiğin teknik ve şekilleri Eski Hitit Çağı için karakteristiktir[185].

V. Hitit katı, Eski Tunç Çağı'nın yangın enkazı üstüne kurulmuştur. Yerel özelliklere sahip, homojen bir karakter gösteren seramiklerde ve damga mühürlerde Kültepe geç evresinin etkisi açık bir şekilde yansımaktadır[186].

Tapigga'da en eski yerleşim ana kaya üzerine kurulmuş olan Eski Tunç Çağı katında görülür. En eski Tapigga altın, gümüş, bakır işçiliği zengin atölyeleri ile Hitit Çağı'na öncülük etmiş olup ona kesintisiz olarak bağlanmıştır[187].

4. 3. 2. Tapigga Metinleri

Maşat Höyük/Tapigga'da keşfedilen Hitit tabletleri bazı tarihi ve filolojik problemlerin çözümüne imkan sağlamaktadır. Metin türleri bakımından Tapigga tabletlerinin çoğu III. Tuthaliya dönemine tarihlenen mektuplardan oluşur[188]. Hitit tarihi için bu belgelerin önemi, Boğazköy'de bu çağa ait tabletlerin çok zayıf temsil edilmesinden kaynaklanır[189]. Ayrıca belgelerin Hitit coğrafyasına yaptığı katkılar da bu önemi pekiştirmektedir.

---

[182] Özgüç 2002: 447.
[183] Özgüç 2002: 447.
[184] Özgüç 2002: 447.
[185] Özgüç 2002: 447.
[186] Özgüç 2002: 447.
[187] Özgüç 2002: 447.
[188] Alp 1991: 48 – 52; Metinlerden Tapigga'daki görevlilerin Ortaköy/Šapinuwa ile haberleştiği anlaşılmış bu nedenle Šapinuwa tabletleri de aynı döneme tarihlenmiştir. (Süel 1998: 554 vd.)
[189] Alp 1978: 195.

Tapigga'nın bir eyalet merkezi olduğu aynı zamanda Kaška akınları ve bu akınlarının getirdiği sorunlar metinlerde konu edinmiştir[190]. Buna bağlı olarak bazı mektupların içeriğini, güveni sağlayacak ordunun harekatı, kaçaklar, esirler, teslim olanlar, sürgün edilenler, halkın iskanı, suçluların cezalandırılması ve ekinlerin güvenliği hakkındaki konular oluşturmuştur[191]. Ayrıca envanter metinleri olarak isimlendirilen belgelerde şahıs, rehine, asker, ekin, günlük ve savaş aletleri listeleri yer almaktadır. Bu belgelerde dini ve edebi metinler bulunmaz[192].

Mektuplar Tapigga Kenti'nin krala bağlı askeri bir merkez olduğunu ortaya koymaktadır. Tapigga Kenti komutanı'nın III. Tuthaliya'ya yazdığı mektuptan bu askeri merkezin ne kadar önemli olduğu anlaşılır. Belgede Tapigga Kenti'ne yakın yer adlarını da öğrenilmektedir. Söz konusu mektupta şu ifadeler yer alır[193]: "Majeste'ye efendime, söyle! Kulun Adadbeli şöyle(der): İşte, düşman kitle halinde iki yerde (sınırı) aştı. Bir aşiret kıtası İšteruwa'da, diğer bir aşiret kıtası Zišpa'da (sınırı) geçti. O, Šakaddunuwa Dağı Ülkesi'ne, öte yana gittiği zaman, herhangi bir suretle geri dönerse, ülkeye girer. Onun arkasından henüz hiçbir şey görünmüyor. Majeste, efendim, sen herhangi bir komutan gönderebilirsen, düşman ülkeye zarar vermeyebilir. Ben uzun yolun gözcülerini Hapidduini Dağına kalmaya gönderiyorum. Bana 'dağ düşman bakımından temizdir' haberini getirdikleri zaman Tapigga'dan sığırları ve koyunları duruma göre aşağıda bırakacağım. Majeste, efendim bunu (böyle) bil!".

S. Alp, Tapigga mektuplarında geçen yer isimlerini civardaki coğrafi alanlara yerleştirme çalışmıştır(Harita 7). Buna göre S. Alp, Zuliya'yı Çekerek Irmağı ile, Šakaddunuwa, Šišpinuwa, Šarpunwa, ve Hapidduini dağlarını Maşat Höyük'ün kuzeybatı ile kuzeyindeki Karadağ, Buzluk Dağı, Emir Dağı ve Yaprak Tepe ile bir görmüştür[194]. Bu iddialarını III. Hattušili dönemine ait bir Boğazköy belgesiyle[195]de desteklemiştir. Bu belgede şu ifadeler yer almaktadır: "Ona bir yandan Šakaddunuwa Dağı (halkı) düşman idi. Diğer yandan ona Šišpinuwa Dağı (halkı) düşman idi. Diğer yandan Šarpunwa Dağı (halkı) ona düşman idi. Onun orada olduğunu bütün

[190] Alp 1986: 229.
[191] Alp 1978: 177.
[192] Özgüç 2002: 447.
[193] Alp 2000: 84.
[194] Alp 1977: 637 vd.
[195] KBo XVI 36 (KUB XXXI 20); Alp 1977: 643 – 646.

düşmanlar karşıdan işitince, Kaškalılar'ın hepsi oraya vardılar ve ona karşı Zuliya Irmağı'nın önünde köprüyü tuttular." Bu belge Zuliya Irmağı'nın dağların arasından aktığını da gösterir[196].

Tapigga/Maşat Höyük belgelerinde geçen Karahna Kenti S. Alp'e göre Tapigga Kenti'nin yakınlarında aranmalıdır[197]. Boğazköy'de bulunmuş bir belgede[198] Hapidduini Dağı'nın Karahna Kenti için kutsal olduğundan bahsedilir. Başka bir Boğazköy belgesinde[199] de Karahna ile Hapidduini Dağı'nın birbirine yakınlığından söz edilmektedir. Bu belgelerde anlatılanlarla paralellik gösteren Maşat Höyük tabletlerinde[200], hem Karahna Kenti'nin hem de Hapidduini Dağı'nın Tapigga ile aynı bölgede olduğu ve uzakta olmadıkları anlatılmaktadır. S. Alp tüm bu veriler ışığında Karahna Kenti'ni, daha önce başka belgeleri dayanak göstererek Maşat Höyük'ün kuzeyine lokalize ettiği Hapidduini Dağı'nın yakınlarında arar. Böylelikle Karahna Kenti'nin Maşat Höyük'ün kuzeyine yakın bir yerde aranması gerektiğini söyler[201].

İlk kez Tapigga/Maşat Höyük metinlerinde geçen Tahazimuna Kenti'nin Klasik Çağ'da Tokat civarında bulunan Dazimon olduğu iddia edilmiştir[202].

Tapigga/Maşat Höyük metinlerinde görülüp de Boğazköy metinlerinde olmayan kimi şehir adlarına Šapinuwa/Ortaköy tabletlerinde rastlanmaktadır. Buna göre, A. Süel'in Šapinuwa tabletlerinde geçen Šakaddunuwa Dağı'nı Karadağ olarak kabul etmesi[203] S. Alp'in önerisi[204] ile uyuşur.

Kralın gönderdiği emir niteliğindeki belgeler de Tapigga Kenti'nin arşivlerinde bulunmuştur. Šapinuwa'dan yazıldığı sanılan ve muhtemel bir sefer hazırlığı için olduğu düşünülen askeri emir niteliğindeki mektupta şu ifadeler yer alır[205]: "Majeste şöyle (der): (G)aššu'ya (ve Pip)appa'ya söyle! Bu mektup size ulaşınca, o 1701

[196] Alp 1977: 642.
[197] Alp 1986: 227 – 233.
[198] KUB XXXVIII 12 III 8; Alp 1986: 229.
[199] KUB XLIV 19; Alp 1986: 229.
[200] Alp 1986: 229; Mşt. 1975/113 nolu mektup, Mşt 1975/119 nolu liste.
[201] Alp 1986: 229.
[202] Alp 1986: 229.
[203] Süel 1995: 271 – 283.
[204] Alp 1977: 637 vd.; Alp 1978: 195 – 196; Alp 1986: 227.
[205] Alp 2000: 86.

Išhupitta askerini süratle harekete geçirin ve iki gün içerisinde süratle Majestemin önüne Šapinuwa'ya getirin!"

4. 4. Kaškalar

M. Ö. 2. binyılda Anadolu'da büyük bir siyasi güç haline gelen Hitit Devleti, Anadolu'nun kuzey bölgesinde kabileler halinde yaşayan Kaškalar'ın tehlikesi altındaydı. Hitit Devleti hemen hemen ilk zamanlarından yıkılışına kadar Kaškalar'la mücadele etmek zorunda kalmıştır. Hitit Çağı'nda OKB'ni en meşgul eden konu Kaškalar'ın bu bölgedeki varlığı olmuştur.

Kaškalar hakkında en tatmin edici bilgiler Hitit kaynaklarından öğrenilir. Bunun yanında, Mısır ve Assur devletlerinin politik kaynaklarında da Kaškalar'dan söz edildiği görülmektedir.

4. 4. 1. Hitit Metinlerine Göre Kaškalar

Hitit metinleri incelendiğinde Kaškalar'ın sosyal ve siyasal yapıları hakkında azda olsa bilgi elde edilebilir. Metinler, Kaškalar'ın bağımsızlıklarını korumaya çalışmalarının yanı sıra Hititler'den toprak kopardıklarını da göstermektedir. Bu belgelerde Kaška dili hakkında hiçbir bilginin bulunmayışı Kaškalar'ın kökenini aydınlatmayı yetersiz kılmaktadır. Kaškalar'ın bazı metinlerde kabile anlamına gelen "ŠUTE" sözcüğü ile isimlendirildiği de görülür[206].

Eski Hitit Dönemi metinlerinde, Kaškalar'ın Anadolu'daki varlıklarını gösteren hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Fakat III. Hattušili dönemine ait bir metin, Kaškalar'ın tarihsel olarak ilk ortaya çıkışını Eski Hitit Dönemi krallarından Labarna ve I. Hattušili zamanına koyar. Metinde bu iki kral zamanında Hitit ile Kaška arasındaki sınır olarak Kummešmaha Irmağı'ndan söz edilmektedir[207].

Kuzeyde kazanılmış bir zaferin kayıtlı olduğu II. Tuthaliya'nın yıllıklarından daha öncesine ait hiçbir belgede Kaškalar'dan bahsedilmemektedir. II. Tuthaliya, Aššuwa ülkeleri ile savaş halindeyken, Kaškalar Hatti Ülkesi'ne akınlar yapmışlardır.

[206] Kıymet 2004: 75.
[207] KUB XXX 29; Murat 1998: 436.

II. Tuthaliya savaştan geri döndüğünde Kaškalar'ı Hattuša'dan uzaklaştırmış ve düşman birlikleri ile Tiwara'da savaşmıştır[208].

I. Arnuwanda – Ašmunikal dönemine ait Boğazköy'de bulunmuş dua metninde kral ve kraliçenin tanrılara Kaškalar'ı şikayet ettikleri görülür. Belgede Hitit kralı I. Arnuwanda ile kraliçe Ašmunikal, Kaška saldırıları karşısında tanrılara seslenmektedir. Öncelikle kral ve kraliçenin tanrılara karşı tüm sorumluluklarını yerine getirdiklerinden bahsedilir. Özellikle, tapınakların bakımı, tanrılara sunulan kurbanlara gösterilen özen ve tanrılara karşı olan saygı belirtilir. Daha sonra belgede, hem kral ve kraliçenin hem de ülke halkının tanrılara karşı tüm görevlerini yerine getirmelerine rağmen hak edilmeyen Kaška saldırılarından söz edilir. Kaškalar yapmış oldukları bu saldırılardan birinde, içinde Nerik'inde bulunduğu birçok Hitit şehrini tahrip etmiştir. Belge, Kaška tehdidi altındaki Nerik'in Fırtına Tanrısı için Hattuša'dan Nerik Kenti'ne kurbanlar gönderildiğini de ortaya koyar. Kurbanların güvenli bir şekilde amaçlanan yere ulaşması için Kaškalar'a çeşitli hediyeler teklif edilmiştir. Kaškalar bu teklifleri kabul etmelerine rağmen sözlerinde duymadıkları görülür[209].

I. Arnuwanda – Ašmunikal çiftinden kalan bu belgede Kaškalar tarafından işgal edilerek ele geçirilen Hitit toprakları olarak, Nerik, Huršama, Kaštama Šeriša, Himmuwa, Taggašta, Kammama, Zalpuwa, Kapiruha, Hurna, Dankušna Tapašawa, Kazzapa, Tarukka, İlaluha, Zihhana, Šipidduwa, Uašhaia ve Patalliia belirtilmektedir[210].

I. Arnuwanda döneminde ayrıca Kaška beyleri ile yapılan toprak bağış belgelerine ve Hitit krallarına karşı ihanet etmeyi önleyici yemin metinlerine de rastlanmaktadır. Bu dönemde ele geçen Kaškalar'ı konu alan belgelere bakıldığında, Hitit Devleti'nin güçsüzlüğü nedeniyle Kaškalar'la antlaşma yoluna gidildiği ve Kuzey Anadolu topraklarının geri alınması için uğraşılmadığı görülmektedir. I. Arnuwanda – Ašmunikal'e ait dua metninden Kaškalar'ın bu dönemde yapılan antlaşmaya uymadıkları anlaşılmaktadır[211].

[208] KUB XXIII 11; Garstang – Gurney 1959: 120 – 121; Gurney 2001: 33; Kıymet 2004: 81.
[209] CTH 375; Alp 2000: 72 – 75; Murat 1998: 437; Taşdöner 2005: 35 – 36.
[210] Murat 1998: 437.
[211] Kıymet 2004: 82.

Kaškalar'ın Hitit Devleti için oluşturduğu tehlike III. Tuthaliya zamanında doruk noktasına ulaşmıştır. III. Hattušili zamanına ait bir metinde, Kaškalar'ın III. Tuthaliya döneminde Nenašša Şehri'ne kadar olan Hitit topraklarını işgal ettiği belirtilmektedir [212] . III. Tuthaliya dönemi ile çağdaş Tapigga/Maşat Höyük mektuplarına bakıldığında ise Tapigga'nın bu dönemde Yeşilırmak vadisinde yer alan geniş bir bölgeyi Kaška tehlikesine karşı koruyan askeri bir üst konumunda olduğu anlaşılır. Ayrıca bu mektuplar, Išhupita Şehri ve Šakaddunuwa Dağı gibi Kaška ülkelerinden sağlanan askeri birliklerin de Kaššu ve Pipappa adında iki Hitit görevlisinin emri altına girdiğini ortaya koyar[213].

III. Tuthaliya dönemindeki düşman Kaškalar'dan, II. Muršili'ye ait bir belge şöyle bahsetmektedir: "Maša ve Kammala ülkeleri, Kaššiya ve Hulana Irmağı ülkesine saldırınca, büyükbabam Yukarı Ülke'den aşağı geldi. Maša ve Kammala ülkeleri ile savaşarak onları yendi. Büyükbabam Kammala ülkesindeyken babam da onunlaydı fakat Kaškalı düşman tekrar silahlara sarıldı ve boş şehirleri yıktı". Buna göre Hulana Irmağı ve Kaššiya'nın, Kaška ve Yukarı Ülke'nin sınırı olduğu söylenebilir[214].

I. Šuppiluliuma döneminde yazılmış belgelerde, kralın Kuzey Suriye ile ilgilenmesini fırsat bilen Kaškalar'ın Kuzey Anadolu şehirlerini teker teker ele geçirdikleri anlatılmaktadır. Bu nedenle I. Šuppiluliuma, Hattena ve İštahara'dan doğuya doğru harekete geçer. Böylece Darittara'ya gelerek Kaškalı Pittaggatalli'yi yener. Bu esnada I. Šuppiluliuma bir çok boydan oluşan Kaška kabileleri ile savaşır ve Kaška ülkelerinin çoğunu asker vermekle yükümlü kılar. Ayrıca belgeler, I. Šuppiluliuma'nın, Kaškalar'ın önemli bir yeri olan Timmuhala'yı ele geçirdiğini de anlatmaktadır[215].

I. Šuppiluliuma Kaška akınlarını Hitit Ülkesi'nden uzak tutmak için Tummana ve İštahara'da emniyetli üsler oluşturarak, aradaki sınırı daimi askeri üslerle kuvvetlendirmiştir[216]. Bu dönemde yazılmış bir belge, I. Šuppiluliuma'nın Pala ve

[212] KBo VI 28; Gurney 2001: 34; Murat 1998: 437.
[213] Alp 1991: 13 – 14, 70 vd.; Murat 1998: 437.
[214] KUB XIX 10; Güterbock 1956: 65; Kıymet 2004: 83.
[215] KUB XIX 13 – 14; Güterbock 1956: 108 – 110; Kıymet 2004: 86.
[216] Murat 1998: 437.

Tummana idaresi için Zida'nın oğlu Hutupiianza'yı görevlendirdiğini anlatmaktadır[217].

Hitit siyasi tarihi açışından, II. Muršili'nin yıllıkları, büyük önem taşımaktadır. Küçük yaşta tahta çıkmasına rağmen önemli başarılar elde eden II. Muršili, krallığının ilk yıllarında Kaškalar'la mücadele etmek zorunda kalmıştır. Daha sonraları başka bölgelere yönelmiş olsa dahi, belli zamanlarda kuzeydeki Kaškalar'la mücadelesine devam etmiştir. II. Muršili yıllıklarının bir bölümünde, Kaškalar'la ilgili sebebi belli olmayan olumsuz bir durum üzerine sefere çıkıldığından bahsedilir[218]. Bu kısım yıllıkta şu şekilde yer alır: "Ben Majeste böyle olduğunu işitince, Kaška (ülkelerine) karşı ikinci kez (savaşa) gittim". II. Muršili, metinde daha evvel Kaškalar'ın eline geçmiş olan Hatenzuwa Şehri ile Tapapanuwa Ülkesi'nin fethini anlatırken, Eski Hitit Dönemi krallarından Telipunu zamanından beri hiçbir kralın bu ülkelere gelmediğini belirtmektedir[219].

II. Muršili döneminde Hititler, Kuzey Anadolu'da bir türlü itaat altına alamadıkları düşmanlarını sınır kalelerinden oluşan sağlam bir hat ardından denetlemeye çalışmışlardır. Ancak sınırdaki garnizonlar Kaška halkını bastırmada hiçbir zaman yeterli olamamıştır. En küçük bir zayıflama belirtisi gören kabileler, ilk fırsatta istila hareketlerine tekrar başlamışlardır[220].

II. Muršili döneminde dikkati çeken bir nokta Kaškalar'ın, Tipiyalı Pihhuniya idaresinde toplanmaya başlamalarıdır. Hitit yayılmacılığına karşı bir Kaška birliği kurma yolunda adımlar atan Pihhuniya hakkında ilgili metinlerde [221] şunlar yazmaktadır: "Buna ilaveten Pihhuniya Kaška usulü hüküm sürmüyordu. (Diğer) Kaška (kabilelerinde) tek bir lider yokken, bu Pihhuniya birden bire tek bir kral olarak hüküm sürmeye başladı. Ben kral onun üzerine doğru yürüdüm ve ona haber yolladım ve dedim ki: 'Alıp Kaška Ülkesi'ne götürmüş olduğun benim tebalarımı geri ver!' Pihhuniya bana şöyle yanıt verdi: 'Sana hiçbir şey vermem ben! Eğer bana karşı savaşmaya gelecek olursan, sana karşı kendi topraklarımda direnmeyeceğim, senin ülkene gireceğim ve senin toprakların içinde seninle savaşacağım.' Pihhuniya

[217] KBo II 5 Rs. IV; Ertem 1980: 49.
[218] KUB XIX 39; Alp 2000: 127.
[219] Murat 1998: 436.
[220] Kıymet 2004: 88.
[221] KUB XIV 17; KUB IXX 30; Ünal 2003: 51.

bana bunları bildirince ve tebalarımı geri vermeyince, ona karşı savaşa çıktım, ülkesine saldırdım. Efendim Arinna'nın Güneş Tanrıçası, beyim muzaffer Fırtına Tanrısı, Mezzulla ve diğer tanrılar benin önümden yürüdüler. Tüm Tipiya Ülkesi'ni yendim ve yaktım. Pihhuniya'yı tutsak aldım ve onu Hattuša'ya getirdim. Tipiya'dan geri döndüm. Pihhuniya Istitna'yı ele geçirmiş olduğundan onu tekrar inşa ettim ve orasını (da) Hitit topraklarına kattım."

II. Muršili, Kargamıš seferinden döndükten sonra Hitit Devleti'ne asker vermekle yükümlü olan ve bu yükümlülüklerinden kaçınan İšhupita, Durmitta, Piggainariešša, İahriešša, Timmuhala ve Tipiya gibi Kaška şehirleri ile mücadele ederek onları tekrar asker vermekle yükümlü kıldığı bu dönem belgelerinde anlatılmaktadır[222].

II. Muršili'nin kuzeybatıya yöneldiği bir seferinin anlatıldığı belgede, Hitit kralının Šapidduwa Şehri'nde Pittaggatalli ve Kaššu Dağı'nda Pittapara adlı Kaška reislerini yendiği görülür[223].

II. Muršili zamanında yazılmış, Kaška bölgesine yapılması düşünülen sefer hakkında fal soruları yer alan belgede, Šunupašši ve Pittalahši şehirlerine karşı üç günlük bir sefer düzenleneceğinden bahsedilir. Metinde seferin sebebi olarak Nerik Şehri'nin Kaškalar'dan geri alınıp güvenliğin sağlanması olduğu belirtilmektedir[224].

Başka bir Boğazköy belgesinde ise 17 ana maddeden oluşan antlaşmanın Hititler ile Kaškalar arasında gerçekleştiği anlatılır. Metnin giriş kısmı kırık olduğundan kralın adı gözükmemektedir. Bu durum belgenin tarihlendirilmesini zorlaştırır. Fakat söz konusu belgede geçen yer adları, bazı antlaşmaların II. Muršili zamanına ait olabileceğine dair ipuçları vermektedir. Özellikle, metinde geçen Ĵahressa adlı yerleşim yeri II. Muršili'nin 9. idare yılındaki bir fethinin belirtisidir. Taggašta ise II. Muršili'nin krallığının 15. idare yılında önemli girişimlerde bulunduğu bir bölgedir. Antlaşma metni, Kaška ve Hitit Ülkeleri tanrılarının barış antlaşmasının şahitleri olarak toplantıya davet edildiğinden söz ederek başlar. Çeşitli şehirlerden gelen temsilciler, kendileri yemin ettikleri gibi

[222] KBo III 4; KUB XIX 37; Murat 1998: 437 – 438; Ertem 1980: 83.
[223] KBo V 8 III; Ertem 1980: 60 – 64.
[224] KUB V 1; Büyükkarcı 1988: 62; Ünal 2003: 52.

birbirlerine de yemin ettirirler[225]. Antlaşmada, Hitit Ülkesi'nden Kaška Ülkesi'ne girecek kaçakların iadesi şart koşulur. Kaškalar'ın Hitit Ülkesi'ne yapacağı saldırılar belgede şu şekilde lanetlenmektedir[226]: "Eğer Hatti Ülkesi'ne saldırmak niyetiyle gelirseniz, Zababa sizin elinizdeki silahlarınızı çevirsin ve onlar sizin kendi bedenlerinizi yesin! Oklarınızı (da size) döndürsün ve onlar sizin kalbinizi delsin! Eğer yeminleri çiğnerseniz, sığır, koyun (ve) insanlarınız çoğalma(sın)! Yemin tanrıları kalbinizin içindeki çocuklarınızı yesinler."

II. Muršili'nin oğlu II. Muvattalli, Hatti Ülkesi'nin güney sınırı Mısır Devleti'nin toprak istekleri yüzünden tehlike altında olduğundan güneye daha yakın bir askeri üs kurmak amacıyla başkenti Aşağı Ülke'deki Tarhuntašša'ya taşımıştır. Kaška problemine etkili ve uzun süreli bir çözüm bulmak için Yukarı Ülke ve Kuzey eyaletlerinin yönetimini kardeşi III. Hattušili'ye vermiştir[227].

III. Hattušili'nin siyasi hayatını anlatan belgelerde Kaškalar'a ait bilgiler elde edilmektedir. Belgeler III. Hattušili'nin tahta çıkmadan önceki olayların anlatılmasıyla başlar. Babası II. Muršili'nin ölmesi üzerine, kardeşi II. Muvattalli kral olur. Kral II. Muvattalli, III. Hattušili'yi ordu kumandanı olarak Yukarı Ülke'de görevlendirir. Belgelerden Kral II. Muvattalli'nin, Aşağı Ülke olarak geçen yerin, yani Kuzey Suriye'nin, hakimiyetine çok fazla önem verdiği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda kral Hattuša'dan ayrılarak güneye seferler düzenler. Bu esnada başkent, Suriye'ye yapılacak askeri harekata kolaylık sağlaması amacıyla daha güneye Tarhuntašša'ya taşınmıştır. Başkentin daha güneye taşınmasını fırsat bilen Kaškalar Hitit kentlerine saldırılarını yoğunlaştırır. III. Hattušili bu saldırıları şu şekilde ifade eder: "Arkasından bütün Kaška Ülkeleri, Pišhuru Ülkesi, Daištipašša Ülkesi isyan etti. İšhupitta Ülkesi'ni, Mariša Ülkesi'ni ve tahkim edilmiş şehirleri tahrip ettiler. Düşman Maraššantiya'yı geçti ve Kaneš Ülkesi'ne saldırmaya başladı."[228]

Söz konusu belgelerde, II. Muvattalli ile ilgili kısımlardan sonra III. Hattušili'nin yapmış olduğu askeri başarılar ve evliliği anlatılır. III. Hattušili kardeşi II. Muvattalli ölünce onun oğlunu tahta çıkarır. Kendisi ise Hakpiš Krallığı'yla yetinir. Buna rağmen III. Hattušili, Hitit Devleti adına çok önemli

[225] Taşdöner 2005: 37.
[226] KBo VIII 35 VI, Vs II; Büyükkarcı 1988: 52 – 53; Ünal 2003: 50.
[227] Murat 1998: 438.
[228] Alp 2000: 135.

faaliyetlerde bulunmaya devam eder. Özellikle Hantili zamanından beri Kaškalar'ın elindeki Nerik Kenti'ni ele geçirir ve Haharwa Dağı ile Maraššantiya halklarını yönetimi altına alır[229].

III. Hattušili'nin göstermiş olduğu tüm başarılara rağmen Urhi – Tešup onun elinden iskan ettiği ülkeleri alır. Buna rağmen III. Hattušili kardeşine olan saygısından dolayı Urhi – Tešup'a karşı gelmez. Fakat Hakpiš ve Nerik'i elinden alması üzerine ona karşı savaş başlatır. Yapılan savaşta, III. Hattušili'ye içinde Kaškalar'ın da olduğu birçok ülkenin destek olduğu görülür. Sonuç olarak Urhi – Tešup yenilir ve III. Hattušili yeni Hitit kralı olur[230]. Bu olayların anlatıldığı belgede Kaškalar'ın desteği şöyle ifade edilmektedir: "Büyük babalarımın düşmanı olan Kaškalar bile beni desteklediler; bütün Hattuša'da benim arkamda idi."

Haharwa Dağlık bölgesini ve Nerik'ten Hakmiš'e kadar Maraššantiya Nehri bölgesinin tümünü ele geçiren III. Hattušili, Kaška saldırılarının askeri güçle durdurulamayacağını anlayınca Kaška Ülkesi olan Tiliura ile bir antlaşma yapmıştır[231].

Bu antlaşma metni, III. Hattušili'nin Tiliura'daki yeniden yerleşim programından söz etmesiyle başlar. Belgede, Tiliura'nın Eski Hitit Dönemi krallarından Hantili zamanında Kaškalar'ın eline geçtiği ve en sonunda II. Muršili tarafından yeniden inşa edildiği anlatılır[232]. II. Muršili şehre metindeki tanımı ile "çapul insanları" olarak tarif edilen Kaškalar'ı yerleştirmiştir. III. Hattušili ise Hitit halkını yerleştirme çabasından bahsederek bu konuda ne kadar endişe taşıdığını anlatır. Antlaşma belgesinde Kaška halkının III. Hattušili'nin yapmış olduğu bu iskan politikasına zarar vermesi şu yasaklarla önlenmeye çalışılmıştır: "Kaška halkının hiçbir askeri veya seyisi şehre girmeyecek; şehrin yöneticisinin eşliğinde bile hiçbir Kaška seyisi şehre girmeyecek; geceyi şehirde geçiren herhangi bir Kaška vatandaşı tutuklanıp cezalandırılacak; Kaška'dan satın alınan hiçbir kölenin şehre girmesine izin verilmeyecek, şehrin sınırları dışında tutulacak ya da ahıra konulacak; Kaška'dan bir köle satın alan ve onun şehre girmesine izin veren bir kişi tutuklanacak". Bütün bunların yanında Kaška insanları Hitit sığır çobanlarını ve

[229] Alp 2000: 138 – 139.
[230] Alp 2000: 139.
[231] KUB XXI 29; KUB XXII 123; KUB XXXI 15; Murat 1998: 438; Kıymet 2004: 94.
[232] Murat 1998: 437.

çiftçilerini yanlarına gelmeleri için çağıramayacakları da belirtilmiştir. Fakat Hitit çobanları için aynı şey geçerli olmayacaktır[233].

Bu şartlar III. Hattušili'nin Tiliura'yı sadece bir Hitit şehri yapma niyetini ortaya koyar. Ayrıca metinlerden Hititler ile Kaškalılar'ın yakın politik, ticari ve sosyal ilişkiler içinde olduğu anlaşılır. Anlaşmada katı bir şekilde Kaška halkını Hitit sınırlarındaki şehirlerden dışarıya yerleştirildiği görülür[234].

III. Hattušili tarafından düzenlenen başka bir belgede[235], III. Hattušili'nin oğlu IV. Tuthaliya'nın kral olmadan önce koruma kıtası komutanı iken başından geçen bir savaş anlatılır[236]. Metnin konusunu oluşturan savaş, Tapigga/Maşat Höyük bölgesi ile Šapinuwa/Ortaköy bölgesi arasında, Šakaddunuwa, Šarpunwa ve Šišpinuwa arasında kalan Zuliya Irmağı üzerinde meydana gelmiştir. Burada S. Alp'in lokalizasyon çalışmaları göz önünde bulundurulursa savaş Maşat Höyük'ün kuzeyinde Karadağ, Emir Dağı ve Buzluk Dağı arasında kalan Çekerek Irmağı üzerinde meydana gelmiştir. Belgede IV. Tuthaliya'nın, Šakaddunuwa, Šišpinuwa ve Šarpunwa bölgelerinin düşman halkları ile mücadelesi anlatılır. Bu mücadeleden faydalanan Kaškalar, Zuliya Irmağı'na giderek, ırmağın önündeki köprüyü kuşatmışlar ve ardından köprüyü yıkmışlardır. Metinde IV. Tuthaliya'nın derin olan ırmakta boğulma tehlikesi geçirdiği ve Tanrıça İštar sayesinde kurtulduğundan da bahsedilir. IV. Tuthaliya boğulma tehlikesini atlatıp karaya çıktığında ise Kaškalar'ın ok ve taşla olan saldırısına maruz kalır[237].

Nerik Kenti'nin Fırtına Tanrısı'na hitap edilen IV. Tuthaliya zamanında yazılan bir kült metninde[238], Nerik Şehri'nin Kaškalar tarafından Hantili zamanında yerle bir edildiği ve buranın belli bir süre ıssız kaldığı belirtilir. Daha sonra Nerik'in Fırtına Tanrısı'na Hakmiš'de, ilkbahar ve sonbahar olmak üzere iki şenlik düzenlendiği vurgulanır. Bu arada IV. Tuthaliya, babası büyük kral III. Hattušili tarafından Nerik'in Fırtına Tanrısı rahipliğine getirilmiştir. Metnin devamındaki

[233] Garstang – Gurney 1959: 119 – 120.
[234] Kıymet 2004: 94.
[235] KBo XVI 36; KUB XXXI 20; Alp 1977: 643 – 646.
[236] Alp 2000: 142.
[237] Alp 1977: 637vd.; Alp 1978: 195 – 196; Alp 1986: 227.
[238] KUB XXV 21; Büyükkarcı 1988: 63 – 64; Murat 1998: 437; Kıymet 2004: 96.

"Babam Tanrı olduğunda" ifadesi III. Hattušili'nin ölmüş ya da ağır bir şekilde hasta olduğuna işarettir[239].

Hangi kral zamanında yazıldığı mevcut metinlerden anlaşılamayan, Boğazköy'de bulunmuş bazı belgelerde[240], Hititler ile Kaškalar arasında yapılan bir antlaşma anlatılmaktadır.

Belgelerin ilk kısımlarında iki ülke arasında olabilecek kaçaklarla ilgili hükümler anlatılır. Bu hükümler antlaşmada şu şekilde ifade edilir[241]; "Eğer, biri Majestemi küçültürse, hakaret ederse ve o kişi ardından Kaška Ülkesi'ne kaçarsa, onu yakalayın ve ülkeden çıkarın. Fakat bir başka ülkeye gitmelerini söylemeyin, onu bize verin."

Belgelerin başka bir yerinde de kaçaklarla ilgili hükümler şöyle ifade edilir; "Eğer, bir kaçak Hatti Ülkesi'nden Kaška Ülkesi'ne giderse ve o kişi üstelik köle ise, beyinin mal ve mülkünü de yanında getirmiş ise, malları bize verin fakat kaçak sizin olsun. Eğer dost olan biri Hatti Ülkesi'ne gelirse, üstelik köle ise ve beyinin aletlerini yanında getirmiş ise, bu kişi hür bir insan olup fakat, ona sahip olanın eşyalarını yanında getirmiş ise, aletleri size geri vereceğiz fakat, kaçak bizde kalacak."

İlerleyen kısımlarında kaçaklarla ilgili daha farklı ifadeler yer alır. Metinde bu ifadeler şöyle anlatılır; "Eğer Kaška Ülkesi'nden Hatti Ülkesi'ne kaçak gelirse, ya da dost bir şehre giderse, onu yakalayıp Kaška'ya götürme ve Hatti Ülkesi'ne satma. Onu Hattuša'ya gönder." Ayrıca başka bir maddede Kaška Ülkesi'nden kaçıp Hattuša'ya gelen bir kaçağın, tekrar Kaška Ülkesi'ne dönemeyeceği ve Hattuša'da kalacağı belirtilmektedir. Antlaşma metinleri bundan sonra elçilerle ilgili hükümlerle devam eder[242].

Belgelerin bundan sonraki kısmında düşmanlarla ilgili alınan kararlar şöyle ifade edilir[243]: "Hatti Ülkesi'nin bir şehrini kimse işgal etmesin. Eğer, Kaškalı bir kimse Hatti Ülkesi'nden herhangi bir şehri işgal ederse, o Majestenin düşmanıdır ve ona karşı savaş açacaktır", "Fakat, düşman herhangi bir yere kaçarsa, onu şehirden biri gibi almayın. Ona ekmek ve su vermeyin ve onu şehre getirmeyin."

---

[239] Taşdöner 2005: 40.
[240] KUB XXIII 77; KUB XIII 27; KUB XXVI 40; KUB XXXI 105; Büyükkarcı 1988: 53; Karauğuz 2002: 252 – 256.
[241] Taşdöner 2005: 41.
[242] Büyükkarcı 1988: 54.
[243] Taşdöner 2005: 42.

Hititlerle Kaškalar arasında yapılan bu antlaşmanın başında maddeler eşit gibi gözükse de sonraki maddeler, Hititler'in hakimiyetlerini kuvvetlendirmeye yöneliktir. Öyleki, Hattuša'ya ticaret amaçlı gelen bir kimse, ancak askeri en üst rütbelinin izin verdiği ticareti yapabilecekti. Üstelik başka bir şehirde de ticaret yapamayacaktı[244]. Bu hüküm metinlerde şu ifade ile anlatılır; "bir düşman, başka bir düşmanla alışveriş yapamaz."

Ayrıca, herhangi bir düşman, Kaška sınırını aşarak Hattuša'ya girmek isterse, Kaškalılar o düşmanla savaşacak, eğer karşıdaki düşmanı durduramazlarsa düşmanın gelişini bir an önce Hattuša'ya bildireceklerdi. Fakat, eğer düşman Kaška Ülkesi'ni aşıp Hattuša'ya girerse, Kaškalılar onlarla beraber olmayacaktı[245].

Başka bir kısımda ise Kaškalılar'ın düşman ülke topluluklarının koyun ve sığırlarını sınırlarının içerisine sokmamaları gerektiği bildirilir. Eğer, antlaşmaya aykırı bir durum yaşanırsa, Hatti'den bir ordu, Kaška Ülkesi'ne gidip düşman ülkenin ve Kaškalılar'ın koyun ile sığırlarına el koyacaktır[246].

Dini içerikli merasimin anlatıldığı başka bir belgeye[247] bakıldığında ise Kaškalar'ın kült yerlerini ve şehirleri hakimiyetleri altına aldıkları bildirilmektedir. Belgede Kaškalılar'ın kudretleri ile devamlı övündükleri ve tanrılara az itaat ettikleri de anlatılır. Tanrılardan Kaška Ülkesi'nin yerle bir edilerek, eski kült yerlerinin tekrar sahiplerine verilmesi istenir. Ayrıca metinde Kaška Ülkesi'nin tanrılarının bu kavgayı başlattıkları ifade edilmekte olup Hatti Ülkesi'nin tanrıları şehirlerden atılarak, kentler Kaška tanrıları tarafından ele geçirilmiş olduğundan bahsedilir. Bu arada Kaška Ülkesi'nin insanlarının da kavgaya başlayarak Hatti halkını şehirlerinden, tarlalarından, bahçelerinden ve üzüm bağlarından attıkları vurgulanmaktadır. Bu kısım metinde şu şekilde anlatılır: "Siz Kaška tanrıları bir kavga başlattınız ve Hatti tanrılarını ülkeden kovdunuz ve toprakları kendi üzerinize aldınız. Kaškalılar da kavga başlattılar. Hatti halkının kentlerini ellerinden aldınız; onları tarla, mera ve üzüm bağlarından kovaladınız." Belgenin en son kısmında ise Hatti tanrılarının önünde yağ ve ekmeğin yenildiği, içkilerin içildiği, kurbanların kesildiği anlatılır. Bütün bir metin incelendiğinde belgede, Kaškalar'a karşı bir

[244] Kıymet 2004: 95.
[245] Büyükkarcı 1988: 54.
[246] Karauğuz 2002: 252 – 256.
[247] KUB IV 1; Ünal 2003: 51.

seferin başlamadan önceki dini merasim konularının işlendiği gözükür. İşlenilen konudan Kaškalılar'a karşı bir savaşın kaçınılmaz olduğu sonucu ortaya çıkar[248].

Kaškalar hakkında bilgi içeren Hitit yazılı kaynakları değerlendirildiğinde; Kaškalar'ın Eski Hitit Devleti zamanından İmparatorluğun çöküşüne kadar Hititler'in daimi düşmanı oldukları görülür. Kaška topluluklarının devlet niteliği taşımadığı, Hitit hükümdarlarının zaman zaman bir Kaška boyu ile antlaşma yapmasına rağmen diğer başka bir Kaška boyunun bu antlaşmayı tanımamasından anlaşılabilir. Ayrıca Kaškalar'ın tek bir kavimden oluşmadıkları ve Hititler'in tüm bu bölgede oturan insanlara Kaškalı damgası vurduğu da söylenebilir[249]. Yerleşik hayat sürdürmeyen ve göçebe olarak yaşayan Kaškalar'ın ortak bir kültürün ürünü milli bir tanrılarının olduğu görülmektedir.

Kaškalar başta hayvancılık olmak üzere tarımla da uğraşmışlardır. Bunun yanı sıra domuz çobanlığı ve ip dokumacılığı yaptıkları Hitit belgelerinden anlaşılmaktadır[250].

4. 4. 2. Mısır ve Assur Metinlerinde Kaškalar

Mısır kralı II. Ramses'in zafer kitabesinde, II. Muvattalli'ye Kadeş Savaşında yardım etmek üzere III. Hattušili ile birlikte Mısır'a giden Hitit ordusu içinde Kaška askerlerinin bulunduğundan bahsedilmektedir[251]. Bu olay III. Hattušili'nin Kaškalar üzerindeki egemenliğinin de bir göstergesidir.

III. Amenofis'in Arzawa kralı Tarhundaradu'ya yazdığı mektupta, ondan kızı için göndereceği çeyiz yanında Kaškalı insanlar göndermesini de istemektedir[252].

Hitit Devleti yıkıldıktan bir süre sonra I. Tiglat – Pileser'in, Yukarı Dicle civarında Kaška ve Muški kabilelerinin saldırısına uğradığı Assur kaynaklarından öğrenilmektedir. Bu olay Kaškalar'ın diğer Anadolu halkları ile birleşerek güneye doğru hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Kaškalar'la ortak hareket eden

[248] Taşdöner 2005: 43.
[249] Ünal 2003: 57.
[250] Murat 1998: 439.
[251] Murat 1998: 438.
[252] Ünal 2003: 53.

Muškiler, A. Ünal'a göre sanıldığının aksine Frigler değil Kaškalar'la akraba bir kavimdir[253].

III. Tiglat – Pileser ve II. Sargon da Kaškalar'ın saldırılarına hedef olmuşlardır[254]. III. Tiglat – Pileser, Dadilu isimli bir Kaškalı'dan bahseder. Bu dönemde Kaška kabilelerinin Toroslar'ın hemen kuzeyinde Malatya – Tabal arasında yaşadıkları kabul edilmektedir[255].

4. 4. 3. Kaškalar'ın Yaşadığı Coğrafya

Eski Hitit Devletinin sonlarından imparatorluğun çöküşüne kadar Hititler'in daimi düşmanı olan Kaškalar'ın yaşadığı bölge ve bu bölgenin kapsadığı alan konusunda ortak ya da farklı görüşleri bulunmaktadır. L. A. Mayer – J. Garstang[256] ve B. Hrozny[257] gibi bilim adamları, ilk çalışmalarında Kaškalar'ın Kızılırmak'ın yukarı kısmı ile Yukarı Fırat arasında yaşadıklarını savunmuşlardır.

E. Forrer ise, Kaška Ülkesi'ni kuzeye, Yeşilırmak ve Çekerek nehirleri arasındaki bölgeye koymuştur[258].

E. Cavaignac, Kaška Ülkesi'nin batıya yani Kızılırmak'ın alt kısmından hemen hemen Ege Denizi'ne kadar uzandığı fikrindedir[259].

A. Götze[260], önceleri Kaškalar'ın Arzawa ve Hatti arasındaki bölgede yaşadıklarını kabul ederken yaptığı sonraki çalışmalarda[261], J. Garstang – O. R. Gurney[262] ve A. M. Dinçol – J. Yakar[263] gibi Kaška Ülkesinin, Merzifon – Amasya hattının kuzeyindeki Sinop ile Ordu arasındaki bölgede yer aldığını savunmaktadır (Harita 8 – 9 – 10)[264].

Cornelius, Kaška yerleşim alanını kuzeyde Turhal, güneyde Gürün ve doğuda Kemah'ın bulunduğu üçgene koymaktadır[265].

---

[253] Ünal 2003: 53.
[254] Kıymet 2004: 97.
[255] Ünal 2003: 53.
[256] Mayer – Garstang 1923: 14,55.
[257] Hrozny 1940: 52 vd.
[258] Forrer 1921: 21.
[259] Cavaignac 1931: 101 vd.
[260] Götze 1930: 24 vd.
[261] Götze 1930: 27; Götze 1957: 92.
[262] Garstang – Gurney 1959: 12 (Harita I).
[263] Yakar – Dinçol 1974: 564.
[264] Murat 1998: 436.
[265] Cornelius 1959: 106.

Kaškalar'la ilgili olarak önemli bir çalışma yapan E. von Schuler ise, bağımsız ve birlikte hareket etmeyen üç Kaška grubunun ortaya çıktığını, Batı Kaška grubunun Gökırmak ve Devrez üst geçidinin kuzeyinde yer aldığını, merkezi Kaška grubunun Kızılırmak ve Aşağı Çekerek arasında olduğunu, Doğu Kaška grubunun ise Çorum Mecitözü ile Kelkit Irmağı'nın kuzeyinde bulunduğunu savunmaktadır[266].

Ayrıca birçok araştırmacı tarafından Kaškalar'ın doğuda Azzi – Hayaša, güneyde Yukarı Ülke ve batı da ise Tum(m)ana ile sınır komşusu olduğu kabul edilmektedir(Harita 11)[267].

Şimdiye kadar yapılan araştırmalar içerisinde en kabul edileni ilk defa A. Götze tarafından öne sürülen, Kaška Ülkesi'nin Amasya – Merzifon hattının kuzeyindeki Sinop ile Ordu arasındaki bölgede yer aldığı kanısıdır[268]. A. Götze, Kaška hududunun Hatti'ye çok yakın olduğunu ve II. Tuthaliya zamanında başkent Hattuša'nın bile Kaškalar'ca yağmalanabildiğini söyler. Güney ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin başka kavimleri barındırdığı için Kaška Ülkesi olamayacağını, Eğer Kaška Güneydoğu Anadolu'da olsaydı Hititler'in Kuzey Suriye'ye geçmelerinin o kadar kolay olamayacağını, bundan dolayı geriye sadece Doğu ve Kuzey Anadolu'nun kaldığını belirtmiştir. Metinlerde, Yukarı Ülke ile Azzi – Hayaša'nın komşuluğunun anlatıldığı kısımlara bakarak Azzi – Hayaša Ülkelerini Harput ve Trabzon arasındaki kısma yerleştirmiş böylece Kaškalar'ın doğuda da olamayacağını ortaya koymuştur. Ortaya çıkarılan birçok Hitit metninin de işaret ettiği gibi Kaškalar'ın Kuzey Anadolu'da aranması fikrini ortaya çıkarmıştır[269].

[266] von Schuler 1965: 13 vd.
[267] von Schuler 1965: 13 vd.; Murat 1998: 436.
[268] Götze 1930: 24 vd.; Ünal 2003: 53.
[269] Ünal 2003: 53.

4. 5. Metinlerde Geçen Diğer İsimler

Hitit belgelerinde, OKB'ni işaret eden kısımlara bakıldığında bölge içinde yer alan şehir, dağ ve ırmak isimleri görülmektedir. Ancak bu yerlerin lokalizasyonunda sadece metinler yeterli değildir. Bölgedeki kazı çalışmalarının yetersizliği ise bu yerlerin tespitini güçlendirmektedir. Buna rağmen araştırmacılar öncelikle Boğazköy ve Maşat Höyük metinlerinden faydalanarak bazı yerlerin tespitini yapmaya çalışmışlardır. Bu yerlerin en önemlilileri şunlardır:

Zile (Tokat) – Anziliya[270], Daziman (Tokat) – Tahazimuna[271], Turhal (Tokat) – Gaziura [272] , Tavşan Dağı (Samsun) – Haharwa [273] , Karadağ (Tokat) – Šakaddunuwa[274], Buzluk Dağı (Tokat) – Šišpinuwa[275], Emir Dağı – Šarpunwa[276], Yaprak Tepe – Hapidduini[277], Kızılırmak – Marašantiya[278], Yeşilırmak – Azzi[279], Kelkit – Kummešmaha[280], Çekerek Irmağı – Zuliya[281],

Assur metinlerinde adına hiç rastlanmayan Hakmiš Kenti'nin Amasya çevresinde bulunduğu genel bir kanı olarak kabul edilir[282]. Ancak, Tapigga/Maşat Höyük metinlerinde geçen II. Tuthaliya ve I. Šuppiluliuma dönemindeki coğrafi kıstasları değerlendiren A. Kempinski – S. Košak, Hakmiš'in Amasya çevresinde değil Çorum çevresinde aranması gerektiğini söyler[283].

J. G. Macqueen, Hanhana ile Hattena Kentleri'nin Merzifon ve Gümüşhacıköy yakınlarında bulunabileceğine işaret eder[284].

J. Yakar, Kummešmaha – Kelkit Irmağı eşitlemesi kabul edildiğinde Tiliura Kentinin Niksar ve Erbaa civarında aranması gerektiğini söyler[285].

---

[270] Alp 1977: 637 vd.; Alp 1978: 195 – 196; Alp 1986: 227; Klasik Zela.
[271] Alp 1978: 195 – 196; Alp 1986: 230.
[272] Götze 1932: 26; Klasik Gaziura.
[273]Macqueen 1980: 186; H. G. Güterbock'a göre Haharwa dağı Kargı yakınlarındaki Adadağı'dır. (Güterbock 1961: 92 – 97); H. Ertem göre ise Tavşan Dağı Tehšina Dağı'dır.(Ertem 1980: 22.)
[274] Alp 1977: 637 vd.; Alp 1978: 195 – 196; Alp 1986: 227.
[275] Alp 1977: 637 vd.; Alp 1978: 195 – 196; Alp 1986: 227.
[276] Alp 1977: 637 vd.; Alp 1978: 195 – 196; Alp 1986: 227.
[277] Alp 1977: 637 vd.; Alp 1978: 195 – 196; Alp 1986: 227.
[278] Macqueen 1980: 185 – 187.
[279] Ünal 1973: 48.
[280] Macqueen 2001: 58.
[281] Alp 1977: 637 vd.; Klasik Scylax Irmağı.
[282] Götze 1932: 26.
[283] Kempinski – Košak 1982: 109.
[284] Macqueen 2001: 58.
[285] Yakar 1980: 92.

SONUÇ

OKB yerleşmelerini kıyı ve kara kesimi olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bölgede M. Ö. 2. binyılda iskan görmüş merkezlere bakıldığında, kıyı ve kara kesimde yer alan yerleşimleri birbirinden ayıran en belirgin farlılık, kıyı kesimdeki yerleşimlerin M. Ö. 2. binyılın ilk çeyreğinden sonra terk edilmesi gerçeğidir.

Bölgenin kıyı kesiminde İkiztepe, Dündartepe, Kaledoruğu, Tek(k)eköy, Akalan Kalesi, Kocagöz Höyük ve Sinop şehir merkezi kazıları; Kara kesiminde Mahmatlar, Horoztepe, Kayapınar, Maşat Höyük ve Oluz Höyük kazıları yer almaktadır. Son yıllarda kazısına başlanan Oymaağaç Höyük ise coğrafi olarak kıyı kesim yerleşimlere daha yakın gözükmesine rağmen, höyükte Hitit iskanının izlerine rastlanması bu yerleşimi kıyı kesim yerleşimlerden farklı kılar. Kazı çalışmaları yapılan ya da devam eden merkezler ile bölge içerisinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarından elde edilen sonuçlar Hitit yazılı belgeleriyle karşılaştırıldığında OKB'nin kültür yapısı hakkında önemli veriler elde edilebilir.

Kaškalar, Hitit Çağı boyunca OKB coğrafyasında varlıklarını sürdürmüşlerdir. Başkentin kuzeyindeki arazinin Kaškalar'a karşı savunulması Hititler için daima sorun olmuştur. Bunun için oluşturulan sınır hattının zaman zaman delindiği, Kaškalar'ın Hattuša'yı yağmalayıp İç Anadolu'ya değin akınlar yaptıkları görülmektedir. Kaškalar için net bir sınır tespiti yapmak sağlıklı sonuçlar vermeyebilir. Çünkü Kaškalar merkezi otoriteden yoksun, devlet niteliği taşımayan ve boylar halinde yaşayan yarı göçebe bir topluluktur. Buna rağmen Hitit yazılı metinleri, Amasya – Merzifon hattının kuzeyindeki bölgenin Kaška yaşam sahası olduğu kanısını desteklemektedir. Kaškalar'ın doğu ve batı sınırı için en kabul gören görüş ise Kaškalar'ın doğuda Ordu ile batıda Sinop arasında yaşadığıdır [286] . Kaškalar'ın kuzeyde, denizle olan ilişkisini gösteren herhangi bir kayıt bulunmaması da Kaškalar'ın en kuzeyde Karadeniz sahillerine ulaşıp ulaşmadıkları sorusunu cevapsız bırakır. Hitit devleti ile olan devamlı mücadeleler, Kaškalar'ın yaşadıkları sahanın güney sınırının belirlenmesini engellemiştir. Devamlı değişen sınırlara rağmen Kaška topluluklarının yaşadıkları bölgenin güney sınırının Maşat Höyük/Tapigga'dan çok uzakta olamayacağı söylenebilir.

[286] Ünal 2003: 53.

Kaškalar'ın devlet niteliği taşımadığı, bir Kaška boyu ile yapılan antlaşmaya diğer bir Kaška boyunun uymamasıyla açıklanabilir. Ayrıca belgelerde Kaškalar'ın tek lider altında toplanamadıkları da ifade edilmektedir. Ancak Hitit siyasi otoritesinin düşüş yaşadığı kimi zamanları Kaškalar fırsat olarak değerlendirerek Hitit kentlerine topluca saldırdıkları görülür. Buda Kaškalar'ın birbirinden haberli ortak hareket eden bir topluluk olduğunun göstergesidir. Buna en iyi örnek olarak II. Muwattalli'nin başkenti güneydeki Tarhuntašša'ya taşıdıktan sonra yaşananlar gösterilebilir. Başkentin daha güneye taşınmasını fırsat bilen Kaška toplulukları birlik olarak Hitit kentlerine saldırmışlardır.

OKB'nin kıyı kesiminde yer alan İkiztepe, Dündartepe, Tek(k)eköy ve Kaledoruğu gibi kazısı yapılmış yerleşmelerde M. Ö. 2. binyılın ilk çeyreğinden sonra iskanın aniden kesildiği görülmektedir. Kıyı kesimdeki bu yerleşmelerin terk edilmesi Kaškalar'ın bu yerleri ele geçirmesiyle açıklanmaya çalışılmıştır[287]. Kaškalar'ın, Geç Kalkolitik Çağ'dan beri kesintisiz iskan görmüş bu yerleşmelere son vermeleri, onların OKB'nin ya da en azından bu yerleşmelerin yabancısı olduğunun göstergesidir. Ayrıca bu yerleşmelerin Kaška toplulukları tarafından tekrar iskan edilmediği açıkça ortadadır. Bu da Kaškalar'ın yaşamlarını yerleşik olarak değil de yarı göçebe şekilde sürdüklerini gösterir.

OKB'nin kara kesimine bakıldığında ise aynı kesintinin varlığından söz edilemez. Amasya'da Onhoroz Tepe, Alacapınar Tepe, Oluz Höyük ve Doğan Tepe yerleşmelerinde Eski Hitit Çağı'na tarihlenen çanak – çömlekler bulunmuştur[288]. Böylece Kaškalar'ın, OKB'ne geldiklerinde kıyı kesimi tercih ettikleri ve daha güneye yani Amasya'daki bu yerleşmelere kadar uzanmadıkları ortaya çıkar. Ayrıca bu yerleşmelerin Hitit Çağı boyunca iskan edilmesi, Hititler tarafından Kaška saldırılarına karşı tampon bölge olarak kullanılmasının göstergesidir.

İkiztepe yerleşmesinin kültür katlarının OKB'nin kıyı kesiminde bulunan Dündartepe, Tek(k)eköy ve Kaledoruğu yerleşmeleri ile paralellik içinde olduğu görülmektedir. Ayrıca kültür katlarındaki bu paralellik maddi kültür kalıntıları ile de desteklenmektedir. O halde OKB kıyı kesiminde yer alan bu yerleşmeleri ortak bir kültürün ürünü olarak değerlendirmek mümkündür. Kıyı kesim yerleşmelerinin

[287] Bilgi 1998: 68.
[288] Yurtsever 2004: 73.

kültür katlarında bulunan M. Ö. 2. binyılın ilk çeyreğine ait çanak – çömlek ve metal eserlere bakıldığında, bu yerleşmelerin Alişar, Kültepe, Alaca Höyük gibi merkezlerin ait olduğu geniş bir bölgenin parçası olduğunu da söyleyebiliriz[289]. Öte yandan kıyı kesimdeki bu yerleşmeler tıpkı Acem Höyük ve Konya – Kara Höyük gibi M. Ö. 2. binyılın ilk çeyreği içinde terk edilmiştir[290]. Bu yerleşmelerdeki iskan boşluğuna sebep olarak Orta Anadolu'daki siyasi gelişmeler gösterilebilir. Böylece Kuzey Anadolu'daki nüfus boşluğundan faydalanan Kaškalar, OKB coğrafyası içerisine savaş yapmadan da yerleşmiş olabilirler.

Eski Hitit Dönemine tarihlenen Hitit yazılı metinlerinde Kaškalar'ın Anadolu'daki varlıklarını gösteren hiçbir bilginin bulunmaması, bu dönemde Hititler'in OKB'ndeki faaliyetlerinin çok yoğun olmadığını göstermektedir. Kaškalar'ın Hitit metinlerinde yer almaya başlaması II. Tuthaliya dönemi ile başlar. II. Tuthaliya yıllıklarından Kaškalar'ın Hattuša'yı tehdit ettiği anlaşılmakta olup bu durum Kaškalar'ın artık Hitit metinlerinde yer alabilecek kadar büyük bir güç haline geldiklerinin göstergesidir. Ancak III. Hattušili dönemine ait bir belgede Hititler ile Kaškalar'ın Eski Hitit Dönemi krallarından I.Hattušili zamanından beri mücadele halinde oldukları anlatılmaktadır.

Kaškalar'ı anlatan Hitit yazılı kaynaklarına bakıldığında, OKB içinde bulunduğu anlaşılan birçok şehir ve coğrafya ismine rastlanmaktadır. Bu yerlere ait çeşitli lokalizasyon denemeleri olmasına rağmen çoğu için ortak bir kanıya varılamadığı söylenebilir.

Kaška topluluklarına ait şimdiye kadar hiçbir maddi kültür izine rastlanılmaması ve Hitit metinlerinde birkaç şahıs adı dışında Kaška dili hakkında hiçbir bilginin bulunmayışı, Kaškalar'ın Anadolu'nun yerli halkı olup olmadığı sorusunu cevapsız bırakmaktadır.

Kaškalar'ın OKB'nde yaşadığı kabul edilen bir görüş olduğuna göre Zalpa kentinin de OKB'nde bulunduğu söylenebilir. Çünkü I. Arnuwanda – Ašmunikal dönemine ait metinlerde Kaškalar'ın yaşadıkları şehirler arasında Zalpuwa Kenti de yer almaktadır.

[289] Bilgi 1998: 65; Yurtsever 2004: 74.
[290] Ünal 2003: 59.

Boğazköy'de bulunan "Kaneš Kraliçesi" adlı mitolojik içerikli belgede yer alan Kaneš Kraliçesi'nin 30 erkek çocuğunun Neša'dan ırmak vasıtasıyla denize taşınması durumu Zalpa Ülkesi'nin denizle olan bağlantısını ortaya çıkarır. Ayrıca Zalpa Kenti'nin denizle olan bağlantısı, Anitta metninde yer alan Anitta'nın "Babam Pithana'dan sonra; deniz kenarındaki Zalpuwa'ya sefere gittim ve deniz kenarındaki Zalpuwa'yı yendim" İfadesiyle de desteklenmektedir. Belgelerde geçen Zalpa Kenti, OKB içinde Kızılırmak'ın Karadeniz'e döküldüğü noktada yer alan İkiztepe'de aranmak istenmiştir. Fakat Ö. Bilgi İkiztepe yerleşmesinde, Assur Koloni Çağı'nın maddi kültür kalıntıları olan yazılı belge, mühür, kurşun figürin ve Alişar III boya bezekli çanak – çömleğine rastlanmamasından dolayı buranın Zalpa Kenti olamayacağını ancak Zalpa Ülkesi'nde bir yerleşme olabileceğini söyler[291]. Bunun yanında Ö. Bilgi, Zalpa için Oymaağaç Höyük teklifinde bulunduğu da görülür. Bafra bölgesinde Kızılırmak'ın Karadeniz'e döküldüğü kısımda M. Ö. 2. binyıl yerleşmelerinin çokluğu burada bölgesel bir beylik olabileceğinin işaretidir. Belki de Zalpa Kenti bu yerleşmelerin birinde gizlidir.

İkiztepe'lilerin dini düşüncelerini yansıtan en önemli buluntu grubu, başları üzerinde güneşi temsil eden diskler bulunan kabartma olarak yapılmış insan figürlerinden oluşmuş bakırdan mızrakuçlarıdır (Çizim 1 – 2)[292]. Bu mızrakuçlarının günlük bir işlevde kullanılmadıkları kültle ilgili bir işleve sahip oldukları ortadadır. Mızrakuçları üzerinde betimlenen kadın ve erkek, tanrısal bir çifti oluştururlar. Bu figürler büyük olasılıkla, Hitit metinlerinin bahsettiği Hatti Güneş Tanrıçası Wurušemu ile Hatti Güneş Tanrısı Eštan'ı temsil etmiş olmalıdır[293]. Dolayısıyla bu buluntu grubundan Güneş Kültü'nün bölgede kutsal olduğu anlaşılmaktadır. "Kaneš Kraliçesi" adlı belgenin bir yerinde de Zalpa Kenti'nin Güneş Tanrısı tarafından kutsandığından bahsedilmektedir. O halde bu belgenin İkiztepe'nin de içinde bulunduğu Bafra bölgesini işaret ettiğini söyleyebiliriz.

"Kaneš Kraliçesi" adlı belgede, kraliçenin 30 çocuğunun Zalpa'dan tekrar Neša'ya geri gelmesi, Hint – Avrupalı kavimlerin Orta Anadolu'ya yapmış oldukları göçün belirtisi olarak değerlendirilmiştir. Böylelikle Hint – Avrupalı kavimlerin Orta

[291] Bilgi 1998: 69.
[292] Alkım – Alkım – Bilgi 1988: 104 – 105.
[293] Velibeyoğlu 1991: 97.

Anadolu'ya gelmeden önceki çıkış noktasının Zalpa Kenti yani OKB olduğu ileri sürülmektedir. Bazı araştırmacılar elde ettikleri verilere dayanarak, OKB genelinde M. Ö. 2. binyıl öncesinden beri oturan halkların Proto Hint – Avrupalı otoktan bir kavim olduklarını söylemektedirler[294]. Bu kanı belgede anlatılan kısmın bir göçe işaret etmesi fikrini desteklemektedir.

Ancak "Kaneš Kraliçesi" adlı belgeye dayanarak yapılan tüm değerlendirilmelerde metnin mitolojik içerik taşıdığı göz önüne alınmalı, kesin yargıların ancak arkeolojik verilerle saptanabileceği unutulmamalıdır.

Yazılı kaynaklar Zalpa Kenti'nin Assur Koloni Çağı'nda önemli bir ticaret merkezi olduğunu gösterir. Zalpa Kenti'nin OKB coğrafyasında düşündüğümüzde bu ticaretin önemi bölgenin bakır madeni yatakları yönünden zengin olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca OKB'de bakır madeni kullanımı M. Ö. 2. binyıl öncesine gitmekte ve bu madenden faydalanılarak silah teknolojisinin geliştiği görülmektedir. Bu durum OKB içinde yer alan bir Zalpa Kenti'nin içinde bulunduğu coğrafyada ham halde bulunan bakırı, ticaretini yapabilecek ölçüde işlemesini bildiğini ortaya koyar.

Zalpa Kenti'nin OKB'nde aranmasının yanı sıra bazı araştırmacılar bu kenti OKB dışında bulunabileceğini öne sürmüşlerdir. Bu durum akla A. Ünal'ın Zalpa için yaptığı teklifi getirir. A. Ünal, Zalpa Kenti'ni Çukurova'nın doğusunda bir noktada aramak istemiş, Yumurtalık ve Karataş yakınlarında her iki ırmağın da oluşturduğu bölgede Zalpa'nın bulunabileceğini söylemiştir[295].

Hitit yazılı metinleri Nerik'in, hem Fırtına Tanrısı tapınımının yoğunlukta olduğu önemli bir kült merkezi olduğunu hem de Kaškalar'la Hititler arasında devamlı mücadelelerin yaşandığı bir sınır kenti olduğunu ortaya koyar. Belgeler, Hitit – Kaška münasebeti nedeniyle Nerik Kenti'nin OKB'nde bulunması gerekliliğine işaret eder.

Öncelikle II. Muršili'ye ait yıllıklara bakıldığında Nerik Şehri'nin başkent Hattuša'nın kuzeyinde olduğu kolaylıkla anlaşılır. Yıllıklarda II. Muršili, Nerik'e ulaşmak için izlediği yol güzergahını zorunlu olarak Šapinuwa'dan geçirdiğinden bahsedilmektedir. Šapinuwa, Hattuša'nın kuzeyinde yer aldığına göre dolayısıyla

[294] Bilgi 1998: 69.
[295] Ünal 2003: 69.

Nerik Kenti bu kentten daha kuzeyde aranmalıdır. Aynı zamanda belgede Nerik Kenti'nin denize olan yakınlığından ve kralın denize ulaşma isteğinden bahsedilir. O halde bu belgeye göre Nerik Kenti, Šapinuwa'nın kuzeyinde, Karadeniz'e çıkan bir yol güzergahı üzerinde yer almalıdır.

Nerik Kenti'nin denizle olan bağı İlluyanka Efsanesinin anlatıldığı belgede de görülür. Belgede Nerik'in Fırtına Tanrısı'nın yılan İlluyanka ile denizde mücadele ettikleri anlatılır. Nerik'e has bir dinsel ritüelde deniz kavramının yer alması Nerik Kenti'nin OKB coğrafyasında denize çıkan bir yol güzergahı üzerinde bulunduğu kanısını kuvvetlendirir.

Başka bir Hitit belgesinde ise Fırtına Tanrısı'nın Marašantiya Nehri'nin yönünü değiştirmesi ve onu Nerik'e yakın akıtmasından bahsedilmektedir. Bu durum Nerik Kenti'nin OKB içinde Kızılırmak'ın yakınında veya kenarında bulunduğunu ortaya çıkarır. Bu belgeye bakarak birçok araştırmacı lokalizasyon denemeleri gerçekleştirmiştir. Bu denemeler içerisinde en kabul göreni, Nerik Kenti'nin, bir Hitit şehri olduğu kesinleşen Oymaaağaç Höyük'te aranmasıdır. Ancak şimdiye kadar ki çalışmalarda Oymaağaç Höyük'ün Nerik Kenti olduğunu kanıtlayacak hiçbir buluntuya rastlanmamıştır.

Nerik Kenti'nde yer alan Fırtına Tanrısı kültünün Hititler için ne kadar önemli olduğu I. Arnuwanda – Ašmunikal dönemine ait metinlerden anlaşılmaktadır. Çünkü metinler Kaška işgali karşısında Fırtına Tanrısı için hazırlanmış kült objelerinin tüm zorluklara rağmen Nerik Kenti'nden başka bir yere taşındığını anlatır. Ayrıca uzun süre Kaškalar'ın elinde bulunan Nerik Kenti'nin tekrar Hitit hakimiyetine geçmesiyle birlikte kültün tekrar canlandırılmaya çalışılması burasının önemli bir kült kenti olduğu gerçeğini pekiştirir.

Yazılı belgeler Nerik Kenti'nin Hantili zamanında Kaškalar'ın hakimiyeti altına girdiğini gösterir. Bunun yanında aynı metinler, Tiliura Kenti'nin de aynı kral zamanında Kaškalar'ın hakimiyeti altına girdiğinden bahsetmektedir. Burada Tiliura Kenti'nin de eski bir Hitit kenti olduğunu söyleyebiliriz. Fakat kent Hantili zamanında Kaškalar'ın eline geçmesinden sonra Kaškalar'ın yaşadığı bir şehir olur. III. Hattušili ise Tiliura için yeniden yerleşim programı yaparak kenti tekrar Hitit kenti haline getirme çabası içine girdiği metinlerde anlatılmaktadır.

Kaška toplulukları ile Hititler arasında bir sınır kenti olan Tapigga/Maşat Höyük'te ortaya çıkan Hitit yazılı belgeleri, bölge hakkında çok önemli veriler ortaya koymaktadır. Belgelerin büyük bir çoğunluğunda Kaška saldırıları ile ilgili problemler anlatılır. Buna bağlı olarak mektup niteliğindeki belgelerden Kaška topluluklarının OKB içerisinde yaşadığı şehir ve coğrafya isimleri öğrenilmektedir. Öyleyse Tapigga kentinin Hitit merkezi otoritesine bağlı askeri nitelikte bir sınır kenti olduğunu söyleyebiliriz.

Güneş Tanrısı'nın denizden yükselip göklere çıktığını anlatan bir Hitit metnine bakıldığında Hititler'in dinsel yapısının kıyı kesimde yaşayan bir kültürden etkilendiği görülmektedir[296]. Belki de Hitit dininde çok özel bir yeri olan güneş kültünün, Hititler'in Orta Anadolu'da siyasi yapılarını kurmadan önce göç yollarını işaret eden bir kavram olduğu düşünülebilir. İkiztepe'de ortaya çıkan törensel amaçla yapılmış, üzerinde Güneş Tanrı çiftinin kabartmaları bulunan iki mızrak ucunun bölgedeki güneş kültü inancını ortaya koyduğunu daha önce belirtmiştik. O halde Hititler kıyı kesimde yer alan ve güneş kültünün egemen olduğu bu coğrafyayı Orta Anadolu'ya gelmeden önce tanımış olabilecekleri söylenebilir. Bu durumda OKB Hititler'in Orta Anadolu'ya gelmeden önceki uğrak yeri olabilir ya da bu bölge Hititler'in ana vatanıdır. Fakat bu kanıların hiçbiri arkeolojik deliller olmadan kesinlik kazanamaz.

[296] Gurney 2001: 120.

HARİTA VE ÇİZİMLER LİSTESİ

Haritalar Listesi

Harita 1: Orta Karadeniz Bölgesi

Harita 2: Orta Karadeniz Bölgesi
(Dinçol – Yakar 1974)

Harita 3: Bafra Bölgesi Yerleşmeleri
(Sandalcı 2003)

Harita 4: J. G. Macqueen'in Hitit Çağı Orta Karadeniz Bölgesi Haritası
(Macqueen 2001)

Harita 5: Oymaağaç Höyük'ün Orta Karadeniz Bölgesi'ndeki Konumu

Harita 6: Maşat Höyük/Tapigga'nın Orta Karadeniz Bölgesi'ndeki Konumu
(Özsait – Özsait 1998)

Harita 7: S. Alp'in Orta Karadeniz Bölgesi İçin Yapmış Olduğu Lokalizasyonlar
(Alp 2000)

Harita 8: A. Götze'nin Hitit Çağı Anadolu Haritası
(Götze 1940)

Harita 9: J. Garstang ve O. R. Gurney'a göre Hitit Çağı'nda Orta Karadeniz Bölgesi
(Garstang – Gurney 1959)

Harita 10: A. M. Dinçol ve J. Yakar'ın Hitit Çağı Kuzey Anadolu Haritası
(Yakar – Dinçol 1974)

Harita 11: Kaškalar'ın Sınır Komşuları
(Karauğuz 2002)

Çizimler Listesi

Çizim 1: İkiztepe Kazılarında Ortaya Çıkan Törensel Mızrakucu
(Velibeyoğlu 1991)

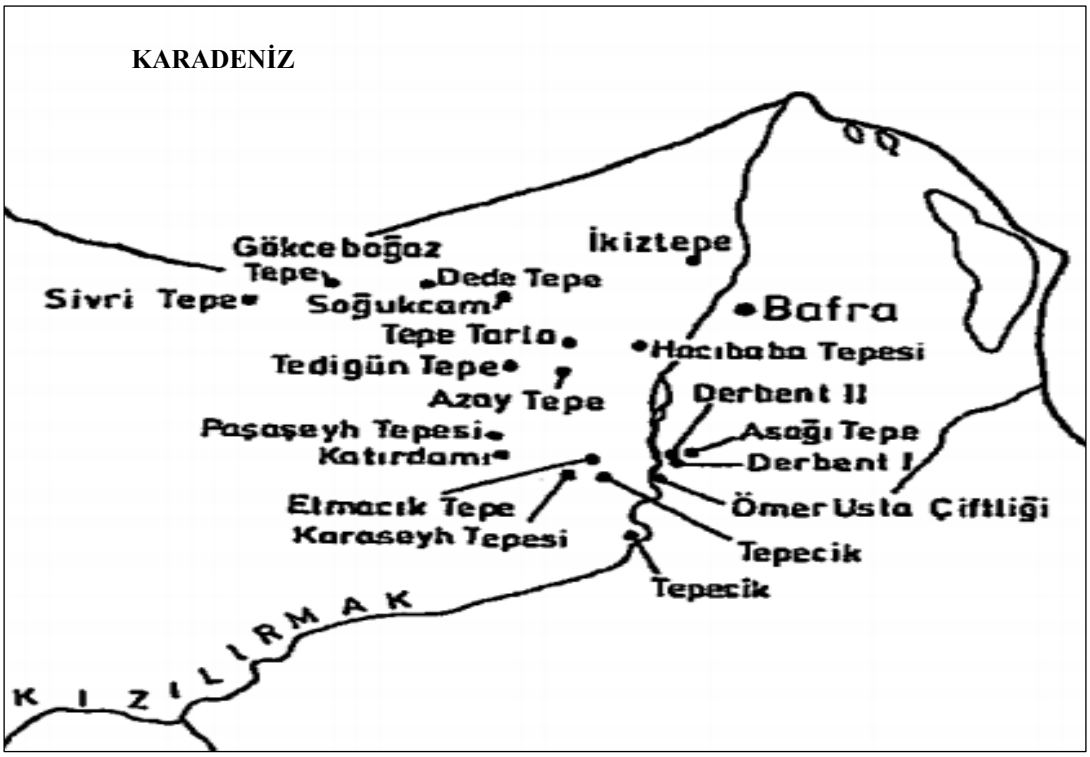
Çizim 2: İkiztepe Kazılarında Ortaya Çıkan Törensel Mızrakucu
(Velibeyoğlu 1991)

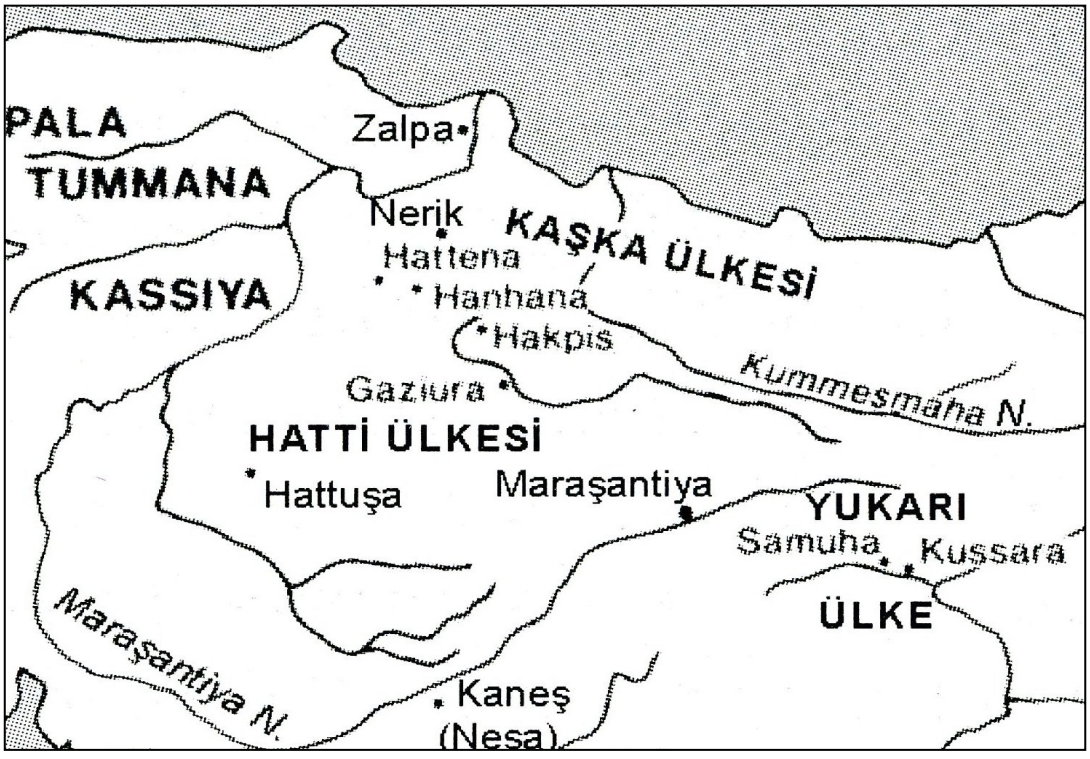
Harita 1: Orta Karadeniz Bölgesi

Harita 2: Orta Karadeniz Bölgesi

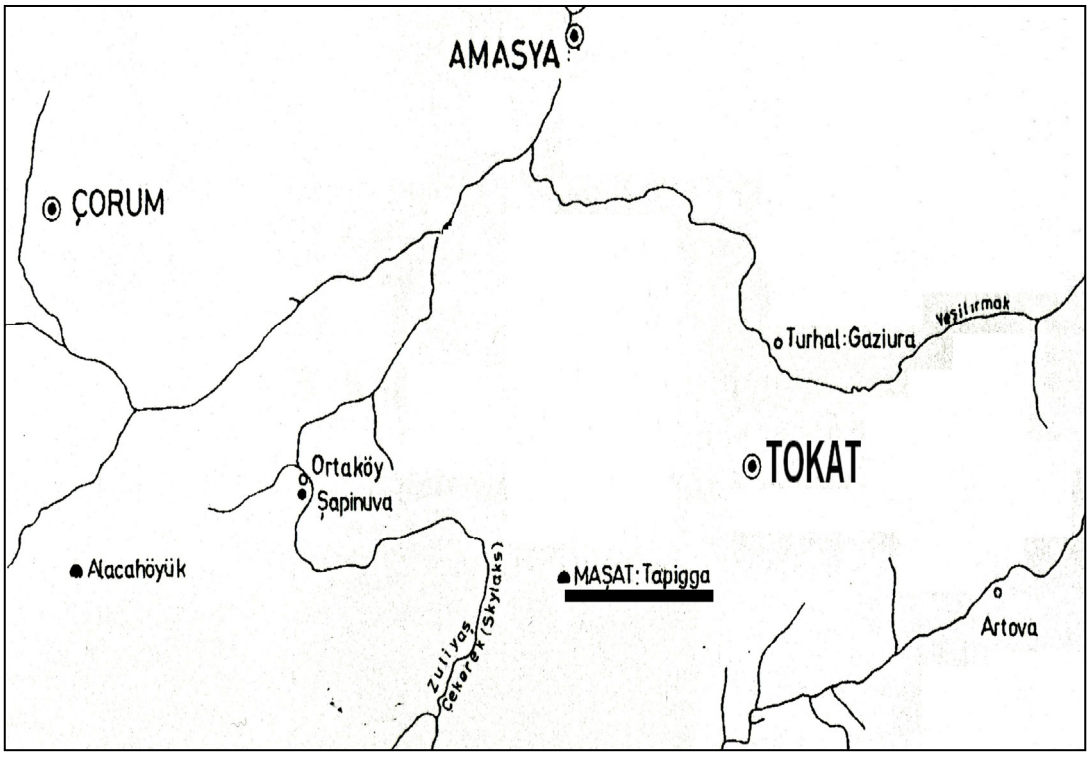
Harita 3: Bafra Bölgesi Yerleşmeleri

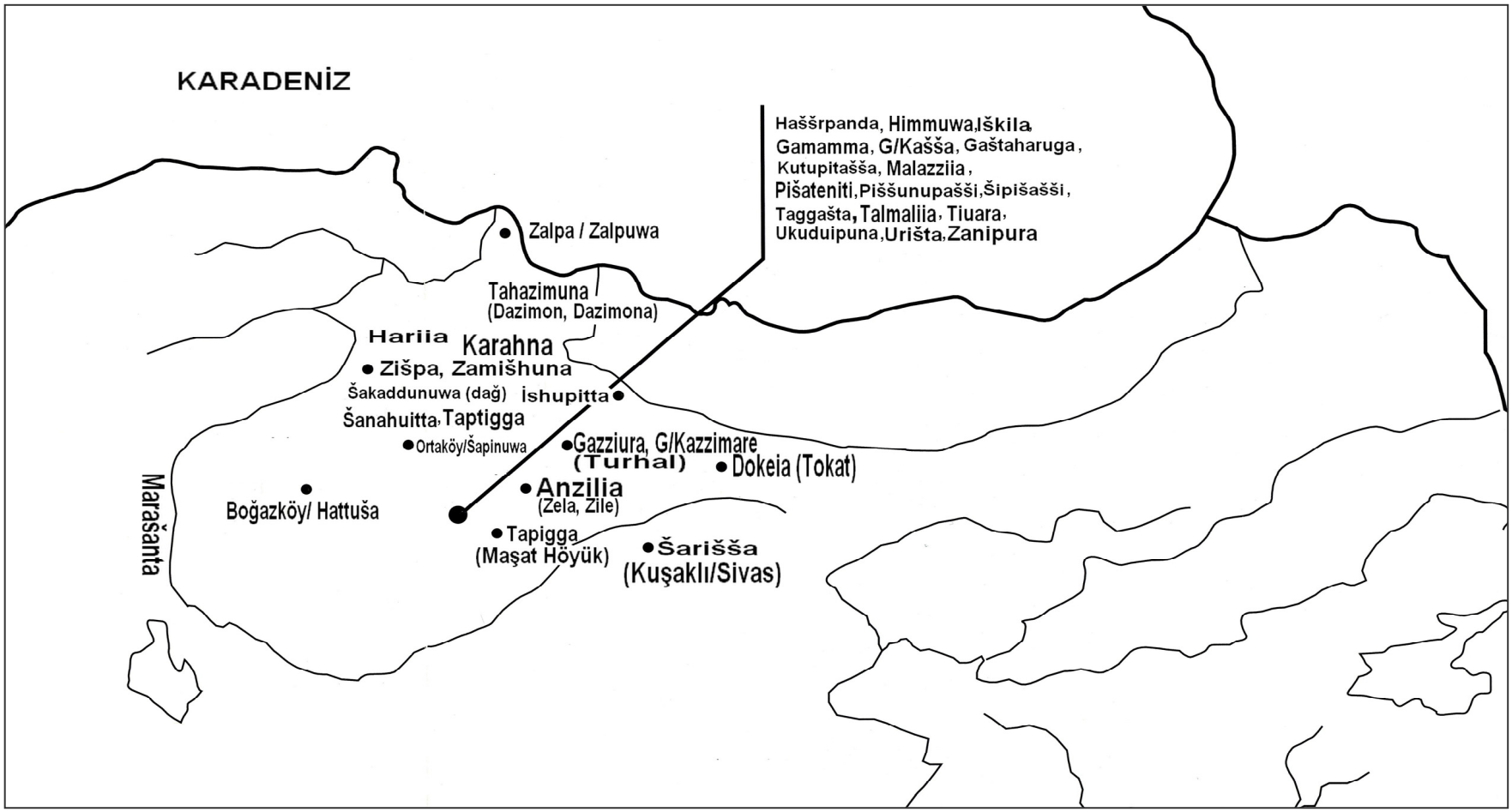
Harita 4: J. G. Macquenn'in Hitit Çağı Orta Karadeniz Bölgesi Haritası

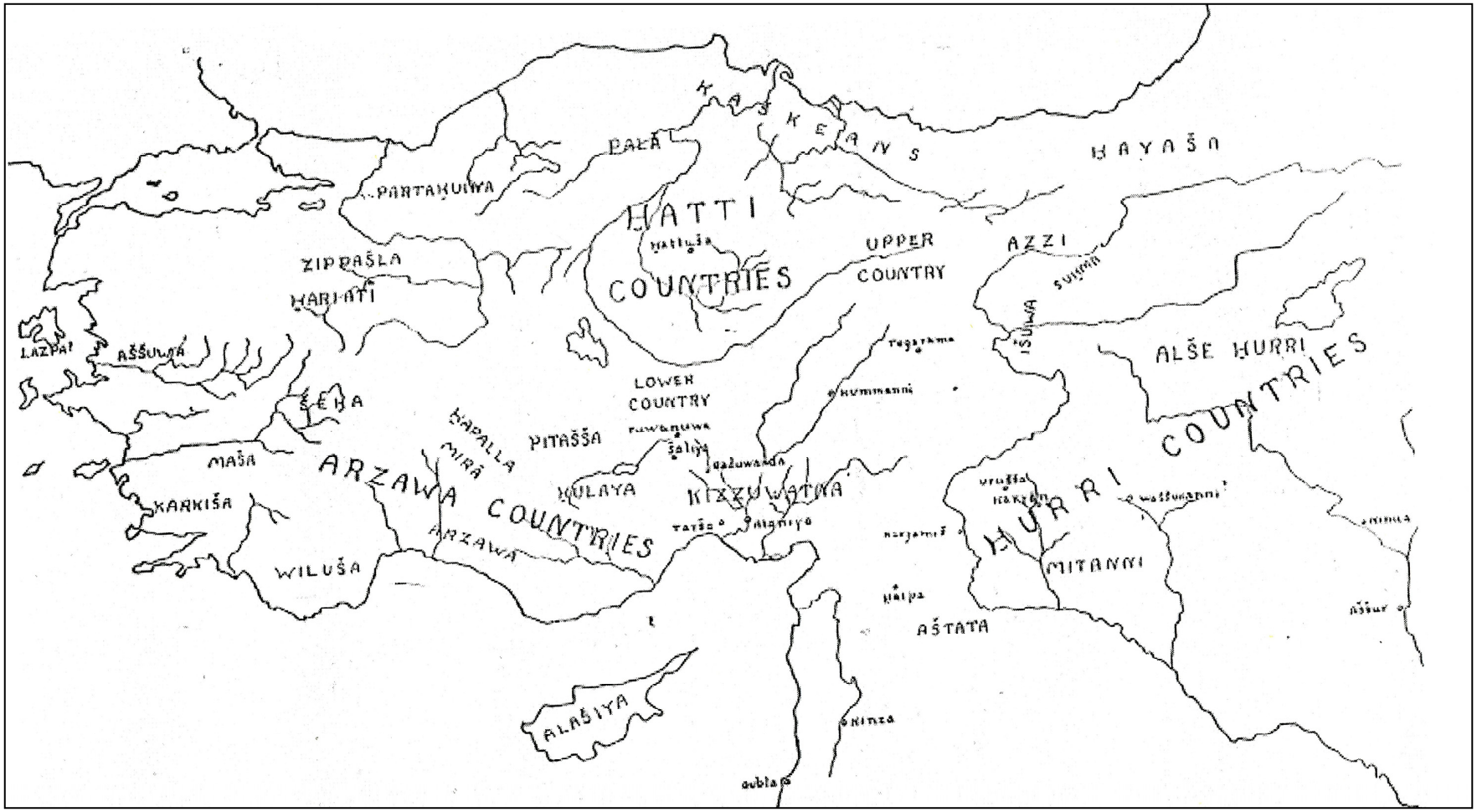
Harita 5: Oymaağaç Höyük'ün Orta Karadeniz Bölgesi'ndeki Konumu

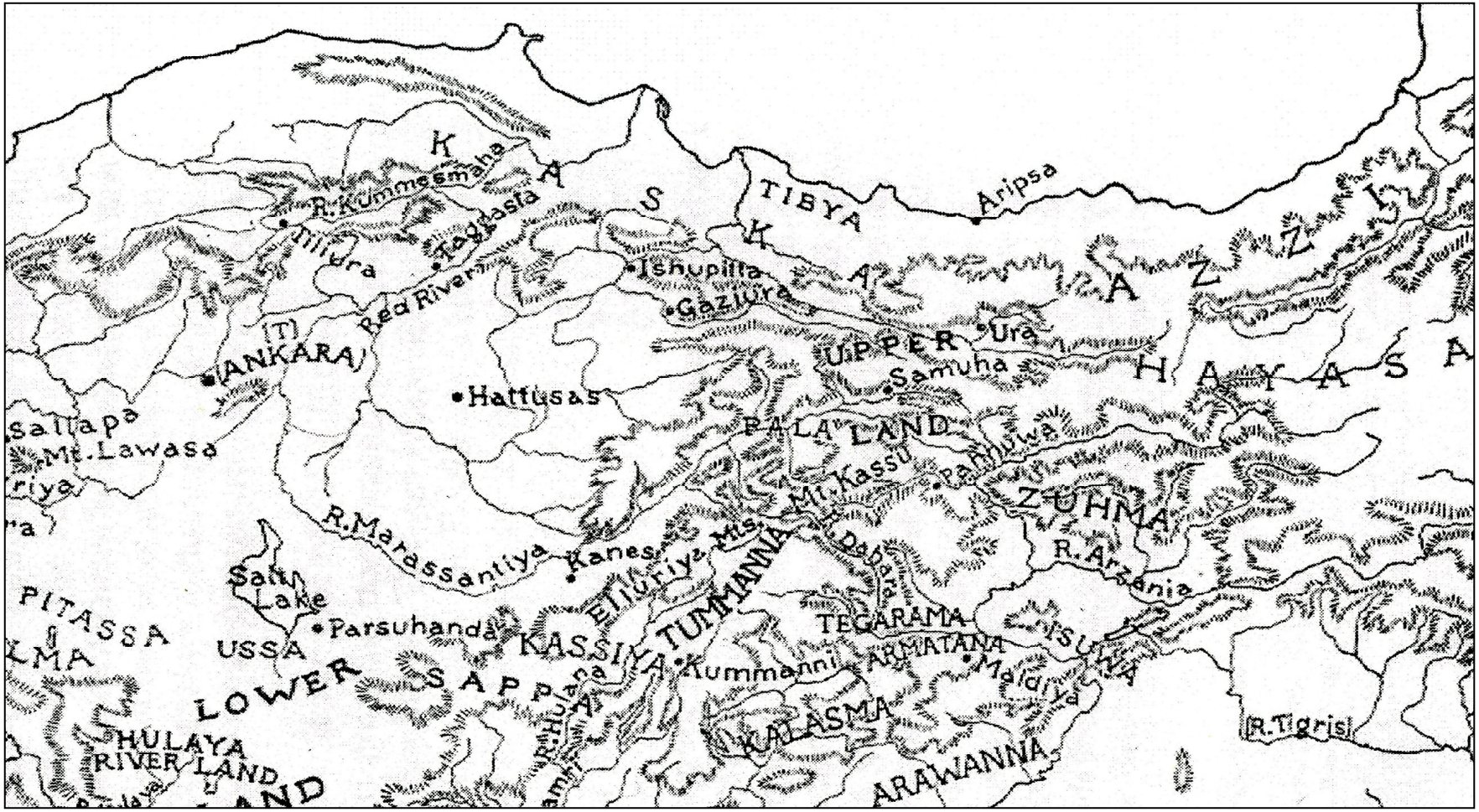
Harita 6: Maşat Höyük/Tapigga'nın Orta Karadeniz Bölgesi'ndeki Konumu

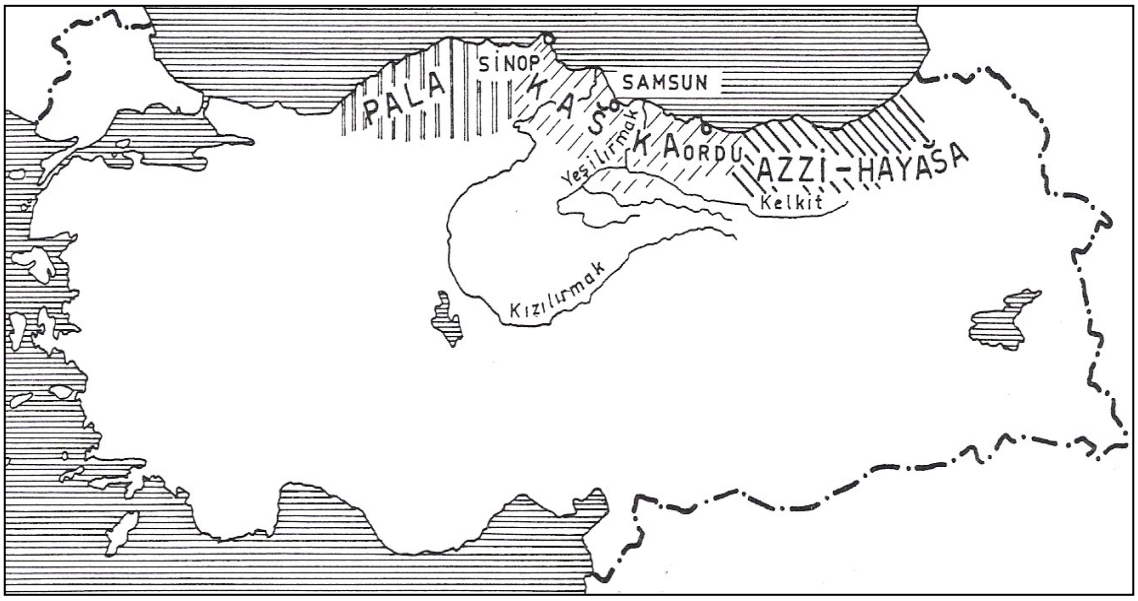
Harita 7: S. Alp'in Orta Karadeniz Bölgesi İçin Yapmış Olduğu Lokalizasyonlar

Harita 8: A. Götze'nin Hitit Çağı Anadolu Haritası

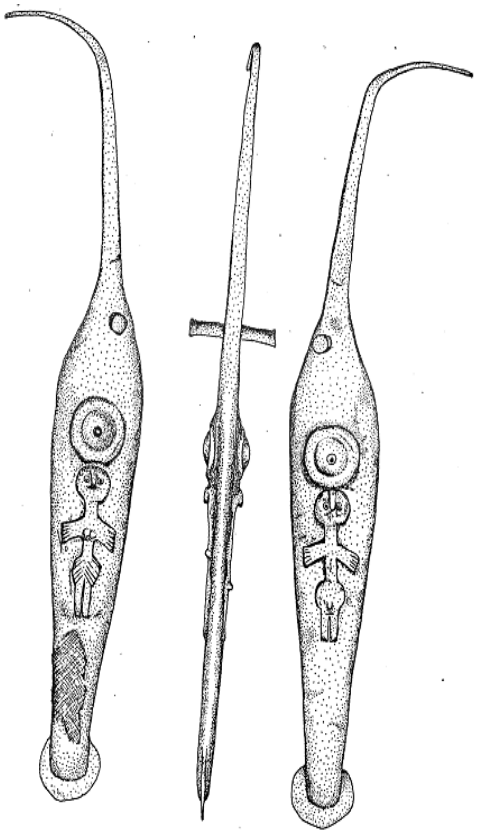
Harita 9: J. Garstang ve O. R. Gurney'a göre Hitit Çağı'nda Orta Karadeniz Bölgesi

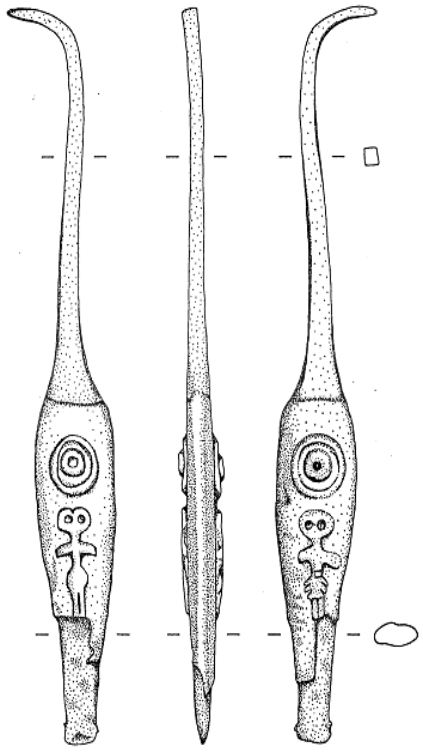
Harita 10: A. M. Dinçol ve J. Yakar'ın Hitit Çağı Kuzey Anadolu Haritası

Harita 11: Kaškalar'ın Sınır Komşuları

Çizim 1: İkiztepe Kazılarında Ortaya Çıkan Törensel Mızrakucu

Çizim 2: İkiztepe Kazılarında Ortaya Çıkan Törensel Mızrakucu